

MALA ENCIKLOPEDIJA KONZERVATIVIZMA

200 najvažnijih zamisli, osoba, poticaja i institucija koji su oblikovali pokret

»Nevjerojatno korisna knjiga. Bit će dragocjen izvor informacija u godinama koje su pred nama.«

□ William F. Buckley ml.

Osobno gledište

BRAD MINER

Za

ROBERTA BRADFORDA MINERA II.

i

JONATHANA FREDERICKA MINERA

Kad cijele noći čovjek čuči
 Tjerajuć' monotoniju
 On mislima glavu muči
 Pod uvjetom da misao ima koju.
 Pa iako nisam u luksuzu bio
 Teško se ide iz ove kože
 U meni se uvijek intelektualac krio
 S misli koja Vas i zapanjiti može.
 Pa tako i misao pomalo smiješna
 Da je prirode svaka jedinka
 Bilo muška ili ženska
 Koja svijet ugleda živa
 Uvijek pomalo liberalna
 Ili pak konzervativna!

□ W. S. Gilbert, *Iolanthe* (1882)

(Prevela Rajka Maček)

Danas u Sjedinjenim Državama liberalizam nije samo
 prevladavajuća, nego i jedina intelektualna tradicija...
 Konzervativni i reakcionarni iskoraci, osim nekih izoliranih
 iznimki i onih iz crkvenih krugova, ne očituju se kao zamisli,
 nego samo kao djelovanje ili razdražujuće mentalne kretnje koje
 kao da podsjećaju na zamisli.

□ Lionel Trilling, *The Liberal Imagination* (1950)

Konzervativce danas ne muči isti politički problem kao liberale.
 Pravi liberali vrlo teško osvajaju vlast u ovoj zemlji; s pravim
 konzervativcima nije tako.

□ David Frum, *Dead Right* (1994)

SADRŽAJ

Uvod: Kratki naputak

Pojmovnik

Mala enciklopedija konzervativizma

PODRIJETLO KONZERVATIVNOG NAUKA

- I. Grčko-rimski utjecaj □ *Carnes Lord*
- II. Židovska tradicija □ *Jacob Neusner*
- III. Kršćanska tradicija □ *James V. Schall, S.J.*
- IV. Reformacija i revolucija □ *Peter J. Stanlis*
- V. Američka stoljeća □ *Charles R. Kesler*

Pogovor: O reformaciji

Popis literature o konzervativizmu

Literatura

Zahvale

Kazalo

UVOD

Kratki naputak

Niti sam ja Diderot, niti sam namjerno učinio ovu malu enciklopediju revolucionarnom ili, stoga što je sažeta, potpunom. Cilj mi je bio da prvo odredim prikladne teme, prikažem ih nakon toga u *glavnim* crtama, te naposljetku uputim čitatelja na putove daljeg proučavanja ishodišta **konzervativnog** svjetonazora, starih i novih.

NAKANA AUTORA

Knjiga kao ova □ namijenjena, kako bismo rekli jezikom nakladnika, »prosječnom čitatelju« □ trebala bi poslužiti kao lako razumljiv priručnik i ne može je resiti cjelovitost izloženoga u, primjerice, *Encyclopaediji Britannici* (premda se *Britannica* ne odlikuje svagdje cjelovitošću), ili nekoj od višesveščanih specijaliziranih enciklopedija koje potanko proučavaju religiju, filozofiju, politiku, ekonomiju i sve druge kategorije spoznaje za koje se zanimaju današnji konzervativci. Kako je knjiga morala biti jezgrovita, bio sam prisiljen uvesti neka vrlo stroga □ iako ne apsolutna □ pravila o tematskom području i zastupljenosti pojmova. Prvo pravilo: za potrebe ove knjige, **konzervativizam** per se nije postojao u znatnijoj mjeri prije 1800. god. (Iznimke predstavlja pet uvodnih eseja pod naslovom »Podrijetlo konzervativnog nauka«, o kojima ću ubrzo reći nešto više). Drugo pravilo: da bi postala dijelom pojmovnika zamisao mora biti živa... a osoba mrtva. (Premda je, kako se čini, ovaj posljednji uvjet više prekršen nego ispunjen.) Ova

knjiga ne predstavlja intelektualnu povijest Zapada □ a zapravo ni konzervativizma □ niti je *Tko je tko u suvremenoj desnici*. (Također nije ni priručnik o temama od općeg interesa. Ovdje su spomenuta samo neka od »vrućih« pitanja, primjerice **pobačaj**.)

Neprijeporno je da čitanje Platona ili, ponajprije, Aristotela, konzervativcima (ili bilo kome drugom) može biti od koristi; je li ijedan od njih bio *konzervativac* (bar u smislu današnjeg značenja pojma) nikako ne možemo pouzdano reći. Još od kada je Toma Akvinski »krstio« Aristotela, ljudi modernog doba tražili su potvrdu suvremenih gledišta u antičkim narodima. To je vrlo česta pojava, osobito među tradicionalistima. Ali stav *Male enciklopedije konzervativizma* je da konzervativni svjetonazor □ i principi koji k njemu vode ili od njega potječu □ nisu postojali (zapravo nisu mogli postojati) do trenutka kada je Zapad shvatio da žmirka na optimistična obećanja i blještave iluzije **prosvjetiteljstva**. Naravno da može biti točno, kako je izjavio jedan komentator, da nije moguće razaznati konzervativizam u politici prije reformacije »ne zbog toga što nije postojao, nego zato što ničeg drugog nije ni bilo.« Ali ta negdašnja politička realnost □ najčešće filozofska obrana feudalizma □ ima malo zajedničkog s onim što danas zovemo konzervativizmom.

Konzervativizam uistinu stupa na pozornicu **Burkeovim** *Reflections on the Revolution in France* (1790). Međutim, ni Burke ni reformacija nisu iznikli *ex nihilo* iz povijesti, a Burkeova je verzija prosvjetiteljske misli doista snažno istakla **tradiciju**. Zato sam zamolio petericu vodećih američkih znanstvenika da napišu kratke prikaze o »podrijetlu konzervativnog nauka«, od antike do modernog doba. Nadam se da će ti prinosi obogatiti čitatelja onim do čega bi teže došao iščitavanjem abecednog pojmovnika, dakle, jednim čvrstim povijesnim motrištem o

intelektualnom razvoju konzervativizma. Zahvalio bih profesorima Carnesu Lordu, Jacobu Neusneru, Jamesu V. Schallu, S.J., Peteru J. Stanlisu i Charlesu R. Kesleru. Čitatelj treba znati da se njihov prinos ograničava na eseje koje potpisuju a da sam ostatak *Male enciklopedije konzervativizma* napisao ja. Prema tome, za sve pogreške, previde ili krajnje gluposti u ostalom dijelu knjige kriv sam jedino i isključivo ja.

U pogledu *živućih* zamisli i *mrtvih* ljudi... Iako sam u slučaju ovih drugih dopustio nekoliko iznimki, mislim da temeljno pravilo opravdavaju dvije činjenice: konceptualni okvir knjige i imperativi povijesne razboritosti.

Ne bi bila pogreška reći da se monarhizam održao kao konzervativni ideal (zacijelo je igrao veliku ulogu u Burkeovu shvaćanju engleskoga konstitucionalizma); jedino bi mu neojakobinsko shvaćanje povijesti uskratilo mjesto u *opsežnijim* analizama konzervativizma. Unatoč tome, ne mislim da je *monarhizam* kao pojam od ikakva značaja za položaj ili sadržaj modernog američkog konzervativizma. Prema tome, u ovoj knjizi nije našao svoje mjesto kao odrednica. Drugi, možda još prikladniji primjer: obitelj **Adams**. U pojmovniku *Male enciklopedije konzervativizma* postoje odrednice o **Johnu**, **Henryju** i **Brooksu**, ali ne i o Johnu Quincyju. Zašto? Zato što, po mom mišljenju, John Quincy Adams □ kako god znamenita bila njegova karijera □ nije *presudno* utjecao na razvijanje konzervativnog etosa u Americi, dok njegov otac i unuci jesu. Nekoliko predstavljenih živućih muškaraca i žena ovdje su zato što bi odsustvo njihovih imena poremetilo strukturu knjige. Svjestan sam da bi bilo vrlo neobično listati knjigu kao što je ova i ne naići na odrednicu posvećenu **Buckleyju**.

Ali ovaj pokušaj »prosudbe povijesti« shvaćam dovoljno ozbiljno da bih znao da je razboritost □ a ništa manje čvrsti principi □

posebno neophodna pri vrednovanju suvremenika. Također imam dojam da je većini nas više potreban odnos s intelektualnim prethodnicima nego vodič k postojećim misliocima. Naposljetku, radovi Buckleyja, Willa, Sowella, Kristola i drugih redovito se pojavljuju u tisku i u elektroničkim medijima. Baš zbog toga □ i, ponovno, zbog toga što nije moguće temeljito sažeti nečiji »tekući« rad □ odrednice o njima sadrže nešto manje tumačenja (i često su kraće), a skice za portrete mnogih »drugih« ovdje uopće nećemo naći.

Pridržavanje ograničenja od 200 tema značilo je, među inim, da sam bio prisiljen povezivati određene teme. Trgnem se kad vidim da su, na primjer, podaci o Midge Decter i magazinu *Commentary* predstavljeni u okviru odrednice Podhoretz. Zvuči neiskreno tvrditi da je kratkoća diktirala spajanje, međutim doista jest.

No usprkos ovim tumačenjima, čitatelja bi mogli zanimati i autorovi kriteriji za uključivanje pojedinih »zamisli, osoba, poticaja i institucija« u ovu knjigu. I autor je razmišljao o tome. Ovo je »osobno gledište« i najviše što mogu zaključiti prema konačnom rezultatu jest to da su iza mojih odluka o tome što treba (i što ne treba) uključiti stajale tri premise. Prvo, postoji *konsenzus*. (Bez Burkea se ne može.) Drugo, *prioritet*. (Morao sam pisati o Chestertonu. I uvijek sam želio napisati članak o protuposvjetovljenju.) Treće, tu je i *literatura*. (Ima dobrih knjiga.) Izostavio sam nekolicinu znamenitih konzervativaca, nekadašnjih i današnjih. Iako su njihove karijere i osobni životi možda slijedili konzervativni princip, nisu ostavili nikakav pismeni trag o svom životu i razmišljanjima. Dakako, fokus je uzak: gotovo sve osobe opisane u ovoj malojoj enciklopediji pisci su. Ali, za većinu nas, bez knjiga nema ostavštine.

Nadasve, nastojao sam predočiti »argumentirani okvir« za konzervativni pogled na svijet, istodobno prikazujući svu njegovu složenost, da ne kažem proturječja. Nisam siguran da sam uspio □ pokazati, u smislu Weaverova glasovita aforizma, da je konzervativizam »paradigma svojstava kojima se fenomenologija svijeta neprestano približava.« Nastojao sam da, vagajući činjenice i uvjerenja, više težine dam činjenicama, ali ovo nije udžbenik iz matematike. Neki konzervativci preziru kapitalizam i demokraciju i dive se McCarthyizmu i Društvu John Birch, ali treba biti razvidno da nisam jedan od njih.

Osobno, osjećam se nelagodno s bilo kojom etiketom osim one osnovne: jednostavno, konzervativac sam, ni *neo-*, ni *paleo-*, ni *novi*, ni *stari*. Korijeni moga konzervativizma nalaze se u shvaćanju ljudske prirode koje se uobličilo nakon što sam proučio *Rat protiv Židova: 1933 - 1945* Lucy S. Dawidowicz. Pročitao sam knjigu nedugo nakon što je objavljena 1975. godine □ i neposredno nakon što sam postao rimokatolikom □ shvativši da sam saznao o Čovjeku nešto što će potpuno uništiti moj gorljivi mladenački optimizam. Prva posljedica ove potpune promjene bila je moja odluka da glasujem za Geralda Forda. Znam, nije se baš radilo o izrazito konzervativnom nadahnuću, ali za prijašnjeg pristašu McGoverna bio je to gotovo mističan trenutak. Otada se u meni (pretpostavljam, kao i u svim ljudima) odvija proces razumijevanja implikacija osnovnih principa. U tom smislu □ a i da bismo okončali raspravu o »osobnom gledištu« □ prikladno je da prva odrednica u ovoj enciklopediji bude pobačaj* (Op. prev. Engl. *abortion*; u izvorniku je to prva odrednica u pojmovniku.); prikladno, zato što malo koja druga kontroverza tako otvoreno govori o važnosti premisa. Možda će takozvani zagovaratelji »prava na izbor« biti iznenađeni, prema njihovu mišljenju,

»subjektivnim pristupom« tumačenju odrednice, iako sumnjam da će i takozvani pristaše »prava na život« hvaliti njegovu pravovjernost; ne zalažem se za pravo na život, samo sam protivnik pobačaja. Mislím da treba ubiti krivca, a ne nedužnog. Nismo u suglasju sa svojim stavom ako mu naše premise protuslove. Bolje je griješiti u pogledu opredijeljenosti nego u pogledu načela.

STRUKTURA KNJIGE

Struktura ove knjige vrlo je jednostavna. Iza ovoga uvoda slijedi popis pojmova prema abecednom redoslijedu, od »pobačaj«** (Op. prev. Vidi prethodnu opasku.) do Wilson*** (Op. prev. U hrvatskom izdanju, sukladno našoj abecedi, posljednja je odrednica *zajednica*.). Uz svaki je pojam dat i prijedlog literature i navod autora kojemu je posvećena odrednica ili navod koji se odnosi na njen sadržaj. **Literatura:** Znači da knjige koje slijede ili govore o temi ili su *djela osobe o kojoj je riječ*. U odrednicama o osobama također postoji popis knjiga nakon **Vidi:;** u mnogo slučajeva radi se o životopisima (ili autobiografijama), ali katkad i o opisu rada i razmišljanja predstavljene osobe. (Ovu predložena literaturu uvijek predstavljaju knjige. Smatrao sam da nije mudro uputiti čitatelja na zbirku časopisa na mikrofilm u njemu najbližoj knjižnici.) Svaka se natuknica okončava navodom koji odudara od ostalog dijela teksta time što je u cjelini tiskan masnim slovima. Kroz knjigu je protkano pet popratnih eseja koje sam već spomenuo o »podrijetlu konzervativnog nauka«. Nakon glavnog dijela slijedi pogovor, esej koji sam naslovio »O reformaciji«, čime sam nastojao smjestiti konzervativizam u kontekst svakodnevnog života, ne samo »učenih«

prosudbi. Potom slijedi »Popis literature o konzervativizmu«, u kojemu predlažem tucet temeljnih knjiga za jednu dobru osobnu knjižnicu. (Mnoge knjige preporučene na kraju svake odrednice više se ne tiskaju, ali sve one o kojima se raspravlja u »Popisu literature o konzervativizmu« svima su više ili manje dostupne.) *Mala enciklopedija konzervativizma* završava Literaturom i Kazalom. Otkuda kazalo u sažetoj, abecednoj enciklopediji? Zato što čitatelj možda želi znati gdje se i koliko se puta pojavljuju **Strauss** ili **Hayek**, i zato što se, kao što sam već objasnio, neke očekivane teme ili osobe može obraditi jedino u okviru drugih odrednica; na primjer, o magazinu *Chronicles* raspravlja se u odrednici **Institut Rockford**. Kazalo sadrži popis svih najvažnijih tema.

Dosada je pažljivi čitatelj već počeo shvaćati koju sam metodu odabrao kako bih uputio na podatke koji se nalaze na raznim mjestima u knjizi. Shema je veoma jednostavna: riječi i imena o kojima se govori drugdje u knjizi pojavljuju se podcrtani, u masnom tisku, podsjećajući na »vruća mjesta« u tekstu na CD-ROM-ovima. Pojavljuju se samo prezimena osoba; iznimke predstavlja nekoliko slučajeva postojanja istoga prezimena u više od jedne osobe, kao ranije spomenuta obitelj Adams. Svaka se tema pojavljuje u masnom tisku, podcrtana, samo jedanput u svakoj odrednici, pri prvom spominjanju. Nadam se da će čitatelj podnijeti onih nekoliko članaka koji kao da će se srušiti pod teretom masno tiskanih riječi; i, jest, zacijelo sam mogao izbjeći *konzervativizam* i *konzervativan*, budući da je ovo »konzervativna« enciklopedija, ali želio sam biti dosljedan. (Inače, unutar navoda nema upućivanja na druga mjesta jer se moje gledište o značenju može razlikovati od onoga drugog autora.)

Još samo dvije opaske glede razumijevanja: Koristio sam riječ »Čovjek« misleći na cijeli ljudski rod, a riječ »savezni« stavio sam između navodnika ondje gdje je entitet koji se opisuje nacionalna vlada. (Vidi **federalizam.**)

Svrha jedne ovakve »čitateljeve enciklopedije« nije u tome da ponudi konačan sud o temama i ljudima koji se u njoj spominju, nego da znatiželjnom čitatelju osigura samo osnovne informacije o predmetu koji istražuje i na taj mu način omogući da *nastavi čitati* neku drugu knjigu uz nešto više znanja. Tijekom godina otkrio sam da je *The Reader's Encyclopedia* Williama Rosea Benéta prijeko potreban pratilac na mojim vlastitim književnim putovanjima. Dakako, ta knjiga nije bez slabih točaka (odrednica posvećena Helen Hayes, ali Hayek se ne spominje), ali najčešće uspijeva ispuniti očekivanja. Nadam se da će i *Mala enciklopedija konzervativizma*, unatoč očiglednim nedostacima, na svoj način ponuditi bar dio onih smjernica koje pruža izvrsno Benétovo djelo. *Deo favente.*

POJMOVNIK

Acton, Lord

Adams, Brooks

Adams, Henry

Adams, John

afirmativno djelovanje

akademska sloboda

The American Spectator

Američki institut za poduzetništvo

Ames, Fisher

antikomunizam

apsolutizam

Aron, Raymond

austrijska škola

autonomija

autoritet

Babbitt, Irving

Bagehot, Walter

Banfield, Edward

Bastiat, Frédéric

Bell, Daniel

Berns, Walter

birokracija

Blackstone, William

Bloom, Allan

Bonald, Louis

Brownson, Orestes

Buckley, William F.

Burke, Edmund

Burnham, James

Calhoun, John C.

Chambers, Whittaker

Chesterton, G. K.

Chodorov, Frank

Churchill, Winston S.

Coleridge, Samuel T.

Constant, Benjamin

Cooper, James Fenimore

Cram, Ralph Adams

čikaška škola

Davidson, Donald
Deklaracija nezavisnosti
demokracija
desnica
Dickinson, John
Disraeli, Benjamin
drevni ustav
Društvo Johna Bircha
Društvo Mont P—lerin
Eastman, Max
egalitarizam
Eliot, T. S.
ekstremizam
empirizam
federalizam
feminizam
Fondacija za ekonomsko obrazovanje
Fondacija Johna M. Olina
Fondacija za zaštitu baštine
Friedman, Milton
Gilder, George
Gingrich, Newt
Glazer, Nathan
Goldwater, Barry
grijeħ
Hamilton, Alexander
Hayek, Friedrich A.
Hazlitt, Henry
Herberg, Will
hladnoratvovski liberal

Hook, Sydney
Hooverov zavod
humanističke znanosti
humanizam
Hume, David
ideologija
individualizam
Institut Hudson
Institut Rockford
Institut za interuniverzitetski studij
Ivan Pavao II.
izolacionizam
Jaffa, Harry V.
Jefferson, Thomas
Jouvenel, Bertrand de
južnjački konzervativizam
kapitalizam
Kendall, Willmoore
Kilpatrick, James J.
Kirk, Russell
klasični liberalizam
Koledž Hillsdale
komunizam
konzervativan
konzervativizam
Kristol, Irving
Kršćanska desnica
laissez-faire
Lewis, C. S.
liberalizam

libertarijanizam
Limbaugh, Rush
Lincoln, Abraham
Lippmann, Walter
Locke, John
ljudska priroda
Macaulay, Thomas B.
Madison, James
Maine, Henry
Maistre, Joseph de
Mandeville, Bernard
marksizam
mcCarthyizam

Mencken, H. L.
Meyer, Frank E.
Mill, John Stuart
Mises, Ludwig von
modernizam
Molnar, Thomas
monetarizam
Montesquieu, Baron de
More, Paul Elmer
Morley, Felix
Muggeridge, Malcolm
Murray, Charles
Murray, John Courtney
National Review
neokonzervativizam
Neuhaus, Richard John

The New Criterion

Newman, John Henry

Nisbet, Robert A.

Nock, Albert Jay

Nova desnica

Novak, Michael

Novi konzervativizam

Nozick, Robert

Oakeshott, Michael

običajno pravo

obitelj

objektivizam

ograničena vladavina

otuđenje

paleokonzervativizam

pobačaj

Podhoretz, Norman

Popper, Karl R.

poredak

pozitivizam

prava država

predrasuda

prirodna prava

prirodni zakon

privatno vlasništvo

promjena

prosvjetiteljstvo

protuposvjetoavljenje

racionalizam

Randolph, John

Ransom, John Crowe
Reagan, Ronald
reakcionar
relativizam
republikanizam
Robertson, Pat
Rossiter, Clinton
Rothbard, Murray
Santayana, George
sloboda
slobodna trgovina
Smith, Adam
socijalizam
socijalna skrb
Solženjicin, Aleksandr
Sowell, Thomas
Središnji institut
Stara desnica
Stephen, James F.
Strauss, Leo
Sumner, William Graham
supsidijarnost
šport
Taft, Robert A.
Tate, Allen
teorija javnog izbora
teorija ponude
Thatcher, Margaret
Tocqueville, Alexis de
tradicija

ultramontanizam

ustav

utopizam

Viereck, Peter

vjera

Voegelin, Eric

Wall Street Journal

Waugh, Evelyn

Weaver, Richard

Will, George

Wilson, James Q.

zajednica

Zeitgeist

(Opaska: Molim da pogledate i Kazalo. Iako shema ove knjige ograničava broj odrednica na 200, u tekstu se spominje mnogo više zamisli, osoba, poticaja i institucija; u Kazalu je popisana većina. Međutim, *zamisli* su popisane samo ondje gdje navod sadrži definiciju.)

MALA ENCIKLOPEDIJA KONZERVATIVIZMA

Acton, Lord (John Edward Emerich Dalberg, 1. barun, 1834-1902): Anglikatolički povjesničar, urednik (*Cambridge Modern History* i □ poslije **Newmana** □ *Ramblera*), čovjek očaran **slobodom**. Nakon što je dobio školska znanja □ poglavito na tlu kontinentalne Europe □ od nastavnika ogrezlih u **ultramontanizmu** i **liberalizmu** □ u ovom posljednjem naročito povjesničar i bogoslov, Nijemac Johan Ignaz von Döllinger (1799-1890) □ Acton se našao na Prvom vatikanskom saboru, gdje se suprotstavio dogmi o papinskoj nepogrešivosti,

baš kao i prije toga, kada se usprotivio Silabu. Ali na kraju je ipak radije prihvatio i jedno i drugo, nego što je riskirao da bude ekskomuniciran, što se Döllingeru zbilja i dogodilo. Acton je mislio da bi Crkva bolje promicala svoje ciljeve poticanjem znanstvenog istraživanja i političkih prava. Bio je – u najboljem europskom smislu – apostol **klasičnog liberalizma**, premda je, kao što i priliči pravovjernu katoliku, nešto snažnije isticao **autoritet** i **tradiciju**. Actonov s pravom znameniti aforizam da moć izopačuje, najbolje se tumači kao očitovanje vrijednosti sustava provjere: nijedna »podružnica« (što kod njega više odgovara francuskom shvaćanju *staleža*) ne bi smjela ugroziti suverenost bilo koje druge. Tako se čuva cjelovitost svake; jednako tako, njihovo jedinstvo. (Vidi također **supsidijarnost**.) Osim Döllingera, sâm Acton smatrao je da su **Burke** (od čijeg se **empirizma**, čini se, vremenom udaljio) i **Tocqueville** imali najviše utjecaja na njegova politička gledišta. U kasnijim je godinama počeo pisati opsežnu *Povijest slobode*, toliko opširnu da je čak ni ovaj veliki učenjak nije mogao privesti kraju, i koja je nazvana »najvećom nikada nenapisanom knjigom«. Kada je umro, u njegovoj je osobnoj knjižnici (sada pohranjenoj u sveučilištu u Cambridgeu) bilo 60 000 naslova. **Literatura:** *Essays in Religion, Politics, and Morality* (ur. Fears, 1988). **Vidi:** G. Himmelfarb, *Lord Acton: A Study in Conscience and Politics* (1952). »**Velik problem jest otkriti, ne ono što države propisuju nego ono što bi trebale propisati; jer nijedan propis ne vrijedi ako ne vrijedi u savjesti ljudi. Pred Bogom nema Grka i barbara, bogatih i siromašnih, a rob je jednak svom gospodaru, jer svi su ljudi rođeni slobodni; svi su građani jedinstvene zajednice naroda koja obuhvaća cijeli svijet, braća iste obitelji i djeca Boga. Ono što istinski usmjerava naše ponašanje nije vanjski autoritet nego**

glas Boga koji nastanjuje naše duše, koji poznaje sve naše misli, kome dugujemo svu istinu koju znamo i sve dobro koje činimo; jer porok je stvar volje, dok krepost izvire iz božanske milosti duha u nama.« »Freedom in Antiquity« u *The History of Freedom and Other Essays* (1907)

Adams, Brooks (1848-1927): Američki povjesničar, brat Henryja i praunuk Johna te prvorazredan □ iako ekscentričan □ i samosvojan društveni znanstvenik. Tvorac je gledišta o američkoj kulturnoj dominaciji koje se temeljilo na ekonomskoj vitalnosti za koju je napredak bio i poželjan i prividan: razvoj vodi u centralizaciju, koja vodi u propadanje. Adams je imao otvoreno neprijateljski stav prema kapitalizmu jer je smatrao da svojom poplavom promjena briše tradiciju i poredak. Poznato je njegovo predviđanje (ca. 1900) da će u 20. stoljeću najutjecajnije svjetske sile biti Sjedinjene Države i Rusija. **Literatura:** *The Law of Civilization and Decay* (1895); *The Theory of Social Revolutions* (1913); **Vidi:** vidi **Adams, Henry**. »Ako su širenje i jačanje neophodni... onda se Amerika mora proširiti i ojačati do krajnjih mogućih granica; jer države su samo goleme korporacije koje se natječu; u toj utakmici preživljava onaj koji je □ razmjerno energiji koju posjeduje - najekonomičniji, a rastrošni i spori bivaju prodani u bescjenje i uklonjeni.« *The Law of Civilization and Decay* (1895)

Adams, Henry (1838-1918): Američki pisac koji se smatra prvim nacionalnim pobornikom tradicije, njene ljepote i odgovornosti. Kao unuk i praunuk predsjednikâ imao je subjektivan stav spram američke baštine, u čije je najdublje korijene imao vrlo osoban uvid; no kao harvardski profesor srednjovjekovne povijesti □ i čovjek koji je neumorno putovao po svijetu □ bio je u mogućnosti

objektivno, i još potpunije, tumačiti korijene zapadne tradicije. Njegovo je rafinirano razočaranje bilo u neskladu s vatrenim optimizmom njegova doba, i iako je zacijelo bio pogođen samoubojstvom (1885) svoje žene (Marian Hooper Adams) i njegov je pesimizam poglavito predstavljao reakciju na napetost između, kako je sâm govorio, Djevice i Dinama. (»Ja sam otopina«, napisao je bratu Brooksu, »lorda Kelvina i sv. Tome Akvinskog.« Uvidio je, potpunije i brže od ostalih, sukob žudnje modernizma za novinama i potrebe čovječanstva za poretkom. (»Kaos je bio zakon prirode; Poredak je čovjekov san.«) Može se reći da je Adams cinizam nazvao pravim imenom. Od svih njegovih mudrih zapažanja nijedno ne prodire dublje u bît stvari od onoga u prvom dijelu prve rečenice dvanaestog poglavlja njegovih znamenitih memoara, *The Education of Henry Adams* (1918): »Poznavanje čovjekove prirode početak je i kraj političkog obrazovanja...« **Literatura:** *Mont Saint-Michel and Chartres* (1913) i nastavak, *The Education of Henry Adams* (1918); **Vidi:** J. T. Adams, *The Adams Family* (1930). »Obrazovati i za početak sebe i bio je napor koji je trajao šezdeset godina; i teškoće pri stjecanju naobrazbe udvostručavale su se naporedo s iskopanim ugljenom, sve dok nisam osjetio kako spoznaja da bi tome trebalo posvetiti još deset godina da bi se suočilo sa sedmim umnožavanjem složenosti pruža malo zadovoljstva. Zakon ubrzanja bijaše konačan i nije ga bilo nužno proučavati još sljedećih deset godina osim da bi se pokazalo je li još primjenjiv. Nije bilo plana koji se mogao predložiti novome Amerikancu i nije bilo potrebno pronaći propust ili prigovoriti; ali bilo je očigledno da se stil obrazovanja snažno temelji na prisili. Prijelaz iz jedinstvenosti na raznovrsnost, koji se odvijao između 1200. i 1900. god., tekao je bez prekida i naglo se ubrzavao. Da je trajao još naraštaj duže,

bila bi potrebna promjena društvene svijesti. Kao da je misao samo običan začín u neodređenoj otopini, mora ući u novu fazu u kojoj vrijede novi zakoni. Posljednjih pet ili deset tisuća godina svijest je uspješno reagirala i ničim nije dokazala da će prestati reagirati □ ali morala bi se vinuti u nebo.« *The Education of Henry Adams* (1918)

Adams, John (1735-1826): Američki filozof politike, prvi podpredsjednik i drugi predsjednik (1797-1801) Sjedinjenih Država. Tvorac Ustava čiju je karijeru djelomice odredio sukob (iz različitih razloga) s Hamiltonom i Jeffersonom, koji je, u slučaju ovog drugog, počeo sa sastavljanjem Deklaracije nezavisnosti. Ali njegove raspre s Jeffersonom, koji ga je zvao »kolosom«, bile su češće stvar različitih osobnosti no stvarnih razlika, budući da su dijelili slična gledišta na američki život: republika sitnih vlasnika nekretnina, poduzetnika i poljodjelaca. Ustav Massachusettsa, čiji je glavni autor bio Adams, na snazi je i danas i predstavlja uzor svoje vrste. Adamsovo je shvaćanje ljudske prirode bilo nadasve konzervativno, kao i uvjerenje da Čovjeka treba prihvatiti onakvim kakav jest, a ne onakvim kakav bi mogao postati. Upozorio je na gotovo urođeni *jenkijevski* optimizam: »Nema posebne providnosti za Amerikance.« U ovom se pogledu veoma razlikovao od Jeffersona. Tako je njegova *Defense of the Constitutions of Government of the United States of America* (1787) predvidjela nekoliko godina ranije Burkeov glasoviti napad na francuski demokratski apsolutizam. On i Jefferson umrli su u razmaku od nekoliko sati, na pedesetu obljetnicu američke neovisnosti. »Nije to bio čovjek koji je volio državu zbog plutokracije, ni sanjao Ameriku ispunjenu tvornicama i napučenim gradovima. Bio je to čovjek koji je volio

Ameriku onakvu kakva je bila u njegovo vrijeme i prije toga, čiji je život bio hrabar zavjet kušnjama i slavi propisane slobode. Bio je... uzor američkoga konzervativca.« (Rossiter, 1955).

Literatura.: *Thoughts on Government* (1776); **Vidi:** P. Shaw, *The Character of John Adams* (1977); L. J. Cappon, *The Adams-Jefferson Letters* (1959). »Ustav zasnovan na ovim [to jest, republikanskim] principima otvara narodu svijet znanja, i potiče ga svjesnim dostojanstvom, kakvo i priliči slobodnim ljudima; njegova je posljedica opće natjecanj koje rezultira dobrim raspoloženjem, druželjubivošću, pristojnošću i moralnošću u svih. Uzvišenost osjećaja koju pobuđuje takva država čini obične ljude hrabrima i poduzetnima. Ambicija koju ona potiče, čini ih razboritima, marljiviima i štedljivima. Otkrit ćete u njima nešto profinjenosti, možda, ali više temeljitosti; malo zadovoljstva ali mnogo rada, nešto uljudnosti ali više uslužnosti. Usporedite li takvu zemlju s regijama u kojima vlada bilo monarhizam, bilo aristokracija, osjećat ćete se kao u Arkadiji ili Eliziju.« *Thoughts on Government* (1976)

afirmativno djelovanje: Filozofija egalitarizma (rasnog i seksualnog) koja opravdava povlašten odnos (pri zapošljavanju, kako u javnom tako i u privatnom sektoru, ili pri pristupu sveučilištima) spram onih koji su, ako se to potvrdi, žrtve *prijašnje* diskriminacije. Takvi programi i strategije obično su usmjereni k »manjinama«, ali mogu se primijeniti i na »većinu«, kao u slučaju žena. Na početku, u 1960-ima, bio je to niz vladinih programa kojima je cilj bio potaknuti Crnce i žene da sudjeluju u procesu natjecanja za radna mjesta; afirmativno je djelovanje ubrzo postalo obrazac za utvrđivanje *rezultata* tog procesa. Pozornost se tako skrenula s prava pojedinca na prava

skupina; s mogućnosti za napredovanje zasnovanoj na kvalitetama pojedinca na kvote i popise odbačenih sastavljene prema boji kože ili spolu. Dok je prvi val zakona (posebno Zakon o građanskim pravima iz 1964. god. □ kojim je vlada sebe nagnala da počne »afirmativno djelovati« zapošljavanjem onih koji su prije bili onemogućeni) trebao izopćiti diskriminaciju i pružiti nadoknadu žrtvama specifičnih diskriminacija, strategija afirmativnog djelovanja brzo je poopćila i problem i rješenje. Na primjer, Zakon o jednakim mogućnostima zapošljavanja iz 1972. god. nalagao je organima uprave i njihovim ugovornim organizacijama da povećaju stupanj zapošljavanja manjina do točke na kojoj će on odgovarati rasprostranjenosti tih manjina (i žena) u ukupnoj populaciji; tako su se primjenjivali »demokratski principi na rase i kulture, a ne na građane, unatoč činjenici da ništa ne ukazuje na to da je stvarna raznolikost isto što i proporcionalna zastupljenost« (Steele, 1990). Jedna posljedica afirmativnog djelovanja bila je *obrnuta diskriminacija* □ onemogućavanje muškaraca bijelaca prigodom natjecanja za posao ili pri upisu na sveučilišta □ kao na primjer u slučaju parnice koja se našla pred Vrhovnim sudom u tako poznatim slučajevima kao što su *Vijeće kalifornijskog sveučilišta protiv Bakkea* (1978), gdje su kvote za upis na postdiplomski studij bile smanjene, te *Američki sindikat radnika u čeličanama protiv Webera* (1979), gdje su slične kvote bile povećane u privatnim poduzećima i sindikatima. U magazinu **National Review** od 6. studenog 1995. god. Paul Craig Roberts i Lawrence M. Stratton napisali su ovakav sažetak: »U početku, afirmativno je djelovanje značilo da [kada] je broj bodova kandidata Crnca i kandidata bijelca isti, bira se kandidat Crnac. Kasnije, s normiranjem prema rasnoj pripadnosti, birani su Crnci s manjim brojem bodova. Posljednji smo stadij vidjeli u

veljači 1994. god., kada Vatrogasna služba Los Angelesa nije dopustila tisućama bijelaca koji su se natjecali za posao da pristupe pokusnom ispitu.« **Literatura:** W. Bennett i T. Eastland, *Counting by Race* (1979); N. Glazer, *Affirmative Discrimination* (1978); F. R. Lynch, *Invisible Victims* (1991); T. Sowell, *Preferential Policies* (1990). »Društvo koje stavlja jednakost □ u smislu jednakosti posljedica □ ispred slobode, na kraju neće imati ni jednakost ni slobodu. Sila koja se koristi za postizanje jednakosti uništiti će slobodu, a sila angažirana za postizanje dobrih ciljeva, završiti će u rukama ljudi koji će je iskoristiti za promicanje vlastitih interesa... S druge strane, društvo koje na prvo mjesto stavlja slobodu, na kraju će, kao sretan nusproizvod, imati i veću slobodu i veću jednakost. Usprkos tome što je nusproizvod slobode, veća jednakost nije slučajnost. Slobodno društvo dopušta da ljudi koriste svoju snagu i sposobnosti za postizanje svojih vlastitih ciljeva. Ono sprječava neke ljude da samovoljno ugnjetavaju druge. Ono ne brani nekim ljudima da stječu položaje koji donose povlastice, ali ne dopušta da se takvi položaji institucionaliziraju; oni su izloženi stalnim pokušajima osvajanja drugih sposobnih, ambicioznih ljudi. Sloboda znači raznovrsnost, ali i pokretljivost. Ona bdije nad mogućnošću da oni koji su danas u nepovoljnu položaju sutra dobiju povlastice, te omogućuje da u tom procesu, gotovo svatko, onaj na vrhu kao i onaj na dnu, uživa u punijem i bogatijem životu.« Milton i Rose Friedman, *Free to Choose* (1979)

agrarijanizam: Vidi južnjački konzervativizam

akademska sloboda: Tradicionalno, sloboda znanstvenika da poučavaju istini (i da istražuju i pišu) bez službenog miješanja.

To je zahtjev profesora na koledžima za posebnim privilegijem; za zaštitom □ onom koju ostali državljani nemaju □ od posljedica svojih istupa. Često se tumači da je stalni predavački status nužan zaštitnik akademske slobode. Ono što zahtjev podrazumijeva □ bar u svojem najširem tumačenju □ jest nastavnikovo pravo da živi bez ugovornih obveza bilo prema svom poslodavcu, bilo prema **zajednici**. Ono što se ne smije previdjeti pri obrani prava na akademsku slobodu (i ono što je bilo prvi puta naglašeno u revidiranim izdanjima »Očitovanja o principima akademske slobode i stalnoga predavačkog statusa« Američkoga društva sveučilišnih profesora iz 1925., a potom i iz 1940. god.) jest istodobna odgovornost za akademsku etiku, gdje je na prvome mjestu poučavanje istini. (Vidi **relativizam**.) Pod time je Robert Maynard Hutchins podrazumijevao (1956. god.) »stupanj stručnosti« koji bi, kako on smatra, dostatno zaštitio studente od od propagandista, jer profesor koji je »nastojao indoktrinirati svoje učenike, što je jedini slučaj pod kojim on može biti opasan kao nastavnik... bio bi nekompetentan i kao takvoga bi ga trebalo ukloniti.« Što bi Hutchins, negdašnji predsjednik Sveučilišta u Chicagu koji je umro 1977. god. (i koji je bio liberal nad liberalima), rekao na nedavnu polemiku oko pravila ponašanja u političke ispravnosti, teško je reći. **Hook**, koji je možda bio »liberal«, a možda i nije, hrabro je ustvrdio kako neortodoksna motrišta u učionici treba pozdraviti, osim ako kao posljedicu imaju političko oblikovanje nastavnoga plana ili ako im je nakana urotnička. »Optužena da tumači svoja vlastita politička uvjerenja... [kako bi] provela indoktrinaciju svojih studenata,« pisao je Hook (**National Review**, 13. listopada 1989. god.), »Nova ljevica odgovara da... 'objektivnost' bivstvuje u promatračevu oku.« Ovo je, zaključuje Hook, »jednako nijekanje razlike između

fikcije i povijesti, krivnje i nevinosti, u odnosu na potvrđene dokaze.« Oni principi ADSP-a iz 1940. god. jasno navode da bi nastavnici »trebali voditi računa o tome da u svoja predavanja ne unose prijeporan materijal koji nema doticaja s njihovim predmetom...« (Vidi također humanističke znanosti.) **Literatura:** D. D'Souza, *Illiberal Education* (1991), R. Kimball, *Tenured Radicals* (1990); S. Hook, *Heresy Yes, Conspiracy No* (1952); R. Kirk, *Academic Freedom* (1955). »Logički je pozitivist otišao predaleko kad je rekao da teološki izričaji nemaju smisao; da bi došao do takvoga zaključka morao je ponovno definirati 'smisao' nezamislivo ograničenim pojmovima koji su i njegove vlastite izričaje činili besmislenima. Ali skeptik ili agnostik ima mnogo snažnije uporište kada kaže da iako teološki izričaji mogu imati svoje dostatno razumljive smislove, ne može ih izreći akademski uvažen mislilac zato što ne možemo spoznati jesu li ili nisu istiniti, bar ne s ove strane groba. Svi imamo pravo na poštovanje svojih predosjećaja i nazora i pretpostavki, te na njihovo izražavanje. Ali sveučilište trguje □ nadamo se □ objektivnijim materijalom, onim koji se može podvrgnuti provjeri... Na sveučilištu nema mjesta predosjećajima, nazorima i pretpostavkama.« Christopher Derrick, *Church Authority and Intellectual Freedom* (1981)

America First: Vidi izolacionizam

The American Spectator: Magazin koji je 1967. god. utemeljio R. Emmett Tyrrell ml. (1944-) kao *The Alternative*. U uredničkom smislu, magazin je isprva odražavao godine Boba Tyrrella (23) i njegovo raspoloženje (ljutnju), ali tijekom godina i poslije promjene naziva (1977. god.) *The American Spectator* [TAS] postao

je intelektualno profinjeniji □ i uspješniji. Negdje u vrijeme polovine **Reaganova** predsjedničkog mandata nekoliko je desetina suradnika magazina bilo na položaju u Izvršnoj podružnici. Unatoč tome, *TAS* nikad nije izgubio oštrinu; u posljednje se vrijeme upustio u onu vrst istraživačkog novinarstva koje privlači pozornost, kao kad je David Brock izvještavao o svjedočenju Anite Hill-Clarence u slučaju Thomas (od čega je kasnije nastala Brockova knjiga, *The Real Anita Hill*, 1993). Ono što je u 1960-ima prisililo Boba Tyrrella da uoči potrebu za »alternativom«, bilo je »povijesno rasplamsavanje [koje] je počinjalo nagrizati posljednji Stari poredak Amerike« (Tyrrell, 1987), to jest, **liberalizam**. Isprva je *The Alternative* bio pokusni sveučilišni časopis Indiana Sveučilišta, koji je Tyrrell uspio obogatiti izvještajima »mreže antiradikalnih studenata« nekolicine elitnih škola. Unatoč nesklonosti tipu liberalizma »blagostanja« (za koji je magazin posjedovao bogat inventar slikovitih inačica), *TAS* je uspio postati most koji je spajao liberalizam i **konzervativizam**, i prvi magazin koji je redovito objavljivao članke i tradicionalista i neokonzervativaca. Ponekad ismijan kao previše studentski pretenciozan, *TAS* je rijetko bio optuživan da je dosadan. Od »New Enemies List« P. J. O'Rourkea do prikaza života u Hollywoodu Bena Steina i Tyrrellova uredničkog sarkazma sličnog **Menckenovu** (»The Continuing Crisis«), *The American Spectator* nikad nije propustio pokazati da je **konzervativni** skepticizam jednako bogat izvor veselog ludovanja i pronicavosti. Otkada se iz tabloida transformirao u magazin sjajnih korica, *TAS* je ubrzano rastao. Na popisu njegovih suradnika nalaze se veći broj najboljih mladih autora članaka o **desnici**, kao što su Brock, David Frum, James Ring Adams i Francis X. Rocca. **Literatura:** R. E. Tyrrell, *The Conservative Crack-Up* (1992); **Vidi:** *Orthodoxy*

(1987), ur. R. E. Tyrrell. Tyrrell u svom uvodu piše: »Znanstvenici koji su analizirali živote velikih ljudi vjerojatno priznaju mjesto koje je u povijesti imala dosada, ali tko bi poštovao ove znanstvenike da su velika djela jednog Napoleona, Nielsa Bohra, T. Boonea Pickensa pripisali običnoj dosadi? Usprkos tome, poznavatelji prilika moraju priznati da mnoštvo dokaza govori o tome da je Aleksandar Veliki napustio Makedoniju jer mu je išla na živce, da je Chaucer napisao *Canterburyjske priče* da bi ispunio svoje prazne dane, i da Richardu Nixonu politika ne bi ni pala na pamet da je postao zvijezdom svoje momčadi u golfu na Whittier koledžu, toliko bi bio oduševljen mogućnostima palice br. 1... Sada kada sam toliko toga rekao o motivima velikih ljudi u povijesti, svakako nećete pomisliti da sam skroman ako vam, ponesen prijateljskim osjećajima, kažem da sam *The American Spectator* utemeljio... iz dosade.«

[*The American Spectator*, 2020 North 14th Street, Suite 750, Arlington, VA 22201. Pretplate (mjesečne): 35 USD na godinu; (800) 524 3469.]

Američki institut za poduzetništvo (American Enterprise Institute □ AEI): Organizacija utemeljena 1943. god. u Washingtonu, D.C. (kao Američka udruga poduzetnika) kako bi promicala razumijevanje »društvenih i ekonomskih prednosti koje bogate američki narod kroz podržavanje sustava slobodnog, konkurentnog poduzetništva.« Njegov je prvi predsjedatelj bio Lewis H. Brown i pod njegovim vodstvom organizacija se usredotočila na pisanje pamfleta □ izdavanje izvješća o potankostima kongresnog zakonodavstva i državne politike. Sredinom 1950-ih William J. Baroody, »politički konzervativac koji je sam sebe zvao liberalom«, počeo je usmjeravati AIP (tada još AUP; do promjene

naziva došlo je 1962. god.) prema njegovu, danas prepoznatljivom, statusu sjedišta vodećih konzervativnih i libertarijanskih znanstvenika i kanala za rasijavanje □ putem komentara u značajnijim novinama, monografija o načinima upravljanja te knjiga i magazina □ njihovih gledišta. Među članovima upravnog odbora, savjetnicima i znanstvenicima bili su Hazlitt, Roscoe Pound, Friedman, Wilson, Gottfried Haberler, Banfield, James M. Buchanan, Gerhart Niemeyer, Kristol, Robert Bork, Novak i Nisbet. **Literatura:** *The American Enterprise* [magazin]. »Sustav slobodnoga poduzetništva, koji je Adam Smith zvao 'sustavom prirodne slobode', nije prirodan: on nije unaprijed određen i ne može ga se prihvatiti kao gotovu činjenicu, čak ni u Americi. On je prije društveni i politički artefakt kojemu su, da bi preživio, potrebni... razumijevanje i pristanak... Istodobno, društvena dobit od slobodnoga poduzetništva vidljiva je □ ona je prije stvar činjenica nego ideologije ili koristi za stranke.«
Očitovanje o politici AIP-ja (1995)

[American Enterprise Institute, 1150 17th Street, N.W., Washington, DC 20036; tel.: (202) 862 5800; Christopher C. DeMuth, predsjedatelj. *The American Enterprise* (magazin), pretplate (dvomjesečno): USD 29 na godinu, na adresu: P.O. Box 3000, Denville, NJ 07834; (800) 562 1973 ili faks: (201) 627 5872. AIP Press (knjige): (800) 269 6267.]

Ames Fisher (1758-1808): Američki politički mislilac i vođa federalista, blisko povezan s Hamiltonom i žestok protivnik Jeffersona: protivnik egalitarizma i zagovornik javnog poretka i privatnog vlasništva. Kao jedan od najsjaajnijih ljudi iz naraštaja tvoraca ustava (upisao se na Harvard u dobi od 12

godina i diplomirao kada mu je bilo 16), Ames je bio zapažen kao izvrstan govornik i posredovao je □ unatoč snažnom protivljenju □ u odobravanju Jayjeva Ugovora (1796), što je možda spriječilo obnovu rata s Britanijom. Kao i Madisona, i Ames je iskustvo navelo da svede na pravu mjeru svoje zauzimanje za jaku centralnu vlast, ali ništa ga nije odvratilo od nepovjerenja spram »glasa javnosti«, što je termin koji je uglavnom sam izmislio (ali za koji najčešće smatraju zaslužnim Tocquevillea). Rekao je: »Monarhija je trgovački brod koji dobro plovi ali katkada naleti na stijenu i potone: istodobno, republika je splava koja nikad ne tone ali zato su vam stopala uvijek u vodi.« (House of Representatives, 1795) Pobijedio je Sama Adamsa i postao prvi predstavnik Bostona u Kongresu. **Literatura:** *The Dangers of American Liberty* (1805) u Hyneman and Lutz, *American Political Writing during the Founding Era*, sv. II. (1983); **Vidi:** W. Bernard, *Fisher Ames: Federalist and Statesman* (1965). »**Prije Francuske revolucije, u naših je državljana prevladavalo mišljenje da druge nacije nisu slobodne zato što su njihove despotske države bile prejake za narod. Dakako, savjetovano nam je da preziremo sve tadašnje države kao brojne zapreke na putu ka oslobođenju; i da njihovim slomom očekujemo sretnu mogućnost, koju bi svaki emancipirani narod prigrlio, da zasvagda sebi osigura jednaka prava. Smatra se da je Francuska imala takvu mogućnost ali je izgubila. Ne bismo li stoga trebali biti uvjereni da je za očuvanje slobode nužno nešto više od ljubavi prema njoj? Ne bismo li trebali shvatiti da su ljudi, kada unište svu moć osim svoje vlastite, najbliži despotizmu, tim više neobuzdanom jer je nov, i deset puta okrutnijim zbog svojega licemjerja?**« *The Dangers of American Liberty* (1805)

antikomunizam: Onaj pogled na opasnost od komunizma, od 1920-ih do 1980-ih, koji je istodobno bio i središnjom doktrinom i čimbenikom razdora unutar američkog konzervativizma tijekom ovoga perioda. Pišući danas (1996), reklo bi se da je najupečatljivija stvar □ potpuno prirodno, imajući u vidu usud samoga komunizma □ da je antikomunizam gotovo iščeznuo. Najvidljiviji aspekt američke konzervativne misli 20. stoljeća danas je nevidljiv, a promjena se odigrala u manje od pola desetljeća. Predviđanja da će se konzervativizam nasukati bez komunista o kojima bi se raspravljalo, pokazala su se potpuno pogrešnima. (Vidi Gingrich.) Svi konzervativci bili su jedinstveni u otporu prema komunizmu jer je komunizam temeljito razarao ekonomsku i političku slobodu, vjeru i individualizam, a ipak, antikomunizam je isto toliko podijelio, koliko i ujedinio desnicu. Stara desnica doživljavala je opasnost od komunizma kao dokaz snage izolacionizma, dok je Nova desnica smatrala tu opasnost razlogom za agresivnu vanjsku politiku. Kako se komunizam širio u tri desetljeća nakon II. svjetskoga rata, konzervativno se vodstvo sve više okomljivalo na prijašnje komuniste ili izbjeglice iz komunističkih zemalja, to jest, na Novu desnicu ili neokonzervativizam, a autoritet Stare desnice, ili paleokonzervativizma, bio je u sjeni sve do uspona Kršćanske desnice, koji se slučajno poklopio s padom komunizma. Ono što se ne smije zaboraviti jest izuzetna hrabrost mnogih američkih antikomunista; ljudi kao što su Eastman i Hook, Burnham i Buckley, Kristol i Podhoretz. Izdvojili su se iz mase, izložili podsmijehu i nikad se nisu pokolebali. (Vidi također hladnoratovski liberal.) Vjerujući da socijalizam □ ako se pravilno primijeni □ pruža jedinu nadu za budućnost čovječanstva, mnogi liberali postali su zagovornici *anti-antikomunizma*. Tako su

neki obznanili: »Bolje crven, nego mrtav.« U ovom smislu pročitajte... **Literatura:** Sidney Cook, *Out of Step* (1987). Hook piše: »Bolje je biti živ šakal nego mrtav lav □ za šakale, ne za ljude. Ljudi koji imaju moralnu hrabrost inteligentno se boriti za slobodu imaju najbolje izgleda da izbjegnu sudbinu, kako živih šakala, tako i mrtvih lavova. Preživljavanje nije ono najvažnije u životu dostojnom čovjeka. Ponekad je najgore što možemo znati o čovjeku to da je preživio. Oni koji kažu da je život vrijedan življenja po svaku cijenu, sebi su već napisali epitaf nečasnosti jer nema cilja i osobe koju neće izdati kako bi ostali živi. Čovjekov poziv trebao bi biti vješto korištenje inteligencije u interesu slobode čovjeka.«

apsolutizam: U politici, neograničena vlast, bilo potpuna ili djelomična (SSSR ili Služba za prijavu poreza); san vatrenih optimista i bešćutnih pesimista. Totalitarizam (ponajprije **komunizam** i fašizam) je u 20. stoljeću slijedio feudalni despotizam, i, premda mnogo smrtonosniji, nije se pokazao trajnijim. Ali poticaj se može ponovno pojaviti u birokratskom pravorijeku, i kada se to dogodi □ bez obzira na to čije se dobre nakane promiču □ to je antiteza **konzervativizmu**. [Opaska: apsolutistički režim ne mora nužno biti totalitaran; za razliku od današnjih diktatora, srednjovjekovni su despoti rijetko doživljavali svoju vlast kao neprijepornu u svakom aspektu života građanina.] U filozofijskim pitanjima, apsolutno je oprečno relativnom. Stoga se katkada smatra da su religiozni konzervativci, oni koji preziru **relativizam**, skloni apsolutističkim vrijednostima i vlasti, ali svega nekolicina s pravom treba odgovarati za to. No broj ovih kršćanskih Cezara i njihovih sljedbenika malen je; nije to mnoštvo što opravdava i

potiče nekakvu američku teokratsku državu. Ali dok konzervativizam odbacuje apsolutizam vlasti (te time i teokratsku državu), ne odbacuje apsolutne standarde morala i religije. Logički je apsurdno dokazivati postojanje Boga ako istodobno dokazujete relativnost istine. (Vidi također republikanizam, demokraciju, prirodni zakon, i, na kraju, protuposvjetoavljenje.)

Literatura: J. Locke, *Second Treatise on Government* (1690); J.-F. Revel, *The Totalitarian Temptation* (1977). »Moć često izopačuje, a apsolutna moć izopačuje potpuno. Veliki ljudi gotovo su uvijek loši ljudi, čak i kada koriste utjecaj, a ne autoritet; kada se tome doda sklonost spram, ili izvjesnost postojanja potkupljivosti, stvar je još gora.« Lord Acton, pismo (1887) u *Essays in Religion, Politics and Morality* (1988)

Aron, Raymond (1905–1983): Francuski sociolog (*Main Currents in Sociological Thought*, 1965), profesor (na Sorbonnei) i politički komentator (*Le Figaro*). Aron je studirao u Francuskoj i u Njemačkoj, gdje je gledao rađanje nacizma i počeo proučavati Maxa Webera (1864–1920) i Karla Marxa. Tijekom II. svj. rata Aron je pomagao Charlesu de Gaulleu kao časnik i bio glavni urednik časopisa pokreta otpora, *La France Libre*. Ratno iskustvo i poznavanje povijesti rezultirali su iskrenim poštovanjem američkog iskustva, i antikomunizmom. Ipak, kako je otvoreno pokazao prigodom posjeta Sjedinjenim Državama u to vrijeme, nije se divio mcCarthyismu. Nakon trideset godina pisanja komentara za *Le Figaro*, Aron je prešao u *L'Express* 1977. god. Njegov *Main Currents in Sociological Thought* (u dva sveska) najbolji je pregled i sažetak te kontradiktorne discipline ikada napisan. Aron u njemu razvija jednu od tema koje su ga zanimale cijeloga života, sukob slobode i determinizma, različito prikazan u

djelima Tocquevillea (i u manjoj mjeri Montesquieua) i Marxa. Premda je analizirao mnoge sličnosti između vladajućih entiteta socijalizma i kapitalizma, Aron se otvoreno suprotstavio klasičnom liberalizmu. »Zapadna društva danas«, pisao je (1978), »imaju trostruk ideal, malograđansko građanstvo, tehnološku moć i pravo svakog čovjeka da odabere put svog spasenja. Nijedan od ova tri ideala ne smije biti žrtvovan.« Pronio je Tocquevilleovo pojmovno razlučivanje demokracije kao oblika vladavine i demokracije kao duha vremena, i bio pesimističan glede obje; otuda njegova verzija klasičnog liberalizma. **Literatura:** *Main Currents in Sociological Thought* (1965); **Vidi:** A. de Crespigny and K. Minogue, *Contemporary Political Philosophers* (1975). »Marxova sociologija, bar u svom mesijanskom i proročanskom obliku, pretpostavlja svodenje političkog poretka na ekonomski. Ali politički je poredak u biti nesvodljiv na ekonomski poredak. Kakav god da je ekonomski i društveni režim, politički problem ostaje jer se sastoji od odlučivanja o tome tko će vladati, kako se bira vodstvo, kako se očituje moć te kakav je odnos odobravanja i razilaženja između vlasti i onih kojima se vlada. Politički je poredak jednako neophodan i autonoman kao i ekonomski... Mit o nestanku države mit je o tome kako država postoji samo da bi proizvodila i raspodjeljivala sredstva te kako će, kada se jednom taj problem proizvodnje i raspodjele riješi, nestati i potreba za državom, to jest za vodstvom.« »Karl Marx« u *Main Currents in Sociological Thought* (1965)

austrijska škola: Skupina neoklasičnih ekonomista čiji je antietatistički pristup »utemeljio« Karl Menger (1840–1921) (*Principles of Economics*, 1871), razvio Eugen von Böhm-Bawerk (1851–1914, autor djela *Capital and Interest*, 1884) ali koja je

postala najuočljivija (barem u Americi) kroz kasnije radove **Misesa** i **Hayeka**, i □ nešto manje □ Israela Kirznera i **Rothbarda**. Austrijsko motrište često nazivaju individualističkim i subjektivističkim, zbog toga što naglašava složenost ljudskog djelovanja (*samo pojedinci djeluju*) i spontani poredak koji »stvara« institucije ekonomskog, političkog i društvenog života putem »otkrića«. Uslijed golemog broja ljudskih odluka vezanih za ekonomsku djelatnost, pokušaji vodećih planera da ih objasne □ ili *otkriju* □ osuđeni su na propast. Za razliku od poduzetnika, kojima se Austrijanci dive, države ne »osluškuju« brojne raznolike i proturječne interese potrošača. Premda su Austrijanci zagovaratelji slobodnoga tržišta, ne znači nužno da se protive monopolima *per se* □ osim onih državne podvrste □ jer se na slobodnome tržištu monopoli i dalje moraju »natjecati« za potrošače otkrivanjem. Iako bi ga bilo pravilnije nazvati neoklasičnim, austrijsko gledište doista se u nekim crtama značajno razlikuje od klasičnoga, osobito svojom teorijom vrijednosti, koja odbacuje **Smithovo** stanovište po kojem cijenu (vrijednost) određuju čimbenici rada i proizvodnje, i umjesto toga shvaća potrošačka tržišta (milijune pojedinaca koji donose odluke) kao jedinu determinantu vrijednosti proizvoda. Vidi **klasični liberalizam**; usp. **čikaška škola**. **Literatura:** L. von Mises, *Human Action* (1949); F.A. Hayek, *Individualism and Economic Order* (1948); *The Foundations of Modern Austrian Economics* (1976), ur. E. Dolan; A. Shand, *Free Market Morality* (1990). »Natjecateljska težnja prilagodbi nesigurnoj budućnosti navodi nas da pokušamo upotrijebiti, što potpunije, raspršeno znanje o složenim informacijama koje se neprekidno mijenjaju. Taj proces nužno postaje vrsta igre u kojoj osobni uspjeh obično ovisi o kombinaciji vještine i sreće, gdje nikako nije moguće

razlučiti jedno od drugog. Prava stvar koju čovjek mora učiniti u određenom trenutku – što je i u njegovu i u općem interesu – mora ovisiti o slučajnim okolnostima u koje ga je povijest smjestila. Naučili smo igrati ovu igru otkrivanja koju zovemo 'natjecanjem', zbog toga što su zajednice koje su njome eksperimentirale i postupno joj unapređivale pravila zabilježile veći procvat od drugih. Na kraju su ih svi oponašali. Ali ishod igre, čija pravila zahtijevaju od ljudi da maksimalno iskoriste prilike koje im se ukažu da zadovolje i sebe i druge, ne može biti 'pravedniji' od ishoda bilo koje druge igre na sreću.« Friedrich A. Hayek, *Economic Freedom* (1991)

[*Austrian Economic Newsletter*, Ludwig von Mises Institute, Auburn University, Auburn, AL 36849, U.S.A.; (334) 844-2500; Mark Brandley, urednik. »Izlazi periodički.«]

autonomija: Doslovno, »samovladavina« (prema grč. »zakon za samoga sebe«), što se obično odnosi na politička prava nacija (kao u *samo-upravljanju*), ali izvan toga važan pojam u libertarijanskoj filozofiji. Autonomija libertarijanizma potječe djelomično od Immanuela Kanta (1724-1804): Samo je čovjek na ishodištu *moralnog* djelovanja. Iako libertarijanci vjeruju da je to ishodište Bog, njihov individualizam daje svakom čovjeku samostalnu ulogu glede svojih odluka i djelovanja u ovome svijetu. Ovo može voditi k onoj vrsti individualizma kojoj mnogi konzervativci prigovaraju i koju malo tradicionalno pobožnih ljudi može prihvatiti, zbog toga što što nagoviješta onu atomističku individualnost koja nadahnjuje marksističku i druge avangarde – rezervat izvorne slobode djelovanja za elitu koja je izvan povijesti te je zato može procjenjivati ne obazirući se na tradiciju. Također, autonomija se katkada svodi, sukladno

ekstremnom libertarijanskom gledištu, na »samoposjedovanje«, pojam koji predstavlja prokletstvo za svaku religiju koja »shvaća čovjeka kao biće čija slobodna, grešna djela nisu 'osobna stvar' koje se sâm može osloboditi snagom i energijom« (Rahner, 1978). U svojem najboljem obliku, autonomija je hrabra potvrda individualne slobode nasuprot moći države. Ali kada individualna autonomija postane utjelovljenje teorije prirodnoga prava (u njenu pozitivističkom smislu □ vidi pozitivizam), pojavljuje se težnja da se odbace zahtjevi vjere, obitelji, zajednice i ostalih koji traže individualnu odgovornost. Oakeshott je na primjeru jezika pokazao unutarnji karakter individualne moralne autonomije. Kao jezik, napisao je (1975), moralna je autonomija posljedica potreba ljudskih bića »da ih podupre nešto stvarnije od emanacija njihovih vlastitih nesigurnih prikaza.« **Literatura:** Michael Oakeshott, *On Human Conduct* (1975). Oakeshott piše: »Onome što se naziva 'moralnom autonomijom' nije potreban moralan izbor da bi bila bezrazložno, nemjerodavno očitovanje takozvane 'volje'... kojom usamljena jedinka istodobno prepoznaje ili čak stvara 'vrijednost' za koju je potpuno odgovorna te joj se stavlja na raspolaganje, tako se na čudesan način oslobađajući organskog poticaja, racionalnog slučaja i autoritativnih pravila ponašanja. Ona također nije uvjetovana kritičkim odobravanjem ili pristajanjem jedinke na pravilo ponašanja u smislu priznavanja nepotvrđenih razloga da bi je se smatralo poželjnom. Ona, osim toga, ne zahtijeva da je se na drugi način oslobodi od obveze da prihvati pravilo ponašanja samo zato što je pravilo; to jest, zbog njegove važnosti... Nije značajka ljudskog ponašanja to da isprva ima neograničene potrebe (individualne ili zajedničke) a tek nakon toga dopušta da ga razboriti um i moralna osjetljivost upute i odrede mu izbor koraka kojima se traži njihovo

zadovoljenje; ono izražava svoje zahtjeve na inteligentan način (naime, priznaje razboritost i moralne obzire), što rezultira uspjehom ili neuspjehom.«

autoritet: Pravo na djelovanje, pravičnost djelovanja, ili, možda najvažnije, temelj djelovanja. Od Burkea nadalje, konzervativizam je izjednačavao autoritet s tradicijom, shvaćao ga kao onu životnu snagu koja obuzdava potencijalno destruktivnu moć slobode i uporno zahtijevao da autoritet bude utemeljen u »zakonima, a ne ljudima«. Zato je potreba za autoritetom (i poretkom) u svakodnevnom životu navela neke konzervativce na zdravu sumnju u demokraciju i razvila u njima snažnu sklonost religiji. Bonald je predstavio pogled na autoritet ukorijenjen u trima institucijama □ obitelji, crkvi i državi □ od kojih je svaka na svoj način nastala iz Božjeg autoriteta; svaka nezavisna na svom vlastitom području. (Vidi supsidijarnost.) Pokoravanje (ili osjećaj dužnosti) prema autoritetu jest □ socijalno, politički i teološki □ »besprijekornost manje vrijedna od slobode« (Akvinski), i nikada je ne bi trebalo odobriti ili iznuditi bez opravdana razloga. Ipak, autoritet je prijeko potreban da sloboda ne bi bila anarhija, što je razlika koja se ponekad zaboravlja u libertarijanizmu. Pitanje autoriteta neodvojivo je od pitanja suverenosti. Suverenost definira i ograničava doseg autoriteta, i, uistinu, autoritet često nazivaju »legitimnom moći«, a moć kojom se služi bilo koji autoritet legitimna je samo ako ostaje ograničena na svoje područje suverenosti. **Literatura:** T. Molnar, *Authority and Its Enemies* (1976); R. A. Nisbet, *Twilight of Authority* (1975). »Autoritet formulira, i, kada je to nužno, modificira ciljeve, artikulira i održava tradiciju živom, i podsjeća svoje podanike na lojalnost koju duguju društvenoj

grupi... Možemo razlikovati dva tipa autoriteta: *karizmatiski* i *institucionalni*. Prvi predstavlja neplaniranu iznimku, i unatoč tomu što je rijedak, okrijepljuje ljudski potencijal na koji djeluje; drugi je pravilo, nešto uobičajeno, rutina... Ipak, oni koji žude za karizmatiskim autoritetom i preziru ili ne pokoravaju se institucionalnom autoritetu, ozbiljno griješe: instituciju možemo definirati kao mjesto gdje svi imaju korist od autoriteta koji ionako posjeduju samo najbolji od njih.« Thomas Molnar, *Authority and Its Enemies* (1976)

Babbitt, Irving (1865-1933): Američki znanstvenik i kritičar koji je, s Moreom, utemeljio Novi humanizam (ponekad se govori o *neohumanizmu*), konzervativnu reakciju na romantizam 19. stoljeća te koji je □ težeći suzdržanosti u književnosti i slaveći klasicizam □ poslije postao dijelom Novog kriticisma (vidi Ransom). Nakon teškog djetinjstva i čestih promjena mjesta boravka (živio je, između ostalog, u Ohiju, Wyomingu i New York Cityju), Babbitt je počeo studirati na Harvardu, što mu nije pružilo nadahnuće, ali gdje je naučio šest jezika i diplomirao (1889) klasičnu književnost s vrlo dobrim uspjehom. Jedan od jezika (naučen na Harvardu i kasnije u Parizu) bio je sanskrt. Babbitt je razvio ozbiljan interes i divljenje prema istočnjačkoj religiji, osobito budizmu. Od 1894. god. do svoje smrti predavao je na Harvardu francuski jezik. Babbittov tradicionalizam (cijenio ga je Eliot, koji mu je bio student) nije bio puka potvrda figurativne umjetnosti ili realizma, nego napad na opasan didaktizam romantizma, njegovo izbjegavanje moralne odgovornosti i napuštanje ideje grijeha. Osobito je kritizirao Jean-Jacques Rousseaua (1712-1778) zbog njegove »sentimentalne čovjekoljubivosti«. **Literatura:** *Rousseau and Romanticism* (1919);

Democracy and Leadership (1924). **Vidi:** J. D. Hoeveler, *The New Humanism* (1977). »Uvjereni smo... da će izrazito heterogeni elementi koji ulaze u našu (to jest, američku) populaciju, kao raznolika glazbala u orkestru, rezultirati bogatijim suzvučjem; i zbilja hoće, mogli bismo reći, ako se, poput orkestra, njima dolično ravna. Inače, rezultat može biti neočekivana kakofonija. Ovo pitanje čelništva nije temeljno biološko, nego moralno. Vođe mogu imati različite značajke, od čovjeka koji je tako odan valjanim normama da u drugima potiče ispravno ponašanje već samom krepošću svog primjera, do onoga koji poznaje samo zakon lukavosti i zakon sile te na taj način zastupa... imperijalizam. Ako je demokracija samo pokušaj eliminiranja kvalitativnog i selektivnog principa radi neke opće volje, zasnovane na teoriji prirodnog prava, na kraju se može pokazati da je samo oblik vrtočlavice nad ponorom.« *Democracy and Leadership* (1924)

Bagehot, Walter (1826-1877): Britanski klasično-liberalni (ili konzervativni) društveni znanstvenik i urednik *The Economist* od 1861. god. do smrti. Unuk i sin bankara, Bagehot se pripremao za pravničko zvanje, kratko se bavio novinarstvom i napokon, u dobi od 25 godina odlučio zaposliti se u obiteljskoj banci. Međutim, nastavio je pisati, i čak osnovao magazin *The National Review*. Bagehot se oženio kćeri utemeljitelja *The Economist* i 1859. god. postao direktorom toga magazina. Nakon smrti ženina oca Bagehot je postao i urednik. Woodrow Wilson zvao je *The Economist* pod Bagehotovim vodstvom »vrstom dodatnog ministra financija.« Bagehot je bio izvrstan pisac; njegovo djelo *Physics and Politics* (1872) snažna je neoburkeovska obrana 'društvene evolucije' u kojoj je veličao »kolač običaja« utjelovljen u kulturnom blagu, ali i slavio kapitalizam kao ishodište njene obnove. U ranijem djelu, *The English Constitution* (1867), Bagehot se okomio na

mješovitu demokraciju, usput navodeći da je prava moć u britanskoj vladi podijeljena između Donjeg doma i izvršne vlasti (premijera i njegova kabineta) te da Gornji dom i monarhija imaju tek »taatralne uloge«. Ipak, nije bio ljubitelj američke demokracije jer je smatrao da pretjerano strogo propisuje načine upravljanja. (Njegovo je gledište, dakako, bilo djelomično zasnovano na očiglednom slomu američkog sustava tijekom Građanskog rata.) Ono što je bilo nužno da bi demokracija funkcionirala kako treba (konzervativno) jest prilagodljivija struktura engleskog ustava. Osobito je prezirao postupak biranja američkog predsjednika jer je smatrao da je ovaj toliko utemeljen na kompromisima da je mogućnost izbora pravog (nepopustljiva, odvažna) državnika mala. Komentirajući Lincolnove (počeo ga je cijeniti tek nakon što je ubijen) kvalitete jednostavno je zamijetio da »uspjeh na lutriji ne opravdava postojanje igara na sreću«. Prema tome, nije snažno podupirao »konzervativnog Disraelija«, koga je smatrao političkim oportunistom. Njegov je najbolji epigram: »Bît torijevstva je užitak.«

Literatura: *Bagehot's Historical Essays* (1965); *The English Constitution* (1867); **Vidi:** A. Buchan, *The Spare Chancellor* (1959); N. St. John-Stevas, *Walter Bagehot* (1959).

»Cijelo vrijeme trajanja njegove glavne političke karijere nesreća g. Disraelija bila je to što je vodio stranku veoma jakih predrasuda i principa, a sam nije iskreno suosjećao ni s jednima ni s drugima. Nesumnjivo mu je baš to omogućilo da u većini teških okolnosti bude koristan svojoj stranci. Njegova inteligencija usmjerena na konkretno predstavljala je ono što inteligencija goniča slona □ mahouta □ predstavlja slonu, relativno beznačajna kao sila ali tako upoznata sa svim navikama stvora kog njegova pronicavost mora voditi, i tako mu potpuno, kad bi samo znala, prepuštena na

milost i nemilost, da se cijela njegova oštroumnost očituje u nastojanju da iskoristi navade i instinkte stvora za svoju korist, dobitak i nadmoć – što se, međutim, ne može učiniti bez pružanja zaštite stvoru od velikih opasnosti i žestine njegovih vlastitih strasti. Na ovaj je način g. Disraeli nužno bio koristan za stranku torijevaca. Ali potrebno je nešto više od toga [npr., 'savjet stručnjaka', 'sposobnost izazivanja entuzijazma', 'osjećaj za zajednički interes', te 'osjećaj... međusobne ovisnosti']... Ali... [o]n je mogao proračunati šanse uspješ[ne] politike jedino ne obazirući se na... ciljeve i želje [torijevskog principa]... Doimala se politikom u zraku, smišljenom da uspije, a ne smišljenom za postizanje bilo kog posebnog cilja, višeg i boljeg od uspjeha.« »Mr. Disraeli's Administration« u *The Economist*, 7. rujna 1867. god., u *Bagehot's Historical Essays* (1965)

Banfield, Edward C. (1916-): Američki politolog i autor djela *The Unheavenly City: The Nature and Future of Our Urban Crisis* (1968, dopunjeno 1974), prve knjige koja je otkrila postojanje naizgled trajnoga »substaleža« u američkim gradovima i koja je kritizirala vladine programe obnove geta kao beznadno pogrešne i neučinkovite – kao, zapravo, dio toga problema. Među njegovim vlastitim prijepornim prijedlozima bio je i onaj o ukidanju minimalne nadnice i brizi o seksualnom obrazovanju, premda nije imao iluzija o izgledima *nametnutog* uspjeha. Banfield je uvijek više bio zainteresiran za »jest«, nego za »treba«. Banfield je rano shvatio da toliko dugo koliko se socijalna politika bude temeljila na poimanjima o tomu što treba učiniti, nikada joj neće doći kraj, budući da relativne razlike u bogatstvu i postignuću uvijek moraju postojati; dakle, unatoč činjenici da je ostvareni

napredak značajan. Iako je bio jedan od promišljeno konzervativnih društvenih znanstvenika, Banfieldu nije nedostajala sklonost provokativnom, kao u naslovu najglasovitijega poglavlja *The Unheavenly City*: »Sudjelovanje u pobunama poglavito radi zabave i dobiti.« **Literatura:** *Here the People Rule* (1991); *The Unheavenly City Revisited* (1974); **Vidi:** R. Fryer, *Recent Conservative Political Thought* (1979); G. Nash, *The Conservative Intellectual Movement in America* (1976); *American Conservative Opinion Leaders* (1990), M. Rozell i J. Pontuso, ur. »Politički je sustav slučaj. To je akumulacija navada, običaja, predrasuda i principa koji su prošli dug proces kušnji i zabluda i neprestanog reagiranja na promjenjive okolnosti. Ako sustav u cijelosti dobro funkcionira, to je sretan slučaj □ zapravo, najsretniji koji može snaći društvo, zato što sve institucije u društvu, te stoga i cijeli njegov karakter, kao i karakter tipova ljudi koji se u njemu formiraju, na koncu ovise o vladi i političkom poretku... Zato je upletanje u strukturu i djelovanje uspješnog političkog sustava najveća glupost za koju su ljudi sposobni. Budući da je nemoguće shvatiti svu složenost sustava, vjerojatnost njegova poboljšanja pripremljenim metodama mala je, dok je opasnost od ometanja njegova funkcioniranja i poticanja niza neželjenih posljedica velika... Ipak, demokracija se uvijek mora uplesti. Njena unutarnja logika potiče je da samu sebe mijenja i ako druge sile to ne preduprije, prije ili kasnije morat će se toliko promijeniti da će prestati postojati.« »In Defense of the American Party System« u *Here the People Rule* (1991)

Bartley, Robert L. (1937-): Vidi *Wall Street Journal*

Bastiat, Frédéric (1801-1850): Francuski antietatistički ekonomist koji je branio privatno vlasništvo, laissez-faire i slobodnu trgovinu. Bio je na neki način učenik Jean-Baptistea Sayja i Smitha, a djelomično zbog toga što je u ranoj dobi naučio engleski, anglofil. Tako se počeo zanimati za borbu Richarda Cobdena za ukidanje zaštitne pristojbe u Britaniji. 1846. godine osnovao je *Les Associations pour la Liberté des Échanges* (slobodnotrgovinske udruge), što je rezultiralo njegovim izborom u narodnu skupštinu, i kratkom ali plodnom javnom životu. Bastiat je bio satiričar dostojan Swifta, o čemu govori njegova izmišljena pritužba svjećara na »pogubnu konkurenciju« sunca. (»Molimo vas da donesete zakon kojim bi se zapovijedilo pokrivanje svih prozora, pa i krovnih... «) Ovako je sažeo svoj empirizam: »Ono što snažno dijeli dvije škole jest različitost njihovih metoda. Socijalizam, poput astrologije ili alkemije, napreduje kao mašta; politička ekonomija, poput astronomije i kemije, kao promatranje« (*Economic Harmonies*, 1850). U knjizi *The Law* (1850), Bastiat se hrabro zauzeo za ograničenu vladavinu utemeljenu na ograničenosti prirodnim zakonom. Kao što je rječito objasnio, uzvišen standard mora resiti zakon, kako Čovjek ne bi umislio da je sva pravica njegovo vlastito otkriće. To što većina vjeruje da je ropstvo dopušteno, ne može to ispraviti. Država postoji da bi zadovoljila samo osnovne potrebe: obranu u ratu; policijsku zaštitu od zločina; izgradnju cesta, kanalizacije, i drugih javnih zahvata; i pismohranu. Ono što je Bastiat zvao »viđenim i neviđenim« ekonomske realnosti jest ono što je formiralo temelj za njegov napad na interveniranje države. Kao što je Hazlitt (1946) rekao, oni koji planiraju vide »samo ono što oko odmah vidi« i propuštaju složene interakcije koje uvijek postoje (vode k njemu i slijede iz njega) u ljudskom djelovanju.

Literatura: *The Law* (1850); **Vidi:** G. Roche, *Free Markets, Free Men* (1993); D. Russell, *Frédéric Bastiat* (1969). »Socijalist kaže: 'Ali postoje ljudi koji nemaju novac', i okreće se zakonu... Ali ništa ne ulazi u državnu riznicu za dobro jednoga građanina ili jednoga staleža ako drugi građani i drugi staleži nisu bili prisiljeni nešto u nju uložiti. Uzme li svaki čovjek iz riznice onoliko koliko je u nju uložio, zakon tada nikoga ne pljačka. Ali taj postupak nikako ne pomaže onima koji su bez novca. On ne promiče jednake prihode. Zakon može biti sredstvo izjednačavanja samo ako nekima uzme novac i dâ ga drugima. Kada zakon to čini, on je sredstvo pljačkanja... Imajući to u vidu, ispitajte zaštitne pristojbe, potpore, zajamčene poslove, programe olakšica i socijalne skrbi, državno školovanje, progresivno određivanje troškova, bezuvjetno izdavanje kredita i slično. Otkrit ćete da su uvijek utemeljeni na legalnoj pljački, organiziranoj u okvirima pravednosti.« *The Law* (1850)

Bell, Daniel (1919-): Američki sociolog, povremeni kritičar konzervativizma, i vodeći zagovornik, uz poneku zadržku, neokonzervativizma. Diplomirao je na Sveučilištu Columbia i dugo predavao na Harvardu. Budući da je uređivao *The Public Interest* s Kristolom, mogao bi se steći dojam da Bell ima besprijekornu prošlost neokonzervativca, ali □ za razliku od Kristola □ njega taj pojam zamjetno uznemirava. I doista, sebe opisuje kao »socijalista u ekonomiji, liberala u politici, i konzervativca u kulturi.« Po tome sličí Hooku. Ali socijalizam u koji vjeruje Bell doima se tek kao nešto malo više od »sigurnosne mreže« socijalne skrbi, a njegova verzija politike klasičnog liberalizma naglašava individualizam te se tako suprotstavlja afirmativnom djelovanju. Bell je prerekao utjecaj prijelaza američke ekonomije

s teške industrije na visoku tehnologiju na kulturnu jedinstvenost tradicionalnog života. Bellov *The End of Ideology* (1960) najavio je novo razdoblje u kome će »socijalnu reformu slijediti promišljeni, pragmatični koraci; u kojemu će čvrsta opna skepticizma dijeliti utopijsku viziju od praktične politike« (u Steinfels, 1979). Kako su Bellova motrišta evoluirala tako se počeo suprotstavljati konceptu »holističke kulture«, tako omiljelu na njegovu području. Umjesto toga, vidi suvremenu kulturu kao »temeljno disjunktivnu«, dakle smatra da su tri glavna područja života danas često u sukobu. Ta su područja »tehničko-ekonomsko« (vođeno birokracijama razboritosti i djelotvornosti), političko (koje stremlji jednakosti kroz sudjelovanje) i kulturno (»kultiviranje ukusa i sposobnosti prosuđivanja« kojim dominira traganje za vlastitom realizacijom). »Upravo napetost koja postoji između normi ovih triju područja □ djelotvornosti i činovništva, jednakosti i prava, osjećaja vlastita ispunjenja i žudnje za novim □ oblikuje protuslovlja modernoga svijeta... « (1980). Tako je ono najdublje **konzervativno** u Bellovu radu njegovo prihvatanje složenosti i odbacivanje svake redukcionističke **ideologije**. Kao što kaže na kraju *The Winding Passage*: »... Vjerom svojih očeva vezan sam, i posljednjom niti, jer spona kulture □ i religije □ jest sjećanje. Kao što je Louis MacNeice jednom napisao: '... Ne mogu se odreći prošlosti za koju je moje biće vezano/Niti ono čime obličje je tkano može biti rezano.'« **Literatura:** *The Cultural Contradictions of Capitalism* (1975); *The Winding Passage* (1980); **Vidi:** H. Brick, *Daniel Bell and the Decline of Intellectual Radicalism* (1986); R. Fryer, *Recent Conservative Political Thought* (1979); P. Steinfels, *The Neoconservatives* (1979). **»Ako je znanost traganje za jedinstvom prirode, religija je traganje za jedinstvom kulture. Kultura**

predstavlja područje različito od prirode. Ako je jedno redukcionističko, drugo izranja kroz spoznaju. Više ga zanima onaj koji spoznaje nego sama spoznaja. Kultura traži smisao na temelju sadržaja. Ne može biti ravnodušna prema volji prirode (primjerice, smrti jedinke radi nužnoga jačanja vrste), jer to je svjestan odgovor ljudi na egzistencijalne probleme koji se rađaju iz međusobnog djelovanja ljudi i prirode, i samih ljudi između sebe. Samo traganje za smislovima koji nadilaze vlastiti život potiče svaku kulturu da pronade opće smislove u svezi s položajem ljudi u drugim kulturama, te da stremi nekome jedinstvu, ne u bilo kakvom ekumenskom ili teološkom smislu, nego u identičnosti problema svih ljudi. Put kulture uvijek vodi čovjeka do onostranosti, one onostranosti koju je moderna kultura učinila banalnom.« »The Return to the Sacred« u *The Winding Passage* (1980)

Berns, Walter (1919-): Američki proučavatelj prava □ Sveučilište Cornell (s kojega je odstupio kada su se upravitelji 1960-ih počeli ulagivati radikalima, vidi također Sowell i Bloom), Harvard, Georgetown i Američki institut za poduzetništvo □ koga često optužuju da je konzervativac koji zagovara neograničenu vladavinu. Straussov student, Berns je jednako uporno kritizirao previše popustljiva motrišta uglađenih libertarijanaca, i principe sudske zabrane koju su zagovarali neki konzervativci. Oba su motrišta, smatra on, sklona umanjivanju vrijednosti čestite, makar i ograničene, uloge države. U djelu *Freedom, Virtue, and the First Amendment* (1957), Berns pokazuje da je »stvaranje karaktera« (dobrog karaktera, očigledno) prva obveza države. Prema tome, on je nacionalist, i nikada mu se nije svidao konzervativizam koji naglašava prava država. Ono što osobito

govori o njegovu stavu protiv libertarijanizma jest odnos spram pornografije, u svezi sa čime se on □ nasuprot krutim tumačenjima Prvog amandmana □ zalaže za rafiniranu verziju »standarda zajednice«. **Literatura:** *The First Amandment and the Future of American Democracy* (1976); *In Defense of Liberal Democracy* (1984); *Taking the Constitution Seriously* (1987); **Vidi:** G. Nash, *The Conservative Intellectual Movement in America* (1976).

»Tipičan današnji student... nije spreman vjerovati da je ono što stoji između njega i despotizma nešto što sličí pristojnom ponašanju pri objedu... Dakako, student glede toga ima pravo, ali usporedba nije tako smiješna kako se možda isprva čini. Običaji i pristojno ponašanje, čak i ono pri objedu, imaju više zajedničkog između sebe nego činjenica da Tocqueville smatra da treba i o jednom i o drugom raspravljati u knjizi o moderoj demokraciji. Formalno ponašanje i uljudno ponašanje manje su djelotvorni oblici ponašanja i, gotovo samo zbog toga, doživljava ih se kao ispravna ponašanja... Kriminalce se može linčovati umjesto da ih se optuži i onda im se sudi prema zamornoj zakonskoj proceduri, ali podizanjem optužnice i suđenjem naglašavamo razliku između civiliziranih i barbarskih navada... Pristojno ponašanje i običaji zidovi su između nas i objekata naših želja. Takvi zidovi imaju mnogo dobrih strana; najmanje što se može reći jest da nas zadržavaju ili prisiljavaju da djelujemo neizravno... [Opaska:] Dan prije nego što je ovo napisano, skupina koja sebe naziva *Izravno djelovanje* prihvatila je odgovornost (ili kako bi to oni rekli, zatražila priznanje) za bombaški napad na jednu parišku policijsku postaju. Izravno djelovanje predstavlja suprotnost opće prihvaćenom djelovanju te je, ne slučajno, način ponašanja terorista.« *Taking the Constitution Seriously* (1987)

Podrijetlo konzervativnog nauka

I

Grčko-rimski utjecaj

Carnes Lord

Baštinu klasične Grčke i Rima, na čiju se važnost europski i američki konzervativizam oslanjao sve do prošloga stoljeća, ako ne i poslije, nije lako otkriti u današnjem političkom spektru. Ipak, ona ostaje bogatim izvorom moralne i političke mudrosti. Gotovo svi najvažniji pisci Grčke iz njezina naj- značajnijega perioda (otprilike 450-330 pr. n. e.) bili su konzervativni na prepoznatljiv način: svi su bili kritični prema politici i kulturi Atenske radikalne demokracije i svi su iščekivali nekakvu obnovu jednog, više plemićkog, »baštinjenog ustroja« kojeg je grad jednom uživao. Kao većina grčke aristokracije njihova doba, Spartu, Ateninu suparnicu, smatrali su uzorom društvene stege, kulturne jednostavnosti i političke razboritosti. Istodobno, ovi pisci – posebno Tukidid, Platon i Aristotel, i u manjoj mjeri Aristofan, Ksenofont i Izokrat – manje su se protivili demokraciji nego što se katkada pretpostavlja, i nikako nisu bili slijepi za nedostatke Spartine alternative. Zapravo, više ih je zanimala kultura Atene nego njena politika. Kulturni rasap ogledao se u nestajanju tradicionalne pobožnosti a sve veća uloga profesionalnih sofista i retoričara u naobrazbi oslabila je tradicionalnu domoljubivost staleža političara. Takav je razvoj poticao demagogiju i pothranjivao najgore značajke pučke vladavine.

Najsnažniji i najutjecajniji odgovor na ovu situaciju (na neki način nevjerojatno sličnu našoj) formulirali su Sokrat i njegovi sljedbenici, posebice Platon i Aristotel. Sokratovski je pokret po prvi puta pokušao strogom filozofskom analizom utjecati na praktične probleme u životima ljudi. Činio je to ne samo radi postizanja intelektualne jasnovidnosti nego i zbog želje da se unaprijedi moralno i političko zdravlje tadašnjega društva. Sokrat Platonove *Apologije* »gnjavi« grad Atenu, i to ne samo time što propituje konvencionalan način razmišljanja (to je danas prihvaćeno tumačenje); Sokrat se pretvara u zanovijetalo napose kao nepopustljivi zagovornik školovanja, kreposti i brige za dušu čovjeka. Ovo naglašavanje kreposti ili vrsnoće (*Arete*) i načina njena njegovanja možda je najznačajnija tema cijele sokratovsko-platonističke političke filozofije, i nedvojbeno njena najizraženija konzervativna značajka. Posebno, ta je tema prisutna u onomu što se općenito smatra dvama najglasovitijim djelima ove tradicije, Platonovoj *Državi* i Aristotelovoj *Etici*.

Država, možda najpoznatije sačuvano djelo staroga vijeka, na prvi pogled nikako nije konzervativno. Tvrdi da nijedan postojeći politički poredak nije uistinu pravedan, i da se pravda jedino može postići stvaranjem društva utemeljena na radikalnom komunizmu (u kojem bi ne samo imovina, nego i žene i djeca bili zajedničko dobro) i vladavini elite »filozofa-kraljeva«. Pitanje je koliko ozbiljno treba shvatiti ovu platonističku alternativu. Mnogo je razloga zbog kojih treba vjerovati da je sâm Platon smatrao svoj »najbolji« režim na kraju i nepoželjnim i neostvarivim, ili suprotnim ljudskoj prirodi, te da njegova osnovna nakana u *Državi* nije bila toliko da naznači projekt Utopije nego da podcrta ograničenja svakog političkog djelovanja.

[Za klasičnu verziju ovoga tumačenja, vidi Leo Strauss, *City and*

Man (1964).] U kasnijem djelu, *Zakonima*, Platon nudi posve drukčiji prikaz političkog života, koji se više usredotočuje na moralni odgoj, vladavinu zakona i tradicionalnu pobožnost nego na neobične političke institucije kao osnovne zahtjeve dobroga društva. Za ovo se djelo, danas nažalost malo čitano, može reći da je najdublje konzervativan proizvod sokratovske tradicije.

Moralni i politički spisi Aristotela izravno nastavljaju učenja iz *Zakona*. U svojoj je *Etici* Aristotel otkrio i razložio pojavu moralne kreposti (kao različitu, kako od vulgarne ili utilitarne, tako i od filozofske kreposti), tako utemeljivši disciplinu moralne filozofije. Premda je zadržala aristokratske naglaske svojeg kulturnog konteksta, *Etika* nudi prikaz moralnog iskustva koji se pokazao uvjerljivim i s one strane svih povijesnih i kulturnih podjela. (Winston Churchill jednom je napomenuo da je »oprilike tako uvijek shvaćao ove stvari.«) *Etika* daje klasičan opis »razboritosti« kao kreposti, kako u osobnom, tako i uz političkom životu; njena znamenita rasprava o moralnim dimenzijama prijateljstva bez premca je u kasnijoj literaturi. Posljednjih je godina došlo do snažne obnove aristotelizma unutar suvremene moralne filozofije, kao reakcija na moderni utilitarizam, intuicionizam i druge konkurentne pristupe. [Vidi osobito Alasdair MacIntyre, *After Virtue* (1981).]

Također, i danas vlada velik interes za Aristotelovu znamenitu raspravu o politici. Glasovita analiza prirodnih obilježja *polis*a ili političke zajednice na početku ovog djela i danas je od temeljne važnosti kao *alternativa* ograničavajućem individualizmu moderne političke teorije. Aristotelovo viđenje čovjeka kao »političke životinje« često je pogrešno tumačeno □ kao temeljno totalitarno ili kao da podržava sudjelujuću politiku suvremenog demokratskog *komunitarizma*. Zapravo, *Politika* pruža nijansiran i

prilagodljiv prikaz odnosa između političke zajednice i njenih brojnih sastavnih dijelova, koji priznaje nužnost smanjivanja razlika između jedinki i društvenih staleža i dodjeljuje važnu ulogu obitelji i privatnom vlasništvu.

Klasični konzervativizam nije konzervativizam slobodnog tržišta. Aristotelova kratka ali poticajna obrada ekonomskih pitanja u *Politici*, naglašava neprirodan karakter neograničenog bogaćenja. Ipak, bilo bi pogrešno sjediniti njegovo motrište s tradicionalnim predrasudama o plemićima zemljoposjednicima. Nevjerojatno je što Aristotel ističe komercijalnu republiku Kartagu kao i poljoprivrednu Spartu kao politički uzor koji treba oponašati. Njegova analiza institucija u Kartagi ono je na što se treba usredotočiti kada pokušavamo zamisliti što bi Aristotel mislio o Americi.

Na koncu, ako se nakratko okrenemo Rimu, ulazimo u veoma različit kulturni svijet, dublje i svjesnije tradicionalan u pogledu svojih nazora nego svijet Grka. Nije slučajno da su rimski autori nerazmjerno utjecali na tradicionalni sustav naobrazbe aristokracije na zapadu. Povjesničari i pjesnici moralisti kasne Republike i ranoga Carstva – posebice Livije, Salustije, Vergilije, Horacije, Tacit i Juvenal – ne samo da slave sjaj Rima nego nas obogaćuju snažnim svjedočenjem o vječnom prizoru političke gluposti i moralnoga rasapa. Još jedan autor zaslužuje da ga se posebno spomene. Marko Tuliје Ciceron, najveći rimski filozof i jedan od najvještijih rimskih govornika i političara, zacijelo zaslužuje priznanje kao lik koji je najsnažnije nadahnuo konzervativni nauk na zapadu, kao pobornik učenja stoika o prirodnom zakonu i kroz izravno djelovanje na Edmunda Burkea.

Carnes Lord autor je knjige *Education and Culture in the Political Thought of Aristotle*. Njegov prijevod Aristotelove *Politike* dobio je pohvale širokog kruga čitatelja.

birokracija: Uprava, posebice državna, koju provode različiti odjeli i, kako obično piše u objašnjenju odrednice u rječniku, »sitni činovnici.« Nisbet (1982) je nazvao »novim despotizmom« i četvrtim ogrankom države, dok je Wilson označio kao nametljivu ali neophodnu i, bar u Americi, pristupačnu. Nacionalna birokracija nedvojbeno je naglo rasla: početkom stoljeća »saveznih« je uposlenika (vidi federalizam), uključujući vojsku i poštu, bilo oko 100. 000. Danas njihov broj prelazi 5. 000, 000. (Sličan se porast načelno osjetio u upravama sveučilišta i u nekim privatnim industrijama. Kao što je Max Weber istaknuo, nije važno je li birokracija »privatna« ili »javna«, osim što privatne birokracije nisu pošteđene nužnog oplemenjivanja natjecateljskim duhom i dobiti.) Skupa i nedjelotvorna birokracija rezultirala je povećanim interesom za privatizaciju i razumijevanjem razlike (što je opisao Donahue, 1989): »Osoba koja očekuje dobit, u zamjenu za *cijenu*, pristaje *isporučiti proizvod*. Djelatnik u državnoj službi, u zamjenu za *plaću*, pristaje *prihvaćati upute*.«

Literatura: J. D. Donahue, *The Privatization Decision* (1989); L. von Mises, *Bureaucracy* (1944); James Q. Wilson, *Bureaucracy* (1989). Wilson piše: »Ako želimo veći uspjeh, moramo ukinuti regulaciju uprave. Ako ukidanje regulacije tržišta ima smisla zato što oslobađa poduzetničku energiju svojih elemenata, onda je moguće da ukidanje regulacije javnog sektora također može pomoći da se on osnaži. Razlika je, dakako, u tome da i sustav cijena i motiv dobiti osiguravaju na tržištima stegu koje nema na ne-tržištima. Nije razvidno može li se pronaći ikakva korisna

zamjena za ovu stegu za djelatnike u javnom sektoru... Ali čak iako ne možemo očekivati iste rezultate ukidanja regulacije u ta dva sektora, bar se možemo složiti da je iscrpna regulacija, čak i djelatnika u javnom sektoru, rijetko spojiva s energijom, ponosom na poslovnu vještinu i demonstriranjem inicijative. Najbolji dokaz za ovaj prijedlog, ukoliko je uopće potreban, jest činjenica da većina ljudi ne voli raditi u sredini u kojoj se svaka akcija nastoji predvidjeti, svaka inicijativa promatra sa sumnjom, i svaka prijevorna odluka stigmatizira kao nešto protuzakonito.«

Blackstone, William (1723-1780): Engleski pravnik čiji su *Commentaries on the Laws of England* (4 sveska, 1765-69) □ nenadmašna sistematizacija labirinta običajnog prava u Britaniji □ utjecali na stavove naraštaja utemeljitelja Amerike. (Tijekom dva desetljeća nakon američke revolucije, Blackstone je bio najčešće navođenim piscem u američkoj političkoj literaturi.) »Razboriti Blackstone« (Hamilton) bio je prvi nastavnik prava (Oxford) koji je predavao neko drugo, a ne rimsko pravo. Zagovarao je prirodni zakon (uz neka ograničenja). Smatrao je da on tvori tri prirodna prava: osobnu sigurnost, individualnu slobodu i privatno vlasništvo. I smatrao je da je običajno pravo utjelovljenje, premda nesavršeno, prirodnoga zakona. (*The Commentaries* nisu dosljedni: katkada se doima da Blackstone vjeruje da su zakoni pravedni zato što su u suglasju s prirodom, dok se drugdje stječe dojam da kaže da su pravedni jednostavno zato što ih je propisao Čovjek.) Njegova su gledišta sažeto opisana kao (proto-) »Burkeovski konzervativizam,« i u njima ima Burkeova empirizma, iako Blackstone ni u kom slučaju nije bio filozof a *Commentaries* nikako ne prikazuje jedinstvenu teoriju zakona. On je u velikoj mjeri bio *vigovac* (premda je slovio kao

torijevac), što znači da je bio klasičan liberal. Nije bio pravni **reakcionar**; zalagao se za reformu zatvora a protivio Zakonima o siromašnima. Vratio se privatnoj praksi 1766. god., gotovo u isto vrijeme kada su objavljeni *Commentaries*, zapravo zbirka predavanja koje je održao na Oxfordu. Blackstoneov je utjecaj možda bio veći u Americi nego u Engleskoj, gdje su James Kent i Joseph Story učinili od njegova primjera model za školovanje pravnika u Americi. (Vidi također **Maine**.) **Literatura:** i **Vidi:** D. Boorstin, *The Mysterious Science of the Law* (1941). »**Budući da je star koliko i čovječanstvo i zadan od strane samoga Boga, ovaj zakon prirode naravno i obvezuje više od svih drugih. Vrijedi u cijelome svijetu, i u svim zemljama, i u svim vremenima; Nijedan ljudski zakon nema nikakvu vrijednost ako je oprečan ovom; a oni od njih koji imaju vrijednost izvode svu svoju moć i sav svoj autoritet ili neizravno ili izravno iz ovoga izvornika.**« *The Commentaries* (1769)

Bloom, Alan (1930-1992): Američki filozof, kritičar društva, profesor politike na Yaleu (1962), Cornellu (1963-1970), Sveučilištu u Torontu (1972-1979), te (od 1979. god. pa sve do smrti) član Povjerenstva za socijalni nauk Sveučilišta u Chicagu. (Bloom je također diplomirao u Chicagu, nakon što se upisao na studij u dobi od šesnaest godina i proučavao Velike knjige* (Op. prev. *Great Books of the Western World* (1952), 54 sv.) pod mentorstvom Roberta Maynarda Hutchinsa [1899-1977]. Zanesenost **humanističkim znanostima** nije ga napustila do kraja života.) Bloom se proslavio kao predavač i bio zapažen klasičar (prevoditelj Platona i Rousseaua), ali ne baš poznato ime do objave *The Closing of the American Mind: How Higher Education Has Failed Democracy and Impoverished the Souls of Today's Students*

(1987). Knjiga je predstavljala epohalan napad na politizaciju američkih sveučilišta i američkog društva općenito. Kao student poslijediplomskog studija u čikaškom Povjerenstvu, Bloom je studirao sa Straussom i, kao njegov nastavnik, vjerovao u jednu trajnu, »preinačenu« i »transkulturalnu« istinu. Ono što ga je potaknulo da napiše *The Closing of the American Mind* djelomice je nastavno iskustvo dugo tri desetljeća (posebice sve veća parada relativizma kod njegovih studenata), a djelomice strašno sjećanje na ozloglašenu pobunu crnih studenata na Cornellu 1969. god., tijekom kojega su dužnosnici sveučilišta popustili pred zahtjevima naoružane skupine ratobornih. (Vidi također Berns i Sowell.) Bloom je testirao svoje zamisli o procjepu u kome se našao američki sustav školovanja u magazinu National Review (10. prosinca 1982.), gdje je njegova osuda liberalnog relativizma naišla na zapanjujući odjek, što ga je ohrabrilo da svoj članak proširi i pretoči u knjigu kakva je na kraju postala *The Closing of the American Mind*. Odrekavši se humanističkih znanosti, tvrdio je Bloom, sveučilište se odreklo onog najljepšeg i najvažnijeg u svojoj misiji. Povlađujući svakom novom izmu i pomodnim obrazovnim novotarijama, sveučilište □ kao i kultura ludila za medijski praćenim predstavljanjima □ zaboravljalo je na moralno jedinstvo ugrađeno u povijest zapada i uzakonjeno u Ustavu.

Literatura: *The Closing of the American Mind* (1987); *Giants and Dwarfs* (1990); **Vidi:** Bloomova knjiga *Love & Friendship* (1993).

»Važno je naglasiti da lekcija... koju studenti [trenutačno] dobijaju putem nastave jednostavno nije istinita. Povijest i analiza kultura ne uče nas i ne dokazuju da su vrijednosti i kulture relativne. Suprotno tome, danas je to filozofska premisa kojom pristupamo njihovom proučavanju. Ta je premisa nedokazana i dogmatski branjena poglavito iz političkih razloga. Povijest i

kultura tumače se kroz njenu prizmu, da bi se potom reklo da potvrđuju premisu. A ipak, činjenica da su u različitim trenucima i na različitim mjestima vladala različita mišljenja o tome što je dobro a što loše, ni na koji način ne dokazuje da nijedan stav nije valjan ili bolji od drugih. Tvrditi da dokazuje, jednako je besmisleno kao i tvrditi da raznolikost motrišta iskazanih na neformalnom studentskom sastanku dokazuje da istina ne postoji. Na prvi pogled, činilo bi se da različitost mišljenja prije pobuđuje pitanje koje je od njih istinito ili točno nego što je prijeći. Prirodno bi bilo pokušati riješiti neslaganje, ispitati tvrdnje i razloge za svako mišljenje.« *The Closing of the American Mind* (1987)

Bonald, Louis Gabriel de (1754-1840): Francuski filozof politike, proto-sociolog i kritičar prosvjetiteljstva, čija *Theory of Power* (1796) treba zahvaliti Burkeu i Tomi Akvinskom. Zauzima mjesto negdje između **Maistrea** i Tocquevillea kao prvi tumač strogo konzervativne tradicije u europskom misaonom naslijeđu, premda je otišao još dalje od njih reagirajući protiv ubrzanog kretanja modernog života □ posebice u ekonomiji (to jest, kapitalizmu), koju je oštro optužio da vodi k centralizaciji i urbanizaciji. Njegova verzija zemljišnog pitanja utjecala je na djela romanopisaca Honoréa de Balsaca i Gustava Flauberta. Bonald je bio autor načela kasnije nazvanog supsidijarnost, ali s ruralnim, aristokratskim nabojem. **Literatura:** i **Vidi:** M. Quinlan, *The Historical Thought of the Vicomte de Bonald* (1953). »**Budući da su glavne riječi u pomodnu diskursu filozofa bili znanost i krepost... obična, nesavršena vladavina, 'iracionalne' institucije, vjera u Boga i koncept društvene hijerarhije postali su predmetom prezira i podsmijeha. Nije čudno što su pred sâm**

svršetak plemstvo, Crkva, Kralj i Dvor bili doslovno zatečeni svojim položajem, privilegijama, pobožnošću □ ili, jednostavno, samim svojim autoritetom i njegovim prakticiranjem. Filozofi su... pisao je Bonald, višim staležima propovijedali ateizam, a narodu republikansku ideologiju. Rezultat... je bio da je vladajući stalež, kog su uvjerali da treba prezreti religiju, počeo dovoditi u pitanje ispravnost moći s pomoću koje je vladao; narod je učeći da mrzi... politički autoritet, počeo dovoditi u pitanje religiju koja je propisivala poslušnost državi.« Thomas Molnar, *The Counter-Revolution* (1969)

Brownson, Orestes A. (1803-1876): Američki pisac i teolog. Isprva utopijski transcendentalist, poslije obraćenik na katoličanstvo. Brownsonova karijera simbolizira potrebu američkog konzervativca da pomiri slobodu i autoritet. U *The American Republic* (1866), Brownson je zahtijevao da Amerika postane svjesna razlike između demokracije republikanizma i čiste demokracije prosvjetiteljstva. Ovo je, prije svega, značilo otpor spram socijalizma i liberalizma. Brownsonova prvotna vjera u »narod« pokolebana je »Hard Cider« kampanjom iz 1840. god., tijekom koje je Martin Van Buren izgubio svoj položaj i predao ga Williamu Henryju Harrisonu. (Brownson se lako uzrujavao.) To ga je uvjerilo u opasne mogućnosti filozofije vladanja većine (on je to prije vidio kao Rousseauovu »opću volju«), i nužnost pravne strukture koja prepoznaje dobro i zlo u transcendentnim standardima: »Zakoni koji dolaze od naroda ili koji su obvezujući samo zato što ih prihvaćaju oni kojima se vlada, ili kojima je ishodište na bilo koji način u čovjeku, nemaju nijednu značajku zakona, jer ne obvezuju savješću i ne priječe, osim silom, nikakvu volju.«

Literatura: i **Vidi:** *Orestes Brownson: Selected Political Essays*

(1990), ur. R. Kirk: »[K]omunizam, koji zahtijeva jednakost u materijalnim dobrima, nije samo nemoguć, nego i besmislen. Jednakost bogatstva ekvivalentno je jednakosti siromaštva. Bogatstvo je sadržano u sposobnosti kupovine radne snage, ali neovisno o tome koliko je, ne može kupiti radnu snagu ako je nema na tržištu; također, kada bismo svi bili podjednako bogati, na tržištu je ne bi ni bilo budući da nitko ne bi prodavao svoj rad drugome.« »The Democratic Principle« u *Quarterly Review* (1873)

Buckley, William F. ml. (1925-): Američki novinar, osnivač magazina *National Review*, domaćin televizijske serije *Firing Line* i autor više od trideset knjiga, beletristike i ostalih žanrova. Njegov magazin, knjige, kolumne koje je pisao za veći broj novina, stalna prisutnost na televiziji, oštar intelekt i pronicavost učinili su ga najcjenjenijim i najutjecajnijim konzervativcem u posljednjih pedeset godina. U karijeri snažno okrenutoj javnosti i ispunjenoj događajima, Buckley je napisao bestselere (*God and Man at Yale*, 1951, predstavljao je prvu, munjevitou osudu prezira sveučilišta na kojem je studirao spram kršćanstva i kapitalizma), osnovao ili pomogao osnivanja organizacija (IIS i Young Americans for Freedom), natjecao se kao političar (za gradonačelnika New Yorka, 1965) i, općenito, uspijevao tumačiti prirodu i principe *konzervativizma*. (Ti su principi bili čvrsti, ali nestalni. Buckley se isprva divio Nocku i izolacionizmu, ali je suprotstavljanje komunizmu i prihvatanje kapitalizma rezultiralo agresivnijim konzervativizmom.) Ali tek je *National Review* □ i njegov čelni položaj u njemu □ uobličio poratni konzervativni pokret u Americi u političku i kulturnu snagu u usponu. Njegova bi karijera □ premda ni izdaleka završena □ možda mogla stati između dva navoda, oba iz *National Reviewa*,

ali rastavljena razdobljem od trideset šest godina: »[National Review] stoji nasuprot povijesti, vičući 'Dosta!', u trenutku kada nitko nije voljan to činiti, ili imati mnogo strpljenja za one koji to čine.« (19. studenoga 1955. god., prvi broj magazina); i »Pobijedili smo.« (23. rujna 1991. god., broj koji je slavio pad komunizma). U nepotpunom Buckleyjevom životopisu, Judis (1988) je svakako imao pravo kada je rekao da je Buckleyjeva karijera podarila »američkom konzervativizmu prije filozofiju radikalnog rasapa nego zadovoljavanje *statusom quo*.« Radikalnog, trebali bismo reći, »do srži.« Buckleyjev kolega iz *National Review*-a, William Rusher, ovako je to tumačio 1984. god.: » [T]ko je, ili što je moglo združiti suprotstavljene dijelove konzervativnog pokreta i navesti ih da progovore jednim novinarskim glasom? Tko je mogao proglasiti i oplemeniti temeljne principe konzervativizma, razriješiti ili postići kompromis u rasprama oko unutarnjih pitanja, promicati... voditi... sakupiti potreban novac... presuditi u neizbježnim svađama i ostvariti cijeli taj projekt? Tko (danas znamo odgovor povijesti) ako ne William F. Buckley ml.?« **Literatura:** *God and Man at Yale* (1951); *Up From Liberalism* (1959); **Vidi:** J. Judis, *William F. Buckley, ml.: Patron Saint of the Conservatives* (1988). »**Ne shvaćam liberalizam kao povijesni kontinuum. Odbijam se pokoriti naivnim tumačenjima liberalnih povjesničara koji ne prezaju od kooptiranja na položaj liberala bilo kojeg priznatog junaka iz prošlosti. Thomas Jefferson, za života liberal, da je živ danas bi bio »liberal«, jer su, tvrde oni, principi koje je tada predlagao, *mutatis mutandis*, evoluirali... u principe suvremenog liberalizma. Thomas Jefferson, čovječan, miran patricij i asket, podržava zakon gomile kao pristup pohlepnoj vladavini Harryja Trumana i Akciji Amerikanaca za demokraciju? Ali zašto? Kako nam**

se dogodilo da liberalizam bude, neizbježno, jedini pristup demokratskoj vladavini na polovici 20. stoljeća? I ako je to što nam se dogodilo povijesni imperativ s kojim se moramo pomiriti, moramo li to činiti radosno, čak do bogohulne točke pripisivanja mu entuzijazma Thomasa Jeffersona? Možda su se, kao što je James Stephens napisao 'vode izlile i nikakva ih ljudska snaga ne može vratiti'; ali je li neophodno, pitao se, da 'šetajući se uz potok... pjevamo hvalospjeve rječnome bogu'?« *Up From Liberalism* (1959)

Burke, Edmund (1729-1797): Engleski državnik rođen u Irskoj, govornik i pisac; načelno ga se smatra utemeljiteljem modernog konzervativizma. Burke se istaknuo zapanjujućom složenošću i dobrim odabirom trenutka i svoje kritike prosvjetiteljske misli (vidi također Locke, Montesquieu). Sin majke katolikinje i (pretpostavlja se) oca protestanta, Burke se školovao na Koledžu Trinity u Dublinu. Njegova vizija onoga što je nazvao »uređenom slobodom« bila je već dobro uobličena u njegovim dvadesetima, kada je objavio *A Vindication of Natural Society* i *Philosophical Inquiry into the Origin of Our Ideas on the Sublime and the Beautiful* (obje knjige 1756). Radio je u državnoj upravi i djelovao gotovo trideset godina u parlamentu, gdje je njegova primjena općih principa na konkretne probleme odražavala ono što je nazvano njegovim »kršćanskim pesimizmom«, što znači da su njegove političke preporuke odražavale vjeru u prvobitni grijeh, ne u mogućnost čovjekova postizanja moralnog savršenstva. Burke je podržavao pokrete za (irsku) katoličku emancipaciju i autonomiju starosjedilaca u Indiji. Također je vjerovao da američku pobunu opravdava ustav, premda je žalio zbog lošeg upravljanja Britanije koja ju je učinila neophodnom. Ali tek je

revolucija u Francuskoj izazvala njegovo najžešće protivljenje, jer □ dok je američka pobuna u osnovi predstavljala **konzervativnu** potvrdu tradicionalnih prava i sloboda Engleza □ Francuska je revolucija značila radikalan prekid sa samom civilizacijom, skok u ponor. »Sada ćete živjeti u novom poretku stvari«, Burke je pisao tobožnjem Francuzu kome su upućena njegova veličanstvena *Reflections on the Revolution in France* (1790)* (Op. prev. *Razmišljanja o francuskoj revoluciji i o raspravama nekih društava u Londonu u svezi s tim događajem*, prev. Nikica Petrak, Politička kultura, Zagreb, 1993), »prema planu Uprave o kojemu nitko ne može govoriti iz iskustva.« (Cijeloga života vigovac, Burke je vodio koaliciju konzervativnih vigovaca koja se udružila s Pittovim torijevcima nakon kontroverzi koje su pratile objavljivanje *Reflections*.) Nije teorija bila ono što je prezirao, koliko ideološko nagađanje i rastresenost, posebice kada joj je nakana bila da se nametne razvijenom **poretku** u društvu. Čovjek je budalast, smatrao je Burke, ali složena društva nisu. (Suprotstavljao se **individualizmu** vjerujući da osnovna jedinica društva nije čovjek nego **obitelj**.) Prihvaćao je nužnost reforme (»Država koja se ni na koji način ne može promijeniti, ne može se ni održati«), ali se užasavao propasti **tradicije** u ime apstraktnih prava. (Thomas Paine napisao je *The Rights of Man* (1792) kao odgovor na Burkeove *Reflections*.) Burke je bio dijelom kruga prijatelja (Književnoga kluba) okupljenih oko dr. Samuela Johnsona, koji je uključivao dramatičare Olivera Goldsmitha i Richarda Brinsleyja Sheridana, odvjetnika-pisca Jamesa Boswella a katkada i Boswellova zemljaka **Smitha**. **Acton** je o Burkeu napisao: »Zašto nije u svemu liberal? Kako je samo potpuno želio slobodu □ savjesti, vlasništva, trgovine, od ropstva, itd. Što se ispriječilo? Njegovo shvaćanje povijesti,

zahtjevi prošlosti, autoritet vremena, volja mrtvih, kontinuitet. I drugi su, prije njega, to zastupali, ali drugim segmentima konzervativizma. Burke je jedino po tomu bio konzervativan. I samo se to prenijelo na sve ostale njegove principe, i prvoga među liberalima učinilo prvim među konzervativcima.« **Literatura:** *Reflections of the Revolution in France* (1790); **Vidi:** F. Canavan, *The Political Economy of Edmund Burke* (1995); R. Kirk, *The Conservative Mind: From Burke to Eliot* (1953); P. Stanlis, *Edmund Burke and the Natural Law* (1986). »Umijeću stvaranja države, ili njezine obnove, ili mijenjanja, ne može se, kao ni bilo kom drugom praktičnom umijeću, poučiti *a priori*. Niti nas oskudno znanje može uputiti u to praktično umijeće; jer prave posljedice moralnih ciljeva nisu uvijek izravne, ali ono što isprva jest pristrano može biti odlično u kasnijem slijedu događaja, a njezina vrsnoća može potjeći čak iz loših posljedica do kojih je dovela na početku. Događa se i oprečno; i veoma prihvatljive zamisli, s veoma ugodnim počecima, često imaju sramotne i žalosne svršetke... Umijeće vladanja... stoga... zahtijeva... više iskustva nego što ga itko može steći tijekom života □ ma koliko pronicav i usredotočen možda bio □ [i] samo se beskrajno oprezno itko treba odlučiti na rušenje zdanja koje je stoljećima, u bilo kojoj mjeri, odgovaralo općim potrebama društva... « *Reflections on the Revolution in France* (1790)

Burnham, James (1905-1987): Američki intelektualac, isprva marksist, kasnije konzervativac, na kraju jedan od urednika □ utemeljitelja magazina National Review. Burnham je 1930-ih bio možda najozloglašeniji trockist u Americi, iako je potkraj desetljeća bio u zavadi sa samim Trockim. Burnhamu je osobno iskustvo pokazalo da su komunizam i despotizam istoznačni. S

komunizma je prešao na desnicu u manje od pola desetljeća te je gotovo smjesta postao najistaknutijim glasnogovornikom konzervativaca. »Pretpostavljam«, Hook (1987) je pisao vrlo sarkastično o svom starom prijatelju, »da su Burnhamova žena, obitelj i prijatelji doživjeli veliko olakšanje što, tijekom njegova razvitka u pravcu antikomunizma, zatim anti-marksizma, i na koncu anti-socijalizma, njegov društveni život nije pretrpio neugodne stanke.« Burnham je u *The Web of Subversion* (1954) potanko opisao komunističke aktivnosti u Sjedinjenim Državama. To je bila jedna od najvažnijih knjiga koje su podržale antikomunizam. Burnhamova verzija antikomunizma bila je žestoka: smatrao je da Komunističku stranku u SAD treba staviti izvan zakona i da širenje komunizma u inozemstvu treba silom zaustaviti. Njegova najpoznatija knjiga, *Suicide of the West*, predstavljala je pomnu analizu liberalizma, kojeg je nazivao »ideologijom samoubojstva Zapada.« U sedmom poglavlju knjige nalazi se domišljat tabelarni pregled u kome su tvrdnje liberalne ideologije suprotstavljene »odgovarajućim oprečnim uvjerenjima,« to jest, konzervativizmu. Burnham je primio Odličje slobode 1983. god.

Literatura: *The Managerial Revolution* (1941); *The Machiavellians* (1943); *Suicide of the West* (1964); **Vidi:** K. Smant, *How Great the Triumph* (1992); S. Francis, *Power and History: The Political Thought of James Burnham* (1984).

»Čuteći se krivim, liberal se osjeća dužnim pokušati učiniti nešto za svaki socijalni problem, izliječiti svaku socijalnu bolest... čak i ako ne zna prikladan lijek, ili, zapravo, ni prirodu bolesti; on nešto mora učiniti glede socijalnog problema čak i kada nema objektivnog razloga da vjeruje da ono što čini može riješiti problem □ kada, zapravo, to može pogoršati problem, umjesto da ga riješi. 'Ne možemo lijeno stajati po strani dok svijet juri k

uništenju... ili žene i djeca gladuju... ili sposobni muškarci hodaju ulicama bez posla... ' ili bilo što drugo. Izmučena liberala nemilosrdno progoni Eumenidov osjećaj krivnje. Ona mu ne dopušta da 'odustane' ili... shvati da nevolja 'nema veze s njim'; ili da shvati da, unatoč tomu što je zlo nesumnjivo prisutno i što iskreno žali žrtve, on ama baš ništa ne shvaća, a i da shvaća, nema potrebnu pamet i sredstva da ga onemogući.« *Suicide of the West* (1964)

Calhoun, John C. (1782-1850): Američki državnik (Ministar rata u vrijeme Monroea, potpredsjednik u vrijeme mandata J. Q. Adamsa i Jacksona, senator u Južnoj Karolini, državni tajnik u vrijeme Tylera) i politički filozof, čija su motrišta o pravima država dovela do uredbe (ili »izviješća«) o ukinuću (1832) »savezne« zaštitne pristojbe koja je pogađala Charleston. Calhoun je □ s Henryjem Clayjem □ također postigao kompromis koji je doveo do opoziva ukinuća, tako privremeno hladeći usijano pitanje suvereniteta država, sve dok nije eksplodiralo □ ironično, baš u čarlstonskoj luci □ 1861. god. (Opaska: Calhoun nikako nije bio prvi južnjak koji je zahtijevao ukinuće; tridesetak godina prije njega doktrinu su branila dva čovjeka iz Virginije, Jefferson i Madison. Ipak, još jedan je stanovnik Virginije, Calhounov suvremenik, nekoć i mentor, Randolph, rekao: »Ukinuće je glupost.«) U početku nacionalist i »jastreb«, Calhoun je na koncu počeo vjerovati u teoriju o »ligi država« Unije i u ono što je nazvao *ravnopravnim većinama*. Temeljem ovog drugog stava, većina unutar manjinske skupine, primjerice 51% Juga, imalo bi pravo veta na pothvate koje predlaže većina većine, u ovom slučaju Sjever, glasujući kao zakonodavno tijelo nacionalne uprave. Jedino su se na takav način uistinu mogla zaštititi prava

manjina. To što se njegova briga za manjine nije proširila na prava afričko-američkih robova, odražava potisnutu tragediju njegova doba, ali ne umanjuje značaj njegova upozorenja na nacionalna (to jest, većinska) zadiranja u njene sastavne zajednice; zadiranja izvedena u ime demokracije. Više od svega, Calhoun se bojao tiranije većine: »... Vladavina neobuzdane numeričke većine samo je apsolutni i despotski oblik vladavina naroda; upravo kao što je neobuzdana volja jednog čovjeka, ili nekoliko ljudi, monarhija ili aristokracija; i ona pokazuje... jednako snažnu sklonost ugnjetavanju, i zlorabi moći, kao i bilo koja od ove dvije« (*Disquisition on Government*, 1850). Calhoun je možda bio prvi Amerikanac koji je govorio o »konzervativnim principima« (1832). Na mjestu njegove plantaže sada je Sveučilište Clemson. (Vidi također južnjački konzervativizam.)

Literatura: i **Vidi:** *Union and Liberty: The Political Philosophy of John C. Calhoun* (ur. R. M. Lence, 1992); **Vidi:** A. Spain, *The Political Theory of John C. Calhoun* (1951). »... Razvidno... je da čovjek ne može živjeti u... stanju [prirode; sam i odvojen od svih drugih]; da je po svojoj naravi društven te da je društvo neophodno... [N]azvati to prirodnim stanjem bila je velika pogreška koja je dovela do opasnih zabluda; Jer nije pravedno nazvati prirodnim stanjem ono što je tako oprečno naravi čovjeka da je nespojivo s postojanjem njegove vrste i razvojem velikih sposobnosti, mentalnih i moralnih, kojima ga je obdario njegov Stvoritelj... Niti je samo društveno stanje njegovo prirodno stanje; jer kao što društvo ne može postojati bez države, u ovom ili onom obliku, tako ni čovjek ne može bez društva. Dakle, političko je ono što, zajedno sa socijalnim, predstavlja njegovo prirodno stanje. Tek za njega ga je njegov Stvoritelj sačinio, tek ga on neodoljivo privlači i samo u njemu njegova vrsta može

živjeti i sve njezine sposobnosti biti potpuno razvijene.«

»Speech on the Oregon Trail« (1848) in *Union and Liberty* (1992)

Chambers, Whittaker (1901-1961:) Američki novinar čiji je put od komunističkog špijuna do domoljuba konzervativca bio jednom od najzamamnijih priča ovoga stoljeća. Njegovo je svjedočenje pred Povjerenstvom Donjega doma za antiameričke aktivnosti pokazalo da je, u ime Sovjeta, »iskoristio« dužnosnika Ministarstva vanjskih poslova, Algera Hissa (1904-), koji je na kraju proglašen krivim za krivokletstvo. »Znam«, rekao je Povjerenstvu, »da zbog gubitnika ostavljam pobjednika, ali bolje je umrijeti na strani gubitnika nego živjeti pod komunizmom.« Prije, tijekom i nakon događaja, Chambers je pisao, ovim redom, za *The New Masses*, *Time* i **National Review**. Kada je primio poziv od PDDAA (1. kolovoza 1948. god.), rekao je osnivaču magazina *Time*, Henryju Luceu, »...više me nećete htjeti u svojoj sredini«, i imao je pravo. Ali Chambersovo je prisilno umirovljenje rezultiralo knjigom, *Witness* (1952), koju je **Hook** nazvao »jednim od najznačajnijih životopisa 20. stoljeća.« Za Chambersa, izazov pred kojim se našao tadašnji Zapad samo je djelomice bio prijetnja komunističke »religije«; izazov je bio i to mnogo snažniji – gubitak **vjere** samog Zapada. Povijest je, napisao je, »prepuna lešina nacija koje su postale ravnodušne prema Bogu, i umrle.« Arthur Koestler (1905-1983) je rekao da je Chambers »počinio moralno samoubojstvo kako bi platio za krivnju našega naraštaja.« Nakon što je pročitao *Witness*, André Malraux (1901-1976) pisao je Chambersu, »Iz pakla se niste vratili praznih ruku.« **Reagan** je 1984. god. posthumno Chambersu dodijelio Odličje slobode. (Vidi također **antikomunizam**.)

Literatura: *Ghosts on the Roof: Selected Journalism of Whittaker Chambers, 1931-1959* (1989), ur. T. Teachout; **Vidi:** njegova knjiga

Witness (1952); H. Klehr et al., *The Secret World of American Communism* (1995); A. Weinstein, *Perjury: The Hiss-Chambers Case* (1979). »Ne znam kada je to počelo. Lavine rastu i ruše se, tiho, u ljudima, kao i u planinama. Ali moj je raskid [s komunizmom] počeo u jednom ugodnom trenutku. Sjedio sam u našem stanu u Ulici St. Paul u Baltimoreu. Bilo je to neposredno prije našeg prelaska u stan Algera Hissa u Washingtonu. Moja je kći sjedila u svojoj visokoj stolici. Gledao sam je kako jede. Ona je bila nešto najčudesnije što mi se dogodilo u životu. Volio sam je gledati čak i kada bi po licu razmazala zobenu kašu ili je zamišljeno prolila na pod. Moje se oko potom odmaralo na nježnim zavojima njezina uha □ tim oblikovanim, savršenim ušima. Misao mi je prošla kroz glavu: »Ne, te uši nisu stvorene nikakvim slučajnim spajanjem atoma u prirodi (komunističko gledište). Mogle su nastati samo kao dio velikog plana. Misao se pojavila sama od sebe, neželjeno. Morao sam je istisnuti iz svijesti. Ali nikada nisam potpuno zaboravio događaj. Da sam dovršio misao, zacijelo bih rekao: Plan pretpostavlja Boga. Nisam znao da mi se tada Božji prst prvi put spustio na čelo.« *Witness* (1952)

Chesterton, G. K. (1874-1936): Engleski pisac, kojega je poimanje složenosti i protuslovlja života dovelo do toga da je u svoje vrijeme bio poznat kao »gospodar paradoksa.« Bio je prvorazredan književni kritičar (i glasovit gost radio- postaja), pisao knjige trajne vrijednosti o Dickensu, Shawu i Browningu te bio autor zapaženog tumačenja svog vremena, *The Victorian Age in Literature* (1913). Njegova *Othodoxy* (1908) □ napisana više od desetljeća prije njegova obraćanja na katoličanstvo □ sveobuhvatan je pogled na konzervativni pristup vjerskom i društvenom životu. Chesterton zastupa tezu da je u životu razborito promijeniti bilo što, osim

naših ciljeva □ nazvao ih je »trajnim idealima.« Njegov je stav sljedeći: Sve dok se držimo jednoga cilja, naši nas promašaji ipak približavaju uspjehu; ali ako se ciljevi neprestano mijenjaju, svi su naši promašaji besmisleni. Chesterton je također napisao niz proslavljenih detektivskih priča o svećeniku-uhodi, Ocu Brownu. On zaslužno slovi za jednoga od najdomišljatijih ljudi na svijetu; rijetko ga se moglo nadmašiti u igri_riječima. To se dogodilo samo jednom, kada je ogromni Chesterton naletio na svog preblijedjelog prijatelja Georgea Bernarda Shawa (1865-1950) u jednom londonskom restoranu. Chesterton: »Po tebi bi čovjek rekao da u Engleskoj vlada glad.« Shaw: »A po tebi, da si ti tomu uzrok.« **Literatura:** *Orthodoxy* (1908); *The Everlasting Man* (1925); *The Man Who Was Thursday* (beletristika, 1908); **Vidi:** M. Coren, Gilbert: *The Man Who Was G. K. Chesterton* (1990); A. S. Dale, *The Outline of Sanity: A Life of G. K. Chesterton* (1982). »**Neki novi teolozi dovode u pitanje istočni grijeh, koji je jedini dio kršćanske teologije koji se doista može dokazati... Najuvjerljiviji sveci i najuvjerljiviji skeptici jednako su uzimali pozitivno zlo kao početnu točku svojih rasprava. Ako je istina (kao što zacijelo jest) da čovjek može osjećati neopisivu sreću dok mački dere kožu, onda filozof religije može izvući samo jedan od dva zaključka. Mora zanijekati postojanje Boga, kao svi ateiste; ili zanijekati postojeće jedinstvo između Boga i čovjeka, kao svi kršćani. Novi teolozi kao da misle da je realistično rješenje zanijekati mačku.**« *Orthodoxy* (1908)

Chodorov, Frank (1887-1966): Američki novinar, libertarijanac i filozof, **Nockov** učenik. Chodorova rana stajališta oblikovala su se čitanjem Henryja Georgea (utemeljitelja pokreta za jedan

zemljišni porez u 1870-ima). God. 1937. postao je ravnatelj Škole za društvene znanosti Henry George u New York Cityju te urednik njenih novina, izvornog *The Freeman* (vidi **FEO**). God. 1944. osnovao je novine *analysis*, a 1953. god. □ kako bi suzbio političku ispravnost kakva je vladala u 1950-ima □ Interuniverzitetsko društvo individualista (Intercollegiate Society of Individualists) (kome je dvadesetosmogodišnji William F. Buckley bio prvim predsjednikom). **IDI** opstaje do današnjih dana kao Institut za interuniverzitetski studij. Chodorov je isticao jedan vid **libertarijanizma** više od svih ostalih: **individualizam**; istodobno baština koja definira Ameriku i njeno najbolje oružje protiv kolektivismizma. Ipak, Chodorov je bio ravnodušan prema prijetnji komunizma u svijetu koja je snažno opterećivala svijest mnogih konzervativaca. Cijeloga života ostao je nepokolebljiv izolacionist. Njegov odgovor na duhove komunista koji su se uvukli u »saveznu« **birokraciju**: »Ukinite birokraciju.«

Literatura: *Fugitive Essays* (1980); *One Is a Crowd* (1952); **Vidi:** njegova knjiga *Out of Step* (1962). »Sadašnjem raspoloženju odgovara eliminiranje svih razlika između države i društva, pojmovno ili institucionalno. Država jest društvo... U ostvarivanju ljudskih djelatnosti, unatoč činjenici da se o zamisli o urođenim ljudskim pravima stalno izgovaraju riječi hvale, sklonost da se od države traži da rješava sve životne probleme pokazuje koliko smo zapravo napustili doktrinu prava, s njoj analognim oslanjanjem na vlastite snage, i prihvatili državu kao realnost društva. Upravo je ovo stvarno upotpunjavanje, više nego teorija, ono što odvaja 20. stoljeće od prethodnih.« »The Dogma of Our Times« u *Fugitive Essays* (1980)

Churchill, Winston S. (1874-1965): Engleski državnik i pisac, povremeno konzervativan, odvažan vođa slobodnog svijeta sredinom ovog stoljeća. Churchillov život, jedan od najneobičnijih, studija je o nužnim (u svakom slučaju, neizbježnim) protuslovljima javnoga života. Kao što Nisbet (1986) kaže: »Nastojanje da se iz odluka i djela čak i najvećih političara iščita ideologija često dovodi do zbrke.« Iako je tijekom najvećeg dijela svoje karijere bio član britanske Konzervativne stranke, njegova gledišta često nisu bila srodna s onima stranke. Vidio je sebe kao nasljednika Disraelija. Poput njega, i Churchill je vjerovao u »torijevsku demokraciju«, nacionalizam i slobodnu trgovinu. Početkom stoljeća zagovarao je evoluciju konzervativaca u britansku verziju Republikanske stranke u SAD, u, kako je rekao, »bogatu, okrenutu materijalizmu i svjetovnu«, i iako su ga na početku karijere često optuživali za radikalizam, gotovo je potpuno razvidno da su njegove reformističke pobude bile poglavito odraz njegova žestokog antikomunizma i želje da unaprijedi uvjete koji ga podržavaju, te time održi poredak u društvu i »ukrade« socijalističke zamisli. Kao što Nisbet zaključuje, izvorni je Churchill bio »burkijanski Churchill, Churchill beskrajno odan zemljišnom posjedu, aristokraciji, monarhiji i carstvu.« Nedvojbeno, najbolje ga je opisati kao zagovornika klasičnog liberalizma. Vrstan književnik (dobio je Nobelovu nagradu 1953. god. □ djelomično za svoje prikaze naroda engleskoga govornog područja i II. svj. rata, a djelomično za poticajno govorničko umijeće), dobar slikar (impresionist), čovjek koji je mogao mnogo popiti. **Literatura:** *The Second World War* (1995); **Vidi:** J. Charmley, *Churchill: The End of Glory* (1993); *Statesmanship* (1981), ur. H. Jaffa. »**Prije nekoliko dana predsjednik Roosevelt dao je svom protivniku na posljednjim**

predsjedničkim izborima poruku za mene, u kojoj je ispisao kiticu, svojom rukom, iz Longfellowove pjesme, koja se, kako je rekao, 'odnosi na vas, narode, kao i na nas.' Slijede stihovi:

... Plovi dalje, o brodu države!

Plovi dalje, o Unijo, silna ko rijeka!

Ljudstvo sa svojim strahom,

nadom u budućnost plahom,

bez daha svoj usud čeka!

Kako da odgovorim, u vaše ime, ovom velikom čovjeku, koga je sto trideset milijuna tri puta biralo za glavu nacije? Ovako ću odgovoriti predsjedniku Rooseveltu: Imajte povjerenje u nas. Podarite nam svoju vjeru i blagoslov, i, uz Božju pomoć, sve će biti dobro... Nećemo klonuti, ni uzmaknuti; nećemo popustiti, ni posustati. Ni nenadana prijetnja borbe, ni iscrpljujuća kušnja budnosti i napora neće nas slomiti. Dajte nam alat i mi ćemo **završiti posao.**« Obraćanje slušateljima radija 9. veljače 1941. god., iz *Blood, Sweat, and Tears* (1941)

Coleridge, Samel Taylor (1772-1834): Engleski pjesnik i filozof književnog romantizma. Isprva utopist; on i pjesnik Robert Southey (1774-1843) planirali su idealnu **zajednicu** u Americi (koju su nazvali *pantizokracijom* i za koju su vjerovali da će »krepost učiniti neizbježnom«); Coleridge se sprijateljio s Williamom Wordsworthom dok je ovaj još bio sužanj Francuske revolucije te je, od 1798-1799, pod budnim Wordsworthovim okom, proživio »čarobnu godinu,« pišući *The Rime of the Ancient Mariner*, dio *Christabele* i *Kubla Khana*. Ono što nije bilo čarobno, bila je njegova sve veća ovisnost o opijumu. S godinama, Coleridge je postao protivnik radikalnih demokratskih motrišta i zagovornik religioznog **autoriteta** u društvenom i političkom

životu. Svojim je snažnim utjecajem pomogao Millu da se udalji od racionalizma Jeremyja Benthama (1748-1832). Ali Coleridge nije imao »liberalnog« poslovnog duha Milla ili Smitha i smatrao je da kapitalistima treba zabraniti glasovanje jer su zastupali »politiku lisnice« koja je ignorirala i nacionalne i više interese. **Literatura:** *The Constitution of Church and State* (1830); **Vidi:** M. Perkins, *Coleridge's Philosophy* (1994). »Briljantna vjera i pronicav um Coleridgea... postali su glavnom snagom u ponovnom jačanju religioznosti u Britaniji... nakon što je teško porazio racionalizam 18. stoljeća... Otišao je još dalje: bolje je, čak i od Burkea, pokazao da su religija i politika neodvojive, da propast jedne mora dovesti do propasti druge.« Russel Kirk, *The Conservative Mind* (1953)

Commentary: Vidi Podhoretz, Norman

Podrijetlo konzervativnog nauka

II

Židovska tradicija

Jacob Neusner

Klasični judaizam, predstavljen u Starom zavjetu i tumačen u svjetlu usmene predaje mudraca Mišne i Talmuda, definira društveni poredak na duboko konzervativan način. Kao što je Hillel, vodeći farizejski učitelj u prvom stoljeću rekao: *Ako nisam za sebe, tko je za mene? A ako sam [samo] za sebe, što sam? I ako ne sada, kada?* Njegove riječi odražavaju židovsko priznanje

bogodanih prava na život, slobodu i vlasništvo; one ističu pravo čovjeka da se brani i da zadrži svoj posjed; i potvrđuju da čovjek ima obvezu prema općem interesu. Konzervativizam je oprečan radikalnom *privatizmu*, kao i neprikrivenoj sebičnosti, bilo bogatih ili siromašnih. Hillel naglašava da je vrijeme za akciju sadašnji trenutak. One koji ne priznaju legitimnost koristoljubivosti teško će zadovoljiti Hillelova izjava, u kojoj se ne prihvaća socijalizam ni u kom obliku. Zakoni Staroga zavjeta jakim isticanjem prava vlasništva i obveza prema zajednici izražavaju isti princip, samo u krupnom planu. Temeljna tvrdnja judaizma o društvenom poretку jednostavna je i snažna: odgovorni smo za ono što radimo.

Isti dokument u kojem se pojavljuje Hillelovo kazivanje predstavlja izreke koje predočuju duboku sumnju prirodnog čovjeka: »Molite se za dobrobit države«, kaže Hananija, prefekt svećenika. »Jer da nije straha od nje, čovjek bi svog bližnjeg progutao živa.« Istodobno, mudraci na državu gledaju vrlo praktično. Šemaja kaže: »Ljubi rad. Mrzi biti na položaju i ne prijateljuj s državom.« A još više o tomu kaže rabin Gamalijel: »Boj se države, jer ona stupa u dobre odnose sa čovjekom samo za vlastito dobro. Prijatelj ti je kada od toga ima korist, ali nije uz čovjeka kada mu treba.« Filozofija ograničene vladavine zacijelo je suglasna s ovim motrištima.

Katkada se tvrdi da je judaizam naklonjen socijalizmu, da opravdava homoseksualnost, da ohrabruje verziju socijalne skrbi utemeljenu na beneficijama te da se zauzima za ukidanje smrtne kazne. Takva gledišta možda doista predstavljaju stavove mnogih liberalnih Židova, ali službeni kanon judaizma drukčije promatra stvari. Pogledajmo, na primjer, često navođen proročku kritiku nepravde, kao u Psalmu 82: »Štitite slaba i sirotu, vratite

pravicu jadniku i siromahu!» Branitelji ljevice tvrde da ovo pokazuje kako drevni nazori izraelićana podržavaju radikalne ciljeve – od anarhizma do socijalizma koji se temelji na konfiskaciji – još od davnih vremena, pa dakle i danas. Ali ne može se reći da za proroke pravda korespondira sentimentalnom suosjećanju za one koji, iako nose težak teret, niječu mogućnost da su ga sami sebi natovarili. Zapravo, u zakonima Zavjeta i u Talmudu, na sve se strane, na bogate i siromašne, pravda jednako raspodjeljuje.

A homoseksualnost? Da, neki Židovi shvaćaju brak relativno, ne apsolutno, ali oni koji bi željeli ukinuti obitelj neće naći podršku u Zavjetu, koji insistira isključivo na heteroseksualnoj zajednici. A dugotrajna podrška javnosti onima koji ne žele raditi? Ovdje Stari zavjet ponovno ne nudi dopuštenje. Jer dok Mojsijev zakon doista osigurava uzdržavanje siromašnih (putem pabiraka i »ostavljanja jednoga ugla polja«), također pretpostavlja da će siromašni sami nešto poduzeti, prvo da bi priskrbili pomoć, a potom da bi prevladali siromaštvo ako je i kada je to moguće. Za Talmud, svakodnevna politika zahtijeva opskrbu, ne ribom, nego ribičkim štapom. Kao što je veliki Majmonid (1135-1204) napisao u svojim *Zakonima filantropije*:

Osam je stupnjava čovjekoljublja, svaki je pretpostavljen onom sljedećem. Najviši stupanj, od kojeg nema višeg, onaj je koji pridržava šaku osiromašena izraelićanina dodajući toj osobi dar ili posudbu, ili postajući mu partnerom ili pronalazeći... [mu] posao, kako bi mu šaka ojačala da ne mora prositi od drugih.

Ovdje nema koncepta beneficija.

Doista, ono za što proroci mole jesu tradicija i obnova otkrivena zakona Sinaja. Nitko od proroka ili mudraca tradicionalnog judaizma ne može igrati ulogu pokrovitelja radikalnog uništenja

društvenog poretka, premda je ljevica tako okarakterizirala svakoga od njih.

Još konkretnije, upravo se *stabilno* društvo – ono kojim vlada Bog putem Petoknjižja i uz pomoć tadašnjih mudraca – pojavljuje kao božanski recept za Izrael, kraljevstvo svećenika i svetaca. To društvo, tako uređeno zakonima – ustanovilo je sudove i administraciju kako bi osiguralo osnovna prava: pravo na osobnu sigurnost i privatno vlasništvo. Dakle, nikako ne propovijedajući mirotvorstvo i osuđujući smrtnu kaznu, Stari zavjet podržava pravo na nošenje oružja i pravednost smrtne kazne. Za ove i na mnoge druge proturječne principe, konzervativci, a ne liberali imaju blagoslov židovske tradicije.

Ovo gledište o judaizmu kao temeljno konzervativnom iznenadit će one koji doživljavaju današnje Židove – svjetovne, reformiste, čak i konzervativce – kao predstavnike religiozne verzije liberalizma. Posljednja točka pomoći će da se rasprše iluzije o tome da je judaizam bilo što što odgovara Židovu u pojedinom trenutku, a ne biblijska i talmudska predaja. To je pitanje: pobačaj.

Organizirana židovska zajednica – nacionalne institucije reformiranog židovstva, kao i mnoge svjetovne židovske organizacije – tvrde da je pravo žene »da bira« (ili »da raspolaže vlastitim tijelom«) posve suglasno s »judaizmom«. Ali u kanonskim i službenim dokumentima zauzima se drugi stav. Prvo, smatra se da nakon četrdesetog dana fetus stječe dušu i u punom je smislu čovjek. Drugo, smatra se da nerođeno dijete posjeduje najvažniju značajku ljudskog bića: fetus ima intelekt te prema tome može proučavati Toru. Sljedeći odlomak iz babilonskog Talmuda izravan je i čaroban:

Simlaj je dao sljedeći komentar: »Čemu sličí fetus u majčinoj utobi? Preklopljenoj pločici za pisanje... Kada počne disati, što je zatvoreno otvori se, a što je otvoreno zatvori, jer inače ne bi moglo živjeti ni jedan jedini sat.

»Svjetlo treperi iznad njegove glave, i on zuri i opaža sve od jednog do drugog kraja svijeta, kao što je rečeno, '... kad mi je nad glavom njegov sjao žižak a kroz mrak me svjetlo njegovo vodilo... '(Job, 29,3)

»I nema trenutka u životu čovjeka tako puna blagostanja, kao što su ti dani: 'O da mi je prošle proživjet mjesece, dane one kad je Bog nada mnom bdio... '(Job, 29,3) Dakle koji su to 'dani' koji čine 'mjesece' ali ne godine? To su, dakako, mjeseci trudnoće.

»I fetus je poučen cijeloj Tori, kao što se kaže: '... i mene je on učio i govorio mi: Zadrži moje riječi u svojem srcu, poštuju moje zapovijedi i živjet ćeš.' (Izr 4,4) Kaže se još: '... kad s mojim stanom Bog prijateljevaše... '(Job 29,4)

»Čim fetus udahne zrak, dođe anđeo i pljusne ga preko usana i prisili ga da zaboravi cijelu Toru: '... grijeh ti je kao zvižer na pragu što na te vreba... '« (Post 4,7)

Iz ovoga slijedi da je, budući da fetus posjeduje inteligenciju, *feticid* (pobačaj) ubojstvo bića na isti način na koji je to čedomorstvo ili ubojstvo odraslog. Kako se, u svjetlu takvoga tumačenja, judaizam može predstaviti kao onaj koji dopušta, čak podržava namjeran pobačaj, ne bih mogao reći.

Na široki spektar tema koje dijele konzervativizam od liberalizma judaizam u svojim službenim dokumentima odgovara jednim po jednim motrištem suglasnim konzervativizmu glede principa, svjetonazora i prakse. Iznošenje suprotnog mišljenja najavljuje otmicu religije od strane svjetovnjaka riješenih da upotrijebe autoritet vjere da bi poduprli svoje položaje.

Jacob Neusner istaknuti je profesor-istraživač na Studiju religije Sveučilišta Južne Floride i gostujući profesor Religije na Koledžu Bard. Autor je brojnih knjiga, uključujući i *The Price of Excellence: Universities in Conflict During the Cold-War Era* (s Noamom M. M. Neusnerom, 1995).

Constant de Rebecque, Benjamin (1767-1830): Francuski filozof **klasičnog liberalizma** rođen u Švicarskoj i ljubavnik Madame de Staël («Nisam ruža, ali živio sam s njom.»). Constantov kasniji rad uglavnom se sveo na neprekidno napadanje Rousseauova pojma *opće volje*. Ta je doktrina neizbježno vodila u diktaturu, i Constant □ suprotstavljajući drevne i suvremene koncepcije **slobode** □ umjesto njih obrazlaže vrline **republikanizma**. Ovime je utjecao na **Tocquevillea**. **Literatura.:** *Adolphe*, roman (1815); **Vidi:** B. Fontana, *Benjamin Constant* (1991). **»Svaki put kada država pokuša voditi naše poslove, to košta više i rezultati su gori nego da smo ih sami vodili.«** *Cours de Politique Constitutionnelle* (1818)

Cooper, James Fenimore (1789-1851): Američki romanopisac (još uvijek popularan) dvojbeni umijećak. Do tridesete godine života nije pisao beletristiku, a poslije (nakon što je komentirao ženi knjigu koju su oboje pročitali: »Vjerujem da bih napisao bolju priču od te«), toga nastavio je proizvoditi po knjigu na godinu sve do smrti, tri desetljeća kasnije. Poznato je da je Mark Twain dao naslov jednom od svojih eseja »Zašto g. Fenimore Cooper ne zna pisati«, tvrdeći da Cooper nije imao pojma o stvaranju likova ili pisanju dijaloga. Cooper je kritizirao jacksonovsku **demokraciju** koju je smatrao »vladavinom rulje« i branio američku

zemljoposjedničku »aristokraciju«, po njegovu mišljenju neophodnu za stabilnost zemlje. (Ipak, glasovao je za Jacksona.) Nije vjerovao da se pripadnost ovoj kreposnoj aristokraciji prenosi sa oca na sina, nego da je riječ o staležu gospode, školovane, neovisne i nesebično zainteresirane za dobrobit društva. Baštinió je **konzervativizam** Tvoraca. U njegovu su upozorenju (1838) da je »za demagoga demokracija istinska pozornica« te da je, »Savršena i potpuna sloboda jednako nespojiva s postojanjem društva kao i jednakost uvjeta za sve.«, snažno odjekivale riječi **Madisona**. Robert Penn Warren misli (u Kronenberger, 1965) da je Cooper predstavljao književnu/filozofsku preteču Williama Faulknera zato što obojica »osuđuju ono što Faulkner naziva svijetom 'manipulatora novcem i politikom i zemljištem' i one koji se, izopačeni 'krađama' civilizacije, odriču poštovanja prirode i suosjećajnosti spram čovjeka.« **Literatura:** *The American Democrat* (1838); **Vidi:** R. Long, *James Fenimore Cooper* (1990); D. Ringe, *James Fenimore Cooper* (1988). »Tajna svake poduzetnosti i energije nalazi se u principu individualnosti. Bogatstvo ništa sigurnije ne rađa bogatstvo, nego što pravo izražavanja naših sposobnosti rađa želju da ih upotrijebimo. Rob je svugdje nemaran, zao i povučen; slobodan čovjek pak aktivan, moralan i hrabar. Čini se da je najbolja i najsigurnija, stoga i najmudrija vlast, ona koju zadovoljava ne toliko da usmjerava, koliko da štiti Nacionalni napredak, budući da ovaj drugi način uvijek koči napore one individualnosti koja ljude čini vrijednima i poduzetnima... U tome, kako mi se čini, treba tražiti pravi motiv one napadne nesklonosti da se priznaju prirodne posljedice besprimjerne slobode u Americi, koja se, to je zbilja teško ne zamijetiti, ukorijenila u osjećajima većine naših političara s Istoka. Sâm Amerikanac... ismijan je zbog toga što ne može

uskladiti svoje želje sa sporim i nenaravnim napretkom europskoga Društva... [koje je] tako snažno opterećeno... umjetnim ograničenjima.« *Notions of the Americans* (1828)

Cram, Ralph Adams (1863-1942): Američki pisac/arhitekt (predstavnik neogotičkog stila □ u arhitekturi, ali i u politici), projektant njujorške Katedrale sv. Ivana Blaženoga; njegova je konzervativna filozofija izvršila velik utjecaj na Nocka. Cramova je Katedrala sv. Ivana Blaženoga golema □ veća je samo je ona sv. Petra □ zato da bi »svima pokazala« i podsjetila »da je religija... sama bît ljudskog života i da će se svako društvo koje je zanemari raspasti... « U glasovitom eseju »Zašto se ne ponašamo kao ljudska bića« Cram je uništio zamisao o usavršivosti čovjeka. Bio je izrazit reakcionar; smatrao je da u Ustav treba ugraditi dopune prema kojima bi predsjednika birali guverneri saveznih država a svima koji ne posjeduju nekretnine oduzelo bi se pravo glasa. Obračenik na katolicizam, Cram je otvoreno čeznuo za srednjim vijekom; govorio je da bi bio sretan da može iz američkog života prognati demokraciju, tiskarski stroj i automobil. **Literatura:** *The End of Democracy* (1937); **Vidi:** R. Muccigrosso, *American Gothic: The Mind and Art of Ralph Adams Cram* (1981). »Prvi zakon u Bibliji jest nejednakost. Čovjek se od čovjeka razlikuje prema inteligenciji, karakteru, sposobnosti da radi ovo ili ono, i to dobro ili loše, daleko više nego prema tjelesnim odlikama... Svako društvo koje ovo ne prihvaća i nastoji ukloniti različitost kratko će trajati i prijeti mu brza smrt nakon tužne i neugodne prošlosti... Ondje gdje je društveni položaj odbačen, kasta zauzima svoje mjesto i demokraciju više nije moguće dostići.« *The End of Democracy* (1937)

čikaška škola: Ekonomske teorije slobodnog tržišta (od oko 1950. god. naovamo), katkada (ne posve ispravno) nazvane monetarizmom; vežu se za Franka Knighta (1885-1972), Jamesa Buchanana, Friedmana, Georgea Stiglera i druge koji su predavali i još predaju na čikaškom sveučilištu. Poput osnivača austrijske škole, Knight je isticao važnost ljudskih (»biheviornalnih«), nasuprot »znanstvenim« čimbenicima. Čikašku školu interesira empirijska mikroekonomija. U ekonomskoj slobodi prepoznajemo granice ljudske spoznaje; u državnom planiranju te granice ignoriramo. Za razliku od Austrijanaca, Knightovo motrište nije bilo potpuno laissez-faire; dakle, bio je protiv monopola. Od trinaestorice Amerikanaca koji su dobili Nobelovu nagradu za ekonomiju, desetorica su predavali i/ili studirali na čikaškom sveučilištu. **Literatura:** F. Knight, *The Ethics of Competition* (1935); M. i R. Friedman, *Free to Choose* (1980); G. Stigler, *Memoirs of an Unregulated Economist* (1988), u kojoj Stigler piše: »Tradicija koja se formirala u Chicagu [u industrijskoj organizaciji]... imala je tri glavna aspekta. Prvi, prema kome je kapacitet proizvodnje sveprisutan cilj u ekonomskom životu; kapacitet proizvodnje znači proizvodnju i prodaju robe uz najmanji mogući trošak (i stoga uz najveću moguću dobit). Ovom cilju jednako odlučno teže monopolisti i konkurenti, a moć monopola ne može objasniti mnoge pojave koje se tumače kapacitetom proizvodnje... Druga glavna tema... je ona prema kojoj je gotovo nemoguće isključiti kompetitivnost iz ekonomskog života... Spoj skretanja pozornosti na kapacitet proizvodnje i obnavljanja snažne uloge konkurencije umnogome je oslabio razloge za antitrustovsku politiku koja teži obračunu s malim, ili prijelaznim, ili (kao u slučaju okomite integracije) pogrešno tumačenim monopolističkim postupcima... Treći aspekt djelovanja

čikaške škole odnosio se na teoriju državnog upravljanja... [koja je otkrila] da koliko god nepristran bio cilj državne politike, ona će uvijek biti sklonija pomaganju politički utjecajnim skupinama na štetu onih manje utjecajnih.«

Davidson, Donald (1893-1968): Američki pisac i kritičar čije je djelo utjecalo na naraštaj južnjačkih konzervativaca, uključujući Weavera, zahvaljujući njegovim predavanjima na Sveučilištu Vanderbilt i prinosu knjizi *I'll Take My Stand* (Ransom et al. 1930). (Vidi također južnjački konzervativizam.) Kao njegov nastavnik i prijatelj Ransom, Davidson je počeo uviđati da je agrarna politika možda previše vezana za »mjesečinu i magnolije«. Unatoč tome, nastavio je smatrati da su, u opreci spram industrijalizma i etatizma koji su, kako je mislio, zavlitali u američkom životu, »ideali Juga bili i ostali ideali zapadne civilizacije.« U *The Attack on Leviathan: Regionalism and Nationalism in the United States* (1938) □ knjizi koju su nedavno ponovno tiskali nakladnici koji su bezobrazno zamijenili mjesta naslovu i podnaslovu □ Davidson je napao pojam »velikog društva« (ne zaboravite da je to bilo gotovo 30 god. prije nego što je predsjednik Johnson upotrijebio taj pojam) kao »motiviran u osnovi više ljudskom željom za ekonomskom dobrobiti posebne vrste, nego željom za osobnom slobodom.« Davidson je izjavio (nakon Fredericka Jacksona Turnera), s uvjerenjem ali ne uvijek uvjerljivo, da je regionalizam (ili *lokalizam*) značajan izvanustavni čimbenik u američkom životu. Zagovarao je pojavu regionalnih povjerenstava i lokalnih umjetničkih pokreta kao oružja u naporu da se otkrije »ono što su političari i ekonomisti zanemarili«, a to je da je mnogo Amerikanaca umorno od »rastresenosti i novotarija, izmučeno različitim savjetima... [te]

je reklo: Vjerovat ću svojim starima, koji su, doživjevši mnoge lažne promjene, očuvali mudru tajnu života.« **Literatura:** *Regionalism and Nationalism in the United States* (1991); **Vidi:** T. D. Young, *Donald Davidson* (1971). »... [I]znad i povrh svih... spona koje nas vežu, treba shvatiti da smo mi raznolika nacija i da ne možemo živjeti kao nacija nego kao ljudi koji su u svakoj regiji drukčiji... Nikakva levijatanska država neće moći ukinuti sitničavi regionalizam, osim ako kao Tamerlan predloži da će vladati s piramide načinjene od lubanja... Ono što levijatanska država može učiniti, previše upornim generalizacijama i primjenom sile, jest izazivanje veoma žestoke regionalne reakcije koja bi dovela do građanskog sukoba; ili, kad ne bi bila u stanju ispuniti vlastita obećanja, mogla bi toliko oslabiti i izgubiti ugled da više ne bi mogla vladati... « *The Attack on Leviathan* (1938)

Decter, Midge (1927-): Vidi **Podhoretz, Norman**.

Deklaracija nezavisnosti: Dokument kojim su tek ujedinjene države Amerike opravdale »čestitome svijetu« svoje odvajanje od Velike Britanije kralja Đure III. (ne spominjući Parlament), najavljujući da će Amerika otada biti, »i s Pravom treba biti, savez SLOBODNIH I NEOVISNIH DRŽAVA«, neopterećenih lojalnošću bilo kojoj vanjskoj, zemaljskoj sili. (Deklaracija je bila samo opravdanje; izravniju objavu neovisnosti odobrio je dva dana prije nje Kontinentalni kongres.) Deklaracija koju je najvećim dijelom napisao **Jefferson**, spomenik je prosvjetiteljskoj verziji prirodnog zakona (napose onakvoga kakvim ga shvaća Locke i, zapravo, Isaak Newton), to jest, prirodnih prava: njene su istine »razvidne«; prava koja zahtijeva »neotuđiva« (prepisivač je pogrešno napisao *unalienable*, umjesto *inalienable*) zbog toga što

ih je dodijelio Bog i poznata kao dio ljudske prirode; vlast koju priziva (ali ne definira, osim što daje naslutiti da je ograničene moći) temelji se na pristanku (ili *prihvaćanju*). Deklaracija također predstavlja izvornu (i za budućnost Amerike iznimno važnu) teoriju **federalizma**: prema njoj je Velika Britanija bila *dragovoljan* savez neovisnih, politički organiziranih zajednica. (Zapravo, Deklaracija je uredba o ukidanju. Vidi **Calhoun**.) Deklaracija se razlikuje od drugih priziva kolonija, većinom sastavljenih u duhu engleske pravne **tradicije**, poglavito po svom univerzalizmu koji je bio važan, i taktički i filozofski, kao molba upućena Francuzima. Deklaraciju se najprije pamti (možda s pravom) po izričajima »svi su ljudi stvoreni da budu jednaki« te »traganje za srećom«. Kako Amerikanac shvaća te riječi govori mnogo o njegovoj filozofiji. U oba slučaja, Jefferson je tumačio ne samo Locke nego i svog zemljaka iz Virginije, Georgea Masona, čija je Virginijska deklaracija o pravima samo mjesec dana prije toga potvrdila poznatu trijadu, uz koju je pisalo i »načini stjecanja i očuvanja posjeda.« Jeffersonov izvorni tekst zapravo je sadržao i modifikator »i slobodni« (kao u »jednaki i slobodni«), koji je doista pomogao pri objašnjenju odmaka tog dokumenta od modernog **egalitarizma**. Ograničen, egalitaran stav Deklaracije razlog je **Santayanine** bojazni da je postao »salata od iluzija.« Ali Jefferson jest unekoliko bio racionalist. Izjednačavajući »zakone prirode« i »Boga prirode«, kako kaže Becker (1922), Jefferson je »prirodu proglasio božanskom« da bi mogao »odbaciti Bibliju.« Ipak, Jefferson je smatrao da čovjek mora biti »vezan«, kako je kasnije rekao, **ustavom**. Možda se divio **racionalizmu**; nije prihvatio **pozitivizam**. **Literatura:** W. Kendall i G. Carey, *The Basic Symbols of the American Political Tradition* (1970).

»[Američka] Revolucija, zato što je zamišljena tako da u osnovi potvrđuje britanski ustav, nije stvorila neku vrst teoretskog zrakopraznog prostora, kakva stvaraju druge revolucije... Pomislilo bi se da je kolonijalna situacija omogućila jedan *ne plus ultra* iznad koga političko teoretiziranje nije moralo lutati. I Jefferson, najveći i najutjecajniji teoretičar Revolucije, nije bio pripravan ogriješiti se o tu granicu, osim pod pritiskom; pritiskom potrebe da stvori novu federalnu strukturu. Domena federalizma bila je ona u kojoj su se najviše zahtijevali novi putovi. I nijedan nam dio naše povijesti nije bliži od priče o tome kako su tvorci saveznog Ustava došli do rješenja: kompromisom oko pojedinosti, više nego slaganjem oko odabira teorije.« Daniel Boorstein, *The Genius of American Politics* (1953)

demokracija: Onaj sistem vlasti u kome ljudi u cjelini □ kao promjenljive većina □ imaju slobodu vladati. Ovako definiran, pojam ostaje krajnje neodređen; jednako je primjenjivan na vrlo različite sustave, anarhiju i autokracij, na primjer. Konzervativci su rijetko pozdrvljali demokratske procese, strahujući da bi moderna strast za njima mogla dovesti do nesmotrenih napada na tradiciju. (Zar doista želimo staviti Deset zapovijedi na glasovanje?) John Adams je smatrao: »Nema demokracije koja nije počinila samoubojstvo.« U staroj Grčkoj, *demokratia* je značila izravno sudjelovanje svih građana (muških vlasnika posjeda) u donošenju odluka, ali takav je sustav ostvariv jedino u malim državama □ ako i u njima. U razdoblju prosvjetiteljstva Rousseauov koncept demokratske »opće volje« postao je glavnim opravdanjem za kasniji totalitarizam: »Svatko od nas stavlja sebe i sve svoje moći potpuno u službu opće volje...

« (*Social Contract*, 1762). Diktature koje sebe nazivaju demokracijama stvaraju dojam da njihove politike nužno predstavljaju raspoloženje »naroda«. U Americi je demokracija uvijek bila *predstavnička*, a ne plebiscitarna; *ograničena*, a ne apsolutna. (Iznimku predstavlja gotovo mitsko okupljanje gradova Nove Engleske, i separatističke zajednice kao što su Shakersi, kvekeri, Amishi.) Zato postoji razlika između demokracije i republike (vidi republikanizam). Madison je smatrao da opasnost od demokracije leži u mogućnosti dominacije većine: »Čiste demokracije uvijek su bile parada nemira i borbe.« Stoga je pomogao pri izradbi ustavni sistem koji je utemeljio predstavnički sustav, razdvajanje ovlasti, međusobnu kontrolu u odjelima državne uprave □ kako bi zajedno preduprijedili i autokraciju i neograničenu demokraciju. U svom najboljem izdanju, demokracija je političko očitovanje o *participaciji*; ona kaže da svi odrasli građani moraju biti u mogućnosti iznijeti svoj stav u procesu upravljanja; ona je potvrda prirodnih prava. Ona je također, donekle, politička analogija slobodnog tržišta u ekonomiji; onaj proces u kome »najbolje«, ne nužno i istinito, izranja kroz natjecanje, i u kome manjine mogu uspjeti zadobiti lojalnost većine. S druge strane, »najgore« izdanje može biti ravnopravno najboljem ukoliko se nametnu i prihvate nedemokratska ograničenja. **Literatura:** J. Burnham, *The Machiavellians* (1943); J. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy* (1962). **»Demokracija, premda se dostiže sporo i nikada revolucionarnim skokovima, najbolja je vladavina na zemlji kada nastoji učiniti sve građane aristokratima. Ali nije onda kada giljotinira sve one osebuje, izuzetne ili jednostavno, drukčije.«** Peter Viereck, *Conservatism Revisited* (1949)

desnica: Desnica i ljevica (uvijek velikog početnog slova)* (Op. prev. To je slučaj u engleskom jeziku: the Right i the Left), nazivi koji se upotrebljavaju od Francuske revolucije za označavanje onih na političkoj pozornici koji se, tvrdi teorija, protive promjeni (desnica) ili je prihvaćaju (ljevica). Smatra se da su nazivi potekli od uobičajenog načina sjedenja na sastancima francuskih Generalnih staleža u tjednima neposredno pred revoluciju od 14. srpnja 1789: monarhisti su sjedili kralju zdesna, revolucionari slijeva. (Otuda još i desno *krilo*.) Te riječi u francuskome, *droite*, za desno i *gauche*, za lijevo, imaju zanimljivu etimologiju i uporabu. Kao i u engleskom, *droite* (ili *droit*) označava istodobno položaj i povlasticu □ stranu nasuprot lijevoj, i zakonsko pravo na nešto. U množini, *droits*, znači »zakonodavno tijelo.« *Gauche* je nastalo iz starijeg glagolskog oblika, značenja *okretati se*, a ima i sekundarno značenje, *grubost*, osobito kod engleskih govornika. Oko 1850. god. nazivi su se počeli dodatno vezati za ekonomske kategorije; lijevo krilo (s *malim* početnim *l*) zagovaralo je intervenciju države, a desno krilo **laissez-faire**. Ovo je zapravo važan trenutak u povijesti **konzervativizma**, jer bi se prije toga pretpostavljalo da se desnica zauzima za oligarhijsku zaštitu, a ne **slobodnu trgovinu**; također je označilo trenutak u kojem se ljevica odvojila od **klasičnog liberalizma**. Zbog toga što je prije asocijala na apsolutizam □ ili bar monarhiju □ »desnica« je u Europi često izazivala prezir, dok se u Americi riječ »ljevica« rabila u pejorativnom smislu. Ako se može reći da samo **tradicija** sjedinjuje nespojive pojedince i skupine desnice, onda je to ona zapadne civilizacije. **Literatura:** R. Kirk, *The Conserveative Mind* (1953). »[Konzervativni] pogled na svijet jest pogled na svijet zapadne civilizacije. Konzervativizam u revolucionarnom

vremenu, kao u ovom u kojem živimo, ne može samo predstavljati niz prihvaćenih mišljenja. Previše je toga uništeno za nj da bi ikad bilo moguće jednostavno se vratiti običajima i metodama iz prošlosti. Konzervativizam mora biti nešto više od konzervansa; mora rekonstruirati i stvarati nova stanja i načine izražavanja bitnog sadržaja naše civilizacije. To zahtijeva daleko širu aktivnost od one političke, jer političko je u domeni borbe, borbe za viziju koja je artikulirana. Danas konzervativci imaju dvostruk zadatak; istodobno se boriti za položaj i artikulirati ga. Ovaj zadnji nije sekundaran, nego odlučujući. Taj je zadatak i moralan (u širokom smislu poštovanja visokih standarda u životu) i intelektualan (u širokome smislu korištenja uma za primjenu tradicije u novim uvjetima).« Frank Meyer, *The Conservative Mainstream* (1969)

Dickinson, John (1732-1808): Američki pravnik/domoljub (školovao se na britanskom Middle Templeu)*, (Op. prev. Zgrade u Londonu u kojima djeluje jedna od četiriju odvjetničkih komora s ekskluzivnim pravom primanja članova.) koji je u svojim *Letters from a Farmer in Pennsylvania* (1767-1768) naveo razloge za američko odvajanje od Britanije, prema načelima koja su se mogla svidjeti Burkeu. Protiveći se Townshendovim zakonima koji su nametnuli carinu na različite proizvode slane kolonijama, Dickinson je uvjeravao da takvi zakoni uskraćuju Amerikancima prava koja tradicionalno uživaju Englezi. Dickinson je sudjelovao u radu Kongresa o poštanskim pristojbama* (Op. prev. Kongres koji su 1765. god. u New Yorku organizirali umjereni predstavnici devet kolonija kako bi donijeli dokument kojim se od engl. kralja i Parlamenta traži ukidanje Zakona o poštanskim pristojbama koji je Engleska nametnula kao sustav izravne naplate poreza na sve

kolonijalne trgovinske i pravne dokumente, novine, itd.). i Kontinentalnog kongresa (iako je odbio potpisati **Deklaraciju nezavisnosti**), borio se tijekom Revolucije, sastavio Ugovor Konfederacije i bio povjerenik (iz Delawarea) na konvenciji na kojoj je donesen **Ustav**. Na posljednjem skupu upozorio je okupljene: »Iskustvo mora biti naš jedini Vodič. Razum nas može zavesti.« Dickinson je iznio prijedlog ustroja američkog dvodomnog zakonodavnog tijela. **Literatura:** *Letters from a Farmer in Pennsylvania* (1769); **Vidi:** M. E. Bradford, *A Better Guide Than Reason* (1979); M. Flower, *John Dickinson* (1983). »Dickinson □ poklonik Montesquieua □ je bio onaj koji je osmislio pristup [za postizanje republikanskog ograničenja demokracije] koji je bio valjan u teoretskom i političkom smislu i skrojen prema američkoj zbilji... Razmišljajući o utemeljenju strukturalnih zamjena za engleske barunije, jedino je Dickinson zamijetio da su Sjedinjene Države već imale institucionalne zamjene u obliku individualnih država □ koje su, takoreći, bile trajne i naslijeđene. Zato je predložio miješani sustav, djelomice nacionalni a djelomice savezni, u kome bi jedan odio kongresa bio 'izravno sastavljen od naroda', a drugi bi predstavljao države kao države i birala bi ga zakonodavna tijela država 'u procesu kojim bi se koliko je god to moguće, približio Gornjem domu u Engleskoj.' Ova kombinacija državnih uprava i snažne nacionalne vlade, dodao je, bila je 'politička, koliko i neizbježna.'« Forrest McDonald, *Novus Ordo Seclorum* (1985)

Disraeli, Benjamin (1804-1881): Engleski državnik i pisac; premijer Velike Britanije u kratkom razdoblju tijekom 1868. god., a zatim od 1874. do 1880. god. Disraeli je bio osoba puna kontrasta, **konzervativac** i radikal, kršćanin i Židov, umjetnik i

političar, ambiciozan aristokrat i branitelj radničke klase. Imao je antiracionalističke predrasude o Burkeu, koga je cijenio, a prezirao je reformiste koji su pokušali »ustanoviti političke institucije na apstraktnim principima teoretske znanosti, umjesto da su im dopustili da izniknu samim razvojem događaja.« Ali kao njegov mentor Coleridge, i on je bio nepovjerljiv prema kapitalizmu. Svoj politički život počeo je kao kandidat radikala na izborima za parlament. Poražen, prešao je u stranku torijevaca, i nakon toga doživio poraz još tri puta. Kada je 1837. god. napokon izabran, počeo je napredovati u stranačkim redovima. Često ga zovu »osnivačem moderne Konzervativne stranke u Britaniji.« Čudnovato, Disraeli aristokrat, romantičar i tradicionalist bio je odgovoran za prihvaćanje demokratskih Uredaba o reformi (1867. i 1874.) koje se katkada pogrešno tumače kao radikalne, ali su zapravo samo pokušaj da »se okrenu jedra u smjeru iz kog je puhao 'liberalni vjetar'« (Blake, 1966). Bagehot ga je zbog toga uglavnom prezirao, ali Chambers je rado prihvatio ono što je nazvao »Beaconsfieldovim motrištem«, to jest, zamisao da konzervativizam mora biti politički pragmatičan ako želi postići bilo što od onoga što mu je u općem programu. **Literatura:** *Tancred* (roman, 1847); **Vidi:** Robert Blake, *Disraeli* (1966). Blake piše: »Lako je podcijeniti Disraelijev urođeni konzervativizam. Strastveno je vjerovao u važnost Engleske □ što samo po sebi nije monopol torijevaca. Ali također, ništa manje nije vjerovao da važnost Engleske ovisi o utjecaju staleža zemljoposjednika. Sve ostalo bilo je »koža i vunena tkanina«. Ovo ne znači da je želio nahuškati jedan stalež na drugi. Naprotiv, objavio je doktrinu jedne nacije i izjavio da Konzervativna stranka nije ništa ako nije nacionalna stranka. Ali doista je iskreno mislio da bi propašću zemljoposjednika propala i nacija. Kao Gladstone,

zagovarao je 'potpunu nejednakost'. Vjerovao je u hijerarhijsku ljestvicu koja zacijelo ne bi smjela biti nedostupna nadarenima □ napose on sâm bio je izvanredan primjer uspješnog uspona □ ali koja nikako ne bi smjela biti položena vodoravno, slomljena ili sklonjena. Smatrao je da bi u takvoj razdiobi ljudi svih staleža uživali u većoj slobodi i sreći nego u onoj koju bi imali pod mrtvačkim pokrovom centralističke benthamijanske* (Op. prev. Misli se na Jeremyja Bentham, 1748-1832. engleskog pravnika i filozofa.) birokracije, ma koliko 'demokratske.'«

drevni ustav: Predodžba □ popularna u vrijeme početka modernog doba □ prema kojoj je pravna struktura društva zasnovana na prastarom (i izgubljenom) dokumentu/tradiciji. Onakav kakvim ga je u Engleskoj razvio Edward Coke (1552-1634, »Stari [su] običaji najsigurniji običaji«), drevni je ustav bio i temelj za običajno pravo i ograničenje apsolutne moći; također, što je bilo značajno za konzervativizam, za Burkea je stvorio osjećaj da britanske institucije i povlastice nisu potekle iz uma nego su se razvile putem predaje. **Literatura:** J. G. A. Pocock, *The Ancient Constitution and the Feudal Law* (1967). Pocock piše: »Kad bi konstitucionalisti mogli dokazati da su zakoni jednako stari, ili stariji, od kraljeva, mogli bi dalje zahtijevati da se kralj bira temeljem ugovora ili izbora; ali ako su zakoni nastali u vremenu kada je kralj već postojao, onda ih je jedino kraljev autoritet mogao odobriti ili provesti u djelo, a kralj bi se mogao pozvati na svoje vrhovno pravo da opozove ono što je njegov prethodnik propisao. Konstitucionalisti su zato uvijek morali tvrditi da su zakoni nastali praktički beskrajno davno u prošlosti, da su od pamtivijeka, to jest, da potječu iz vremena koje prethodi prvom poznatom kralju.«

Društvo Johna Bircha (John Birch Society): Desničarska, domoljubna i antikomunistička organizacija koju je 1958. god. osnovao Robert Welch (1899-1985). Naziv je dobila po američkom vojniku/misionaru (i obavještajnom analitičaru Chennaultovih* (Op. prev. Claire L. Chennault, američki brigadni general koji je obnašao dužnost zapovjednika u Kini, 1942-45, i stvorio Američku skupinu dragovoljaca, poznatu kao »Leteći tigrovi«.) Letećih tigrova) koga su ubili »crveni Kinezi« 1945. god. Nekoliko Welchovih knjiga, uključujući *May God Forgive Us* (1952) i *The Politician* (1963), bile su bestseleri; izrazi kao što su »međunarodna komunistička zavjera«, i (kao reakcija na Welcha) **ekstremizam**, počeli su se poslije njihova objavljivanja naveliko upotrebljavati. Welch je smatrao da je državni tajnik John Foster Dulles, pa i predsjednik Eisenhower, svjesno sudjelovao u zavjeri, te je na oglasnim pločama pokrenuo kampanju za »postupak opoziva [predsjednika Vrhovnoga suda] Earla Warrena«. (God. 1962. **Kirk** je na sastanku potaknuo **Goldwatera** da istupi iz Društva Johna Bircha. »Eisenhower nije komunist«, uvjeravao je Kirk. »On je igrač golfa.«) Mnogo je konzervativaca toleriralo Društvo □ ne i Welch □ do 1965. god., kada je **National Review** osudio njegovu »psihozu zavjere«, te izbacio DJB iz **konzervativnog** pokreta, nazivajući ga »ozbiljnom opasnošću za konzervativnu i antikomunističku stvar«. *American Opinion*, magazin Društva, preimenovan je u *The New American*. **Literatura:** D. Bell et al., *The Radical Right*, (1963); *The Politics of Unreason* (1970), ur. Lipset i Raab; R. Welch, *The Politician* (1963); R. Oliver, *America's Decline* (1981). »Kada je ono privatno pismo [koncept za *The Politician*] objavljeno 1960. god., **Establiment** [kurziv naknadan], do temelja prodrman mogućnošću razotkrivanja, počeo

je, već po običaju, urlati tražeći krv. Uvijek spremni insistirati na 'slobodnom izražavanju' i 'svetim pravima' 'slobode govora' kada takve tužaljke služe njihovim vlastitim interesima, liberalni su se mediji pridružili jednoličnim povicima zgražanja... G. Welch, dakako, nikada nije dobio pristup tim [sic] istim medijima kako bi se obranio.« »Remembering Robert Welch«, *The New American* (13. prosinca 1993.)

[The John Birch Society, P.O. Box 8040, Appleton, WI 54913. G. Vance Smith, menadžer. *The New American*, 770 Westhill Blvd., Appleton, WI 54914; (414) 749-3784. Pretplate (dvotjednik) 39 USD na godinu.]

Društvo Mont Pélerin: Slobodnotržišni kružok koji je 1947. god. osnovao Hayek u eponimičkom odmaralištu blizu Montreuxa, u Švicarskoj. Namjera je bila da se okupe znanstvenici koji bi raspravljali o stanju klasičnog liberalizma neposredno nakon doživljaja totalitarizma i sveopćeg rata. »Među članovima«, prema kratkoj izjavi izaslanstva Društva, »se nalaze visoki državni dužnosnici, poslovni ljudi, novinari i učenjaci □ svi filozofski izolirani u svojim vlastitim zajednicama... « Među trideset šest nazočnih, na prvom sastanku bili su Friedman, Popper i Morley. (Lippmann je bio pozvan ali nije mogao doći.) Zapisnik sa sastanka uglavnom nije predstavljan javnosti, pa ipak njegov je utjecaj bio znatan i njegovi članovi zacijelo poslije nisu bili »filozofski izolirani«. Hayek je isprva želio organizaciju nazvati Društvo Actona i Tocquevillea. **Literatura:** G. Nash, *The Conservative Intellectual Movement in America* (1976). »Skupina drži da je takav razvoj [erozija individualne slobode i ekspanzija moći države] potaknut sve prisutnijim shvaćanjem povijesti koje niječe sve apsolutne moralne standarde, te

porastom broja teorija koje ispituju poželjnost vladavine zakona. Također smatra da je potaknut smanjenjem vjere u privatno vlasništvo i konkurentno tržište; jer bez raspršene moći i inicijative povezane s ovim institucijama teško je zamisliti društvo u kome je slobodu moguće uspješno očuvati.« Iz izvornog »Očitovanja o ciljevima« Društva, 10. travnja 1947. god.

Eastman, Max (1883-1969): Američki intelektualac i pisac koji je, kao urednik časopisa *The Masses* (1913-17) i magazina *Liberator* (1918-23), bio uvjerljiv zagovornik marksizma, ali se razišao i to među prvima s komunizmom. (Njegova žestoka knjiga *Since Lenin Died* objavljena je 1925.) Na kraju je bio urednik magazina *National Review* i *Reader's Digest*. Njegovi izraženo libertarijanski (čak raskalašeni) i antireligiozni stavovi doveli su do razlaza s *National Review* te naposljetku i do neke vrste intelektualnog beskućništva, budući da je prije toga podržavao mcCarthyizam i tako prešao granice pristojnosti u očima svojih prijašnjih liberalnih drugova. Kao što je rekao jedan životopisac nenaklonjen Eastmanovu političkom razvoju, »nitko ga nije shvaćao ozbiljno osim konzervativaca, što mu nije pomoglo, jer američkim intelektualnim životom dominiraju liberali« (O'Neill, 1978). Eastman je bio pravorazredan književni kritičar te je sve jače reagirao na modu mrašnjaštva u modernizmu, napadajući, među ostalima, Eliota, Ezru Pounda i Ransoma. **Literatura:** *Reflections on the Failure of Socialism* (1955); **Vidi:** Njegova knjiga *Love and Revolution* (1965). »'Čovjek je,' rekao je [Marx], 'skup društvenih odnosa... Individua koja nema zbiljskog postojanja izvan sredine u kojoj živi.' Čime je mislio: *Promijenite društvene odnose, promijenite sredinu, i čovjek će se promijeniti koliko god poželite.* 'Cijela povijest', dodao je, 'nije ništa drugo nego

neprestana preobrazba ljudske prirode.'... To je sve što je Marx ikad rekao o ovom osnovnom, i za znanstveni um, preliminarnom, pitanju. A Lenjin... nije rekao ništa. Zato se njihov san pretvorio u mŕru. To je najdublji razlog. Njihov je plan bio amaterski i gori od toga, mističan i kada se radilo o temi najvažnijoj za njegov uspjeh.« *Reflections on the Failure of Socialism* (1955)

egalitarizam: Ona doktrina i prokletstvo konzervativizma i koja tumači američku tradiciju (ili jednostavno ljudski napredak) kao onu kojoj je potrebna evolucija društva u pravcu jednakosti mogućnosti i jednakosti rezultata. Među doktrinama Novog doba, egalitarizam je ona koja čak može potvrditi bitnu jednakost među ljudima i idejama, kao u nezrelom prijedlogu: »Moje je mišljenje jednako dobro kao bilo koje drugo.« Jedan od temeljnih principa konzervativizma jest i taj da jednakost ne postoji u stvarnome svijetu; dakle, da to i ne treba biti cilj kojemu teži službena politika; da će, ako ipak to postane, posljedice takve politike biti strašne. (Vidi afirmativno djelovanje.) Pouka empirizma je razvidna: pravda, koja je utvrđeno logičko načelo egalitarizma (premda je njezino dublje ishodište vjerojatno zavist), zapravo pretpostavlja nejednakost: neki su jednostavno pametniji, nadareniji, vredniji i manje krivi od drugih. Istina, svi su ljudi jednako pripadnici iste vrste i svatko zaslužuje pretpostavljenu jednakost pred Bogom i zakonom, ali to je sve. Politička filozofija i filozofija religije uvijek su propovijedale u suštini miroljubivo i egalitarno »stanje prirode«, bilo u Edenu ili u sekundi prije Velikog praska, i nikada nisu prestale nastojati shvatiti prvi grijeh (vidi grijeh). Najčešći odgovor i onaj konzervativni i bio je prihvaćanje poretka, a s njime i hijerarhijske, u najosnovnijem

smislu dobra nad zlom, ili kreposti nad grijehom. Manje uvjerljiv, ali vidnije popularan tijekom posljednja tri stoljeća bio je odgovor liberalnog **utopizma**, koji je, unatoč svojem svetovnom jeziku, zapravo težnja za povratkom u Eden. Ali ako bi svi doista bili jednaki, morali bismo nametnuti nejednakost, jer inače ne bi bila moguća nikakva organizacija, institucija ili različitost. **Literatura:** I. Kristol, *Two Cheers for Capitalism* (1978). »Jednakost Deklaracije ona je jednakost u kojoj je, primjerice, rođen Abraham Lincoln □ jednakost koja ga je obdarila samo jednakim pravom natjecanja... Egalitarizam liberala je drukčiji. On odlazi u zoru po Lincolna žutim autobusom s blještavim svjetlima... hrani ga besplatnim ručkom, poučava ga demokraciji, štiti ga od tzv. koncentracija društvene i ekonomske moći, dopunjava njegov prihod pelješenjem bogatih, liječi ga, smiješta u bolnicu i, na koncu, pruža mu usluge socijalnog radnika □ ako se on, kao što vjerojatno jest, pretvorio u malodobnog prijestupnika. Jednakost... ga potiče da se počne oslanjati na vlastite snage; egalitarizam ga potiče da nauči loviti u mutnom.« Willmoore Kendall, *The Conservative Affirmation* (1985)

ekstremizam: Termin kojeg se počelo spominjati u medijima tijekom predsjedničkih izbora 1964. god. u svezi s ulogom koju su u kampanji te godine imale zamisli za koje se smatralo da su izvan glavnih američkih struja. U svom pristupnom govoru na konvenciji republikanaca **Goldwater** je zadao izravan udarac medijskom izvještavanju kada je rekao: »Ekstremizam u obrani slobode nije porok, suzdržanost u potrazi za pravdom nije vrlina.« (Izjava se najčešće pripisuje **Jaffi**.) Prema Lipsetu i Raabu (1970), američki ekstremizam nije samo »nastran« već

predstavlja i »konkretniju tendenciju narušavanja demokratskih procedura.« U tom smislu, Goldwaterova motrišta vjerojatno nisu bila ono što je bilo u pitanju – osim u proračunanim i grozničavim predodžbama reklamnih stručnjaka demokrata i znatiželjnih novinara liberala – nego prije njegova »veza« s desnicom, terminom i zamisli koja američkoj javnosti nikada nije bila bliska. (Mediji su išli tako daleko da su Goldwatera povezivali s Društvom Johna Bircha, premda ga se on, zapravo, gnušao.) Četiri godine nakon Goldwaterova poraza, George Wallace (1919–) je uveo u političku kampanju prave značajke ekstremizma. Wallaceova opstruktivna politika glede_rasnog pitanja shvaćena je kao »otpor spram promjene«, što se u medijima bez problema tumači kao konzervativizam, dok je on zapravo više pripadao ljevici. Međutim, ekstremizam, bilo ljevice ili desnice, nedvojbeno ometa ono što je Shils (1981) nazvao »politikom pristojnosti« i ugrožava američki »krhki konsenzus«. Sâm taj konsenzus, potkrijepljen osobnom slobodom i dvostranačkim sustavom, vjerojatno nije krhak, ali biračkome tijelu očito se ne sviđaju velike promjene političkog raspoloženja. **Literatura:** *The Radical Right* (1963), ur. Daniel Bell, u kojoj je Richard Hofstadter napisao (»Pseudo Conservatism Revisited: A Postscript«): »[K]atkada politika postaje arena u koju se projiciraju najlude izmišljotine, najparanoičnije sumnje, najbesmislenija praznovjerja, najbizarnija apokaliptična maštanja. Svako malo javljaju se pokreti utemeljeni na političkom eksploitiranju takvih maštanja i strahova, i, dok ti pokreti ne mogu očekivati da će zainteresirati išta više od male manjine pučanstva, oni ipak vrše, osobito u demokratski i populistički orijentiranoj političkoj kulturi kao što je naša, određeni utjecaj na praktičnu politiku. Tako su, danas, unatoč postojanju

pitanja iznimne ozbiljnosti i žurnosti, američki tisak i javnost prisiljeni posve ozbiljno raspravljati o desničarskom pokretu čiji vode misle da je predsjednik Eisenhower bio dijelom 'komunističke urote.' Ne čini se nepromišljenim reći da oni koji iskreno vjeruju u takav pokret projiciraju na političku arenu potpuno nevažna maštanja i poremećenosti posve osobne naravi. Sljedbenici pokreta kao što je Društvo Johna Bircha u našem su svijetu, ali nisu iz našega svijeta.«

Eliot, T. S. (1888-1965): Angloamerički pjesnik-dramatičar-esejist, autor *The Waste Land* (1922)* (Op. prev. *Pusta zemlja*, prev. Antun Šoljan i Ivan Slamnig, Zora, Zagreb, 1958) i dobitnik Nobelove nagrade za književnost 1954. god. Eliotov pjesnički opus, ispunjen prazninom suvremenosti, našao je svoje prethodnike tri stoljeća prije, u metafizičkoj poeziji Johna Donne, Georgea Herberta, Andrewa Marvella, et al. U ovome, kao i u mnogim drugim stvarima, Ezra Pound je na njega izvršio golem utjecaj. (»Ljudi 1914.« □ Pound, Eliot, James Joyce i Wyndham Lewis □ svi su, začudo, bili modernisti i konzervativni. Vidi modernizam.) Bar od *Ash-Wednesday* (1930) nadalje, Eliotovo je pisanje bilo obilježeno prihvaćanjem i religiozne i političke pravovjernosti. Volio se nazivati klasicistom u umjetnosti, rojalistom (ili reakcionarom) u politici, i »angloromanskim katolikom« u vjeri. **Kirk** (1953) je napisao da je Eliot glavni konzervativni mislilac ovog stoljeća. »Sve što je Eliot želio bilo je da pokaže put iz Puste zemlje k čudorednosti u duši i u društvu.« **Literatura:** *Collected Poems: 1909-1962* (1963); *For Lancelot Andrewes* (1928); *Notes Towards a Definition of Culture* (1948); **Vidi:** P. Ackroyd, *T. S. Eliot* (1984); H. Kenner, *The Invisible Poet* (1960); R. Kirk, *Eliot and His Age* (1988). »Ako je

izgubljena riječ izgubljena, ako je potrošena riječ potrošena/Ako je nečuvana, neizgovorena/Riječ, neizgovorena, nečuvana;/Tiha je neizgovorena riječ, Riječ nečuvana/Riječ bez ijedne riječi, Riječ u duši/svijet i za svijet;/A svjetlo sijaše u tami a/Nasuprot Riječi neutihn timer svijet još žuboraše/O središtu nijeme Riječi.«
iz *Ash-Wednesday* (1930)

empirizam: Prema tradicionalnom tumačenju, filozofsko uvjerenje prema kome je sve znanje zasnovano na iskustvu. Kao što je Toma Akvinski napisao (Aristotelov navod): »Nema ničega u umu čega prvo nije bilo u osjetilima.« Empirizam je stoga oprečan racionalizmu, koji drži da je znanje zasnovano na razumu. Premda je konzervativizam zapravo neprijateljski nastrojen prema racionalizmu, konzervativno prihvaćanje empirizma možda je ograničeno na *metodu* političke analize; na uvjerenje da su iskustva utjelovljena u propisu i tradiciji bolji posrednici u donošenju političkih odluka nego racionalističko miješanje. Tako je Oakeshott (1962) naglasio da »empirizam sâm po sebi nije konkretna vrst aktivnosti,« te mu je potrebna tradicija (on koristi riječ »ideologija«). Kao što je Hume, začetnik empirizma, rekao, racionalizam kome se protivio bio je »katekizam koji [određujući] ciljeve kojima treba težiti, samo sažima konkretan način funkcioniranja u kome su ti ciljevi već skriveni.« A Burke je uvijek naglašavao da pretpostavlja običaj povijesti, i iskustvo teoriji. **Literatura:** Michael Oakeshott, *Rationalism in Politics* (1962). Oakeshott piše: »Shvaćanje politike kao aktivnosti koja se brine za poslove društva vođena jednom neovisno smišljenom ideologijom jest... ništa manje pogrešno od shvaćanja politike kao potpuno empirijske aktivnosti. Pokušajem da unaprijedimo ovakvo shvaćanje politike već smo u principu

shvatili što treba prihvatiti kako bismo imali razumljiv pojam. Kao što se znanstvena hipoteza ne može pojaviti, i ne može djelovati, osim unutar već postojeće tradicije znanstvenog istraživanja, tako se i pregled ciljeva političke aktivnosti pojavljuje unutar tradicije, i može biti vrednovan samo kada je povezan s već postojećom tradicijom glede načina na koji se brinemo za naše poslove. U politici, jedina uočljiva vrst aktivnosti jest ona u kojoj se empirizam i ciljevi kojima se teži prepoznaju kao ovisni, kako u smislu njihova postojanja tako i u smislu djelovanja, o tradicionalnom načinu ponašanja.«

federalizam: Onakav više-manje isključivo američki sustav republikanskog upravljanja u kome ljudi i države prenose određene, dobro definirane odgovornosti na nacionalnu vlast, čije su ovlasti istodobno razdvojene i ograničene. Ironično je to što je riječ »federalan« (od lat. *foedus* ili savez), koja je isprva značila *partnerstvo* nacionalne uprave s državama, poslije isključivo značila samu nacionalnu upravu. Ispravna definicija mora naglasiti način na koji federalizam sjedinjuje odijeljene zajednice u jedinstven sustav ali ne umanjuje individualni integritet zajednica. (Vidi supsidijarnost.) Naša je, kako je 1869. god. rekao predsjednik Vrhovnog suda Salmon P. Chase, »neuništiva Unija, sastavljena od neuništivih država.« Federalizam je oprečan političkom pluralizmu, sustavu u kome se udružuju interesi a ne lokalne zajednice, a da bi mogao pravilno funkcionirati □ ako ne i preživjeti □ ovisi o politici konsenzusa. Jedino konsenzus može pomiriti razlike između sastavnica povezanih u federaciju. Za Hamiltona, Madisona i Johna Jayja, autore *The Federalista* (1787-1788), Ustav je bio vježba u izgradnji nacije, nešto poput drevnog zavjeta Izraela te

predstavlja dalji razvoj općeg kolonijalnog stava prema kome su Amerika i Britanija bile u sastavu federalnog entiteta koga su Kralj Đuro III. i Parlament oslabili otimanjem Američkih ovlasti (vidi **Deklaracija nezavisnosti**). Federalni je sustav bio ozbiljno potkopan Građanskim ratom u kojemu su se konfederati borili protiv »federalista«, i zbog kojega je riječ poprimila danas iskrivljeno značenje: Washington, D.C. Doista, velik dio znanih argumenata konzervativaca protiv pretenzija Ujedinjenih naroda na svjetsku vladu sličan je po tonu i sadržaju kritici ustava antifederalista. (Vidi također **prava država.**) **Literatura:** Hamilton, Jay, and Madison, *The Federalist* (1788); F. Morley, *Freedom and Federalism* (1959); V. Ostrom, *The Meaning of American Federalism* (1991). »Suština federalizma je u prenošenju kontrole nad mjesnim poslovima na same mjesne uprave. Taj je argument prihvatljiviji ako federacija obuhvaća veliko područje, izraženih klimatskih ili kulturnih razlika među... državama... Jedna opravdavajuća pretpostavka za tako labav sustav jest da je građanstvo kao cjelina istodobno zainteresirano i, većinom, u stanju rješavati lokalne probleme. Kada je ta pretpostavka opravdana, teško je sumnjati da federalizam, unatoč svojim nedostacima, dostojno služi poticanju slobode ne žrtvujući poredak.« Felix Morley, *Freedom and Federalism* (1959)

feminizam: Iako podlozan mnogim tumačenjima, feminizam je u osnovi *svjetonazor* obilježen jednom, ili dvjema značajkama: nepristranošću i spolom. Prva je, uglavnom, tek molba za jednaka osobna prava (u smislu pozitivnog prava, ne **prirodnog prava**, budući da je ovo drugo jednako raspodijeljeno na oba spola) kakva ih imaju muškarci. (Vidi **autonomija** i **sloboda.**) »Spolni« feminizam (katkada nazvan »feminizmom drugog stadija«) daje bitno

ženske značajke prirodi koja je povijesno, i danas, pritisnuta muškom dominacijom. »Ginocentrični feminizam«, piše Iris Marion Young u *Throwing Like a Girl* (1990), »definira potlačenost žena kao obezvređivanje i represiju nad ženskim iskustvom od strane muške kulture koja veliča nasilje i individualizam.« Spolni je feminizam marksistička ideologija u svojem pojednostavljenom, ekstremnom obliku (ovdje spol zamjenjuje klasu). Kao pokret, feminizam je doživio brojne promjene prošavši kroz nekoliko značajnih stadija, od proglasa Mary Wollstonecraft *Vindication of the Rights of Woman* s kraja 18. stoljeća i pokreta za emancipaciju žena u 19. stoljeću, sve do današnjeg ženskog pokreta. Moderni spolni feminizam bio je, bar prema mišljenju kršćanske desnice, neprijateljski nastrojen prema obitelji te je zagovarao mogućnost slobodnog odlučivanja na pobačaj. Zanimljivo je da je feministička kampanja za Amandman za jednaka prava (AJP) doživjela neuspjeh poglavito zbog žena, posebice jedne, Phyllis Schlafly (1924-). Nakon što je napisala knjigu *A Choice Not an Echo* (1964), koja je pomogla Goldwateru da bude proglašen za republikanskog kandidata na izborima 1964. god., Schlaflyjeva je utemeljila Eagle Forum, čiji je glavni cilj bio onemogućiti donošenje AJP-a... što se i dogodilo. **Literatura:** M. Decter, *The New Chastity, and Other Arguments Against Women's Liberation* (1972); P. Schlafly, *The Power of the Positive Woman* (1977); Christina Hoff Sommers, *Who Stole Feminism?* (1994). Sommersova piše: »Ov[o] je uništavajući paradoks mizandrična stava spolnog **feminizma: nijedna skupina žena ne može ratovati protiv muškaraca a da time ne ocrni žene koje poštuju te muškarce. Jednostavno je nemoguće okriviti muškarce a da to ne znači da su goleme skupine žena budale ili nešto još gore. Ima još skupina koje imaju svoje službene neprijatelje □ radnici kapitaliste, bijelci crnce,**

Hindusi muslimane. Neko vrijeme, takva neprijateljstva mogu biti stabilna. Ali kada se žene okrenu protiv muškaraca, istodobno se okreću protiv drugih žena, tvoreći antagonizam unutar skupine, koji je od samoga početka neodrživ. Na koncu, spolna feministkinja uvijek je prisiljena pokazati svoje razočaranje i uznemirenost drugim ženama koje su se zatekle u neprijateljskim redovima. Mizandrija prerasta u mizoginiju.«

First Things: Vidi Neuhaus, Richard John

Fondacija za ekonomsko obrazovanje (Foundation for Economic Education): Organizacija za istraživanje slobodnog tržišta (baza joj je u Irvington-on-Hudsonu, NY). Osnovao je 1946. Leonard E. Read. Readov glavni savjetnik u prvim godinama FEO-a bio je **Mises**. FEO objavljuje *The Freeman*, časopis za »ekonomiju, povijest i filozofiju morala« koji je 1950. god. pokrenuo John Chamberlain, kao i knjige i brošure, uključujući i *The Law* (1850), koji je pokrenuo **Bastiat**. (Naziv magazina posuđen je od časopisa koji je ranije objavljivao **Nock**.) Među prvim namještenicima bili su **Hazlitt** (čija knjižnica sada pripada FEO-u) i **Chodorov**, kao i Suzanne LaFollette, Willi Schlamm i **Meyer**, koji su svi prešli u **National Review**. William Rusher (1984), negdašnji nakladnik *National Review*-a, naziva *The Freeman* »vrstom novinskog Ivana Krstitelja«, u smislu da je pripremio teren za dolazak **Buckleyja** et al. (Buckleyju je 1951. god. ponuđen posao u *The Freemanu*, koji je odbio, a u svibnju iste godine objavio je u njemu svoj prvi značajniji članak □ o **McCarthyizmu**.) Na Internetu se odnedavna mogu pročitati sljedeći izvaci iz opisa FEO-a njena predsjednika, Hansa F. Sennholza: »Svatko nosi dio društva na svojim ramenima; nikoga drugi ne oslobađaju njegova dijela

odgovornosti... Izabrao on to ili ne, svaki je čovjek uvučen u veliku povijesnu bitku, odlučujuću bitku u koju nas je naša epoha gurnula.« Novi brojevi *The Freeman* u prvome redu govore o ekonomiji, ali za razliku od drugih sličnih časopisa, on uspijeva biti zanimljiv i razumljiv □ iako neke od knjiga prikazanih u časopisu govore o tajnama onoga što je Thomas Carlyle nazvao »tužnom znanošću«, koju samo stručnjak može cijeniti.

Literatura.: G. Nash, *The Conservative Intellectual Movement in America* (1976). »... **[Ni]jedna vlada ne može nadoknaditi rasipanje novca na socijalne programe samo naplatom poreza, zbog toga što produktivni članovi društva mogu podnijeti samo određenu visinu poreza. Političari na vlasti neizbježno se okreću novčanoj inflaciji... manipuliranjem Saveznog sustava pričuve... [Ali] nije moguće povećati količinu novca u pričuvi... bez konačnog izazivanja porasta cijena. Pokuša li tad vlada kontroliranjem cijena preduprijeti porast cijena, uklanja dobiti, usporava proizvodnju te uzrokuje nestašice. Slabije snabdijevanje robom, u sprezi s povećanim optjecajem novca, ima tendenciju daljeg povećanja cijena. Ono što je trebalo zaustaviti porast cijena □ kontrola cijena □ dovodi do njihova rasta.**« Nelson Hultberg, »Prelude to the Total State« u *The Freeman* (rujan 1992)

[*The Freeman* je mjesečnik koji se šalje onima koji podare Zakladi prilog od 30 USD. Cijena pojedinog broja je 2 USD. Studenti se mogu pretplatiti (devet brojeva) za iznos od 10 USD (5 USD po semestru). Za informacije, pišite na adresu: FEE, Irvington-on-Hudson, NY 10533; tel.: (914) 591-7230; fax: (914) 591-8910. Katalog knjiga dobiva se besplatno.]

Fondacija Johna M. Olina: Slobodnotržišna dobrotvorna ustanova koju je 1953. god. osnovao uspješni tvorničar i konzervator po kome je fondacija i dobila ime. Olin, koji je umro 1982. god., rekao je jednom da je njegova najveća želja »... da doživi ponovno uspostavljanje slobodnog poduzetništva u ovoj zemlji... « Olinova fondacija jedan je od vodećih financijera □ možda i vodeći □ konzervativnih projekata i aktivnosti od kada je prijašnji ministar financija William E. Simon (1927-) došao na položaj ravnatelja 1977. god. Fondacija daje novac organizacijama i ustanovama čiji projekti »... odražavaju ili imaju za cilj jačanje ekonomskih, političkih i kulturnih institucija na kojima se temelji američka baština vladavine ustava i privatnog poduzetništva«. Olin je dao goleme iznose sveučilištima, podupro osnutak niza katedri, osigurao znatnije financiranje školskih programa vojnih učilišta u svezi s nacionalnom sigurnošću te odredio posebna sredstva za istaknute znanstvenike kao što su (među ostalima) **Kristol**, Robert Bork, **Novak**, Abigail Thernstrom, Christina Hoff Sommers, Walter E. Williams, **Berns**, William J. Bennett, Linda Chavez, Robert Conquest i Charles J. Sykes. Olinova fondacija podupire magazine i televizijske programe kao što su **The American Spectator**, *Commentary*, *Crisis*, i **The New Criterion**, »Firing Line« (s **Buckleyjem**), »Think Tank« (s Benom Wattenbergom) i »Peggy Noonan on Values«. Na kraju, bila je glavni sponzor takvih organizacija kao što su **Središnji Institut**, **Fondacija za zaštitu baštine**, **Američki institut za promicanje poduzetništva** te Centar za etiku i javnu politiku. Sve u svemu, u godišnjem izviješću za 1993. god. navedena su 154 primatelja gotovo 15 milijuna dolara. Aktivnosti Olinove fondacije učinile su je prijeko potrebnom **desnici**, a Simonu priskrbile ugled jednog od najvećih pobornika **konzervativizma**. Te su aktivnosti ostvarile

najveću želju pokojnog g. Olina. **Literatura:** William E. Simon, *A Time For Truth* (1978): »Tijekom obavljanja moje dužnosti u Ministarstvu, gledao sam, ne mogavši vjerovati onome što vidim, biznismene kako trče u vladu u trenucima svake krize, cvileći za milodarom ili zaštitom baš od onog natjecateljskog duha koji je učinio ovaj [kapitalistički] sustav tako produktivnim. Gledao sam tekasaške farmere, pogođene sušom, kako traže zajmove za koje bi jamčila vlada; velike mljekarske zadruge kako lobiraju za veće subvencije; najveće zrakoplovne tvrtke kako se bore protiv deregulacije kako bi zadržale svoj monopolistički položaj; ogromne tvrtke, kao što je Lockheed, kako traže saveznu pomoć da bi se izvukle iz najobičnije neučinkovitosti; bankare kao što je David Rockefeller kako zahtijevaju da ih vlada jamčevinom zaštiti od vlastitih loše planiranih ulaganja; upravitelje televizijskih mreža, kao što je William Paley iz CBS-a, kako se bore da zadrže zakonska ograničenja i zaustave pojavu konkurentne kabelske televizije i televizije koja naplaćuje gledanje svog programa. I uvijek su ti gospoda naglašavali svoju odanost slobodnom poduzetništvu i svoje protivljenje samovoljnom zadiranju države u naš ekonomski život.«

Fondacija za zaštitu baštine (Heritage Foundation): Američki istraživački tim koji su 1973. god. osnovali Paul Weyrich, Edwin J. Feulner ml. i Joseph Coors (Coors je osigurao početni novac), s Weyrichem kao prvim predsjednikom. (Feulner je na tom položaju od 1977. god.) Jedna od stvari koja izdvaja ovu fondaciju od drugih istraživačkih instituta jest novac, i u smislu količine priljeva, i u smislu broja izvora financiranja: tijekom 1994. god. fondacija je primila 25 milijuna dolara, od čega je

polovicu priskrbilo više od 200 000 pojedinačnih prinosnika. Kao i u Hooverovu zavodu, stručnjaci fondacije doista su ugledna skupina, i □ djelomice zbog lokacije svojih ureda u Washingtonu, D.C. □ redovito hrle u Kongres prije svake rasprave kako bi pružili stručne savjete. Počevši od njihova potpredsjedničkog »zbora«, među ovim stručnjacima su voditelj Philip Truluck, nekada ekonomist u Reaganovoj administraciji; vodeći stručnjak za unutarnju politiku Stuart Butler, koji je □ uz moguću iznimku kolege analitičara u fondaciji, Roberta Rectora □ glavni kritičar socijalne skrbi unutar desnice; pisac □ urednik Adam Meyerson (najvažnijeg časopisa fondacije, *Policy Review*); stručnjakinja za vanjsku politiku Kim R. Holmes; i pratiteljica reagiranja u Washingtonu i kolumnistica National Review-a, Kate Walsh O'Beirne. Rad istraživačkih timova često ocjenjuju njihove »pristaše«, a među glasovitijima u fondaciji su: Richard V. Allen, nekadašnji Reaganov savjetnik za nacionalnu sigurnost; William J. Bennett, autor knjige *The Book of Virtues* (1993), nekadašnji ministar prosvjete i voditelj programa za suzbijanje prometa narkotika; Midge Decter, jedna od vodećih nacionalnih neokonzervativnih kritičarki (vidi Podhoretz); Jack Kemp, nekadašnji kandidat na predsjedničkim izborima i nekadašnji čelnik Ministarstva stanovanja i urbanizma; i Walter Williams, ekonomist i pisac. Bliska povezanost fondacije s Gingrichem i drugim konzervativnim članovima Kongresa bila je glavnim čimbenikom izvanrednog uspjeha Republikanske stranke na izborima nakon polovice isteka mandata, 1994. god. Kasnije je Gingrich nazvao fondaciju »nedvojbeno najutjecajnijom konzervativnom organizacijom u zemlji.« Jedna slabo zapažena posljedica djelovanja fondacije bilo je otkazivanje orijentacijskog programa za nove članove Kongresa na liberalnom Kennedyjevoj školi

političkih znanosti na Harvardu. Zašto? Novi članovi 104. Kongresa pohađali su umjesto toga program fondacije budući da su su prije toga imali koristi i od *Issues '94*, knjige uputa za kandidate koju je objavila fondacija, čije je dijelove čitao Limbaugh slušateljima nacionalnog radija. Unatoč svom političkom utjecaju, fondacija je odgojna a ne lobistička organizacija.

Lit.: J. Smith, *The Idea Brokers* (1991). »Kao što država ne predstavlja odgovor na većinu problema, ona sama nije nužno ni krivac □ posebice na području kulture i vrijednosti. Vlast i ekonomija počivaju na osnovnim institucijama društva. Nikakvo državno trošenje ni krpanje neće ublažiti socijalne probleme ako su naše obitelji, susjedstva i crkve u stanju propadanja. S druge strane, određeni vladini programi u domeni poreza i socijalne skrbi, primjerice, oslabili su obitelj; konzervativci uvjeravaju da ako dvoje od troje crnačke djece rađaju neudane majke, zagovornici Velikog društva moraju odgovoriti zašto je to tako... Dobili smo hladni rat i dokazali svima, od Moskve do Buenos Airesa i Pekinga, ako ne UUP-u* [Op. prev. Ured za upravljanje proračunom (Office of Management and Budget)] i Harvardu, da tržišni sustav funkcionira. Ipak, bitke glede nacionalne sigurnosti i protiv miješanja u tržišni sustav i dalje će se morati voditi. Ono što sam naučio za 26 godina u Washingtonu, jest da ne postoji trajna politička pobjeda.« Edwin J. Feulner, »Building the New Establishment,« intervju s Adamom Meyersonom u *Policy Review* (Jesen 1991)

[*Policy Review*, The Heritage Foundation, 214 Massachusetts Avenue, NE, Washington, DC 20002-4999. Pretplate (kvartalno): 22 USD na godinu.]

The Freeman: Vidi FEO

Friedman, Milton (1912-): Američki ekonomist i polemičar, dobitnik Nobelove nagrade 1976. god., nazivan jednom konzervativcem, drugi put libertarijencem (protivi se novačenju, izdavanju licenci liječnicima, zakonima o narkoticima). Friedman je možda vodeći ekonomski stručnjak nakon Johna Maynarda Keynesa. Više odan principu laissez-faire nego njegov nastavnik iz čikaške škole Frank Knight, Friedman je zagovarao ekonomsku teoriju poznatu kao monetarizam. Temeljni je stav monetarizma da je glavni uzrok inflacije neumjeran porast priljeva novca, gdje je sam porast rezultat nesrazmjera između ukupnog prihoda države i troškova, te, dalje, činjenice da su kamatne stope izravno povezane □ a devizni tečaj obrnuto □ s inflacijom. Monetarizam dovodi u pitanje kratkoročne, interventne pretpostavke kejnzijanstva, braneći umjesto toga vrijednost državne politike *stabilnih, dugoročnih pravila* (posebice imajući u vidu priljev novca, to jest, činjenicu da bi trebao doticati sporo). I, u takvim uvjetima, država će potrošiti manje (nešto strašno za kejnzijanse), što je važno budući da javno trošenje novca umanjuju privatna ulaganja. Njegove su monetarističke teorije bile potvrđene u jednoj od velikih empirijskih studija ovoga stoljeća, *A Monetary History of the United States* (1963), koju je napisao s Annom J. Schwartz. Friedman priznaje da »pozitivna ekonomija« ovisi o dokazanim principima □ onima koji točno predviđaju kako će se ljudi ponašati □ više nego o nejasnim »znanstvenim« proračunima. Bio je prvi pobornik uvođenja potvrda o rashodima u školama i jedinstvenog poreza na dohodak. Doista, za Friedmanov golem utjecaj najviše je zaslužan njegov dar za formuliranje provokativnih ali korisnih prijedloga za reformu, te činjenica da njegovi intelektualni naponi nisu bili usredotočeni

samo na »tužnu znanost«* (Op. prev. Politička ekonomija.) ili usmjereni samo na akademski auditorij. Najveći dio svoje akademske karijere proveo je na Sveučilištu u Chicagu, gdje je vodio interdisciplinarni seminar s Georgeom Stiglerom i Hayekom. Danas je član uprave Hooverova zavoda. »Nijedan mislilac našega doba nije tako sjajno razotkrio i predočio izopačenosti koje se mogu izazvati državnim uplitanjem u ekonomski život nacije.«

(Kristol) Literatura: *Capitalism and Freedom* (1962); *Free to Choose* (1979). **Vidi:** R. Fryer, *Recent Conservative Political Thought* (1979); *Milton Friedman's Monetary Framework* (1974), ur. R. Gordon. »Neki monetaristi zaključuju da namjerne promjene koje nadležna tijela potiču u svezi s brzinom monetarnog rasta mogu biti korisne za uravnoteženje drugih čimbenika koji pridonose nestabilnosti... Oni se zalažu za suptilno ugađanje, koristeći promjene u količini novca kao instrument politike. Drugi monetaristi, među kojima sam i ja, zaključuju da je naše sadašnje shvaćanje odnosa između novca, cijena i proizvodnje tako slabo, da u tim odnosima ima previše nedefiniranog prostora te da takve samovoljne promjene više štete nego koriste. Mi smatramo da bi jedna izravna politika u okviru koje bi količina novca rasla ujednačenom brzinom □ iz mjeseca u mjesec, iz godine u godinu □ osigurala stabilan novčani okvir za ekonomski rast, pri čemu sama ne bi bila ishodištem nestabilnosti i potresa.« »The Counter-Revolution in Monetary Theory« u *Monetarist Economics* (1991)

fuzionizam: Vidi **Meyer, Frank E.**

Gilder, George (1939-): Američki pisac i ekonomist čije su knjige *Sexual Suicide* (1975) i *Wealth and Poverty* (1981) pridonijele oštrini suvremenog konzervativizma. (Zbog napada na

feminizam, prva od ove dvije knjige u nekim je krugovima intelektualaca bila prezrena te joj je u drugom izdanju morao biti promijenjen naslov – toliko je bila ozloglašena. Danas se zove *Men and Marriage*.) Zajedno sa Charlesom Murrayjem, Gilder je bio među prvima koji su ukazali na važnost braka za stabilnost društva te na to koliko je zbog toga štetna anti-obiteljska politika socijalne skrbi za dobrobit pojedinaca i zajednica. *Wealth and Poverty* bila je, kako autor kaže, »teologija za kapitalizam« i prva knjiga koja je navijestila vrijednost teorije ponude. Napadana od strane liberala i nekih neokonzervativaca (Kristol je knjigu nazvao »pseudoantropološkom analizom«), knjiga je postala ekonomskom Biblijom Reaganove Bijele kuće. Prve godine svog profesionalnog života – nakon ponešto skokovita školovanja – Gilder je posvetio političarima centra u Republikanskoj stranci, gdje je, među ostalim, pisao govore za Nelsona Rockefellera, Jacoba Javitsa i – tijekom uspješne predsjedničke kampanje 1968. god. – Richarda Nixona. Posljednjih godina, Gilder je postao propovjednik laissez-faire pristupa visokoj tehnologiji. Danas je viši savjetnik Discovery Instituta u Seattleu. **Literatura:** *Microcosm* (1989); *Wealth and Poverty* (1981); **Vidi:** njegova knjiga *Visible Man* (1978). »Ideologija seksualnih osloboditelja vidi društvo kao objekt kojim dominiraju muškarci te koji iskorištava žene kako bi ugodio muškarcima. Kao dokaz navode veću mogućnost zarade za muškarce, kao da je ekonomska produktivnost mjera društvene kontrole a ne služenja društvu. Ali upravo je ženska moć, urođena i svojstvena ženama, ono stvarno – što vlada najdubljim razinama svijesti, izvorištima sreće i procesima društvenog preživljavanja. Muška dominacija na tržištu, s druge strane, društvena je varka koja se održava ne radi sumnjivih povlastica koje udjeljuje muškarcima, nego radi prijeko potrebnih

povlastica koje pruža društvu: navodi muškarce da ga podupiru, a ne uništavaju. Konvencionalna muška moć, zapravo, više se može smatrati ideološkim mitom. Stvorena je kako bi navela većinu muškaraca da prihvate robovanje stroju i tržištu, u velikoj mjeri u službi žena i u interesu civilizacije.« *Men and Marriage* (1986)

Gingrich, Newt (1943-): Američki političar (u Predstavničkom domu od 1979. god.; njegov predsjednik od 1995. god.) koji je vjerojatno najzaslužniji za ponovno postreaganovsko političko svrstavanje u Kongresu. Gingricha je nacija prvi put zamijetila tijekom uspješne kampanje za smjenjivanje zastupnika Jima Wrighta, demokrata iz Texasa, s položaja predsjednika Doma, te dok je nastojao pomoći sramežljivu republikanskom članu Kongresa da ponovno otkrije u sebi političku hrabrost. Doktora povijesne znanosti (Tulane, 1971), Gingrich je ponekad sitničav, a gotovo uvijek provokativan. (Jednom je nazvao nekadašnjeg predsjednika Predstavničkog doma, »Tipa« O'Neill, »razbojnikom« a poznato je da je nazvao senatora Boba Dolea »skupljačem poreza za socijalnu državu.«) Ljudi su bili zapanjeni i zainteresirani kada je Gingrich početkom 1980-ih počeo govoriti da će Republikanska stranka pobijediti u Kongresu do 1992. god. Kada se to dogodilo 1994. god., Gingrich je postao najutjecajnija osoba u američkoj vlasti, uz moguću □ ali ne i vjerojatnu □ iznimku predsjednika. Njegova konzervativna filozofija izložena je u kontroverznoj, na brzinu napisanoj knjizi, *To Renew America* (1995); kontroverznoj, ne zbog sadržaja nego iznosa koji je za nju dao nakladnik (najveći dio novca Predsjednik Doma je vratio). Gingrich u knjizi predlaže pristupe »šestorma izazovima« s kojima se nacija suočava: mladež ne poznaje dostatno našu povijest i politiku i mora je se poučiti američkoj civilizaciji (to jest, religiji,

odgovornosti i poduzetništvu) »kao obliku rada na sebi«; moramo poslušati Alvina Tofflera* (Op. prev. Alvin Toffler autor je futurološke knjige *Future Shock*, 1970 - *Šok budućnosti*, prev. Matej Kirac, Otokar Keršovani, Rijeka, 1975) i uploviti na valu □ konkretno, Trećem valu □ u Informatičko doba; američka ekonomija treba biti oslobođena utjecaja države i poreza kako bi bila konkurentna na svjetskim tržištima i oslobodila se našeg vlastitog deficita proračuna; trebamo »društvo mogućnosti« umjesto države **socijalne skrbi** (ova promjena prvenstveno ovisi o voluntarizmu, mogućnosti zapošljavanja i javnoj sigurnosti); proračun treba uravnotežiti do 2002. god. kako bi se izbjegla hiperinflacija weimarskog tipa i/ili bankrot Socijalnog osiguranja i sustava Medicare; moć u Americi treba decentralizirati i tako osloboditi u ljudima energiju za rješavanje lokalnih problema na lokalnoj razini. Magazin *Time* nazvao je 1995. god. Gingricha »čovjekom godine«, zato što je »obavljao posao □ grubo, žestoko, djelotvorno... « **Literatura.:** *To Renew America* (1995); **Vidi:** D. Williams, *Newt!* 1995). »Okrivljujući za sve 'društvo', današnji liberali zapravo pokušavaju izbjeći onu osobnu odgovornost koju imate jer ste Amerikanac. Ako je 'društvo' krivo za sve, onda nitko osobno ne odgovara ni za što. Svatko će okrivljavati onoga drugog i to je kraj. Biti Amerikanac, međutim, znači biti odgovoran □ kako za sebe, tako, koliko god je to moguće, i za druge. Kada se suoči s problemom, pravi Amerikanac ne pita: 'Koga ću za to okriviti?' Pravi Amerikanac pita: 'Što mogu učiniti *danas*?'« *To Renew America* (1995)

Glazer, Nathan (1923-): Američki znanstvenik, čiji je liberalni **antikomunizam** postupno postao **neokonzervativizam**. (Kao što je sam

rekao, bio je »umjereni radikal«, a postao »umjereni konzervativac.«) S Danielom Patrickom Moynihanom (nekoć senatorom Sjedinjenih Država iz New Yorka), napisao je opravdano hvaljenu knjigu *Beyond the Melting Pot* (1970), koja je ukazala na propuste liberalne analize ili, točnije, liberalnih opredjeljenja, i prva pisala na naslovnim stranicama o »krizi crnačke obitelji«. Glazer je, također, s Davidom Riesmanom i Reuelom Denneyjem bio koautor *The Lonely Crowd* (1950), znamenite knjige koja je analizirala promjenu u američkom karakteru od usmjerenosti prema sebi do usmjerenosti prema drugomu. S Kristolom uređuje *The Public Interest*, jedan od vodećih američkih časopisa za intelektualce.

Literatura: Affirmative Discrimination (1975); **Vidi:** G. Dorrien, *The Neoconservative Mind* (1993). »**Najozbiljnija politička posljedica [afirmativnog djelovanja] nedvojbeno je povećan otpor i neprijateljstvo između skupina, potaknuto posebnim povlasticama za neke od njih. Statistika na kojoj se temelje odluke o pomoći u nečemu veoma griješi: Svi 'bijelci' smješteni su u istu kategoriju, kao oni spram kojih ne treba imati osobita obzira. To nije način na koji 'bijelci' vide sebe same ili kakvi doista jesu u društvenoj stvarnosti. Neki, jednostavno, možda i jesu 'bijelci'. Ali gotovo svi imaju neka posebna etnička ili religiozna obilježja koja osobi o kojoj je riječ možda predstavljaju značajan temelj prošle – a možda i neke sadašnje diskriminacije... [primjerice] etničke skupine stvorene od imigranata koji su nakon 1880. god. došli iz Europe. Ove skupine nisu naročito sudjelovale u porobljavanju Crnaca ili stvaranju politike segregacije na Jugu, osvajanju dijela Meksika ili gotovo potpunom istrebljivanju američkih Indijanaca. Oni su došli u zemlju koja im je dala manje povlastica nego što ih danas daje zaštićenim skupinama. Oni ne misle da bi trebali podnijeti teret**

ispravljanja nepravda iz prošlosti u kojoj nisu uopće, ili su tek nakratko, sudjelovali, ili pomagati onima koji sada dobivaju više pomoći nego što su je oni dobili. Mi smo nacija sastavljena od manjina: izdvojiti neke manjine kao one koje zavrjeđuju posebne povlastice ne znači braniti prava manjine protiv pristrane većine nego davati prednost nekima od tih manjina nad drugima.«

Affirmative Discrimination (1975)

[*The Public Interest*, 1112 16th Street, NW, Suite 530, Washington, DC 20036; Irving Kristol and Nathan Glazer, editors. Pretplata: 25 USD/god., 42,50 USD/2 god., 60 USD/3 god.; obratiti se: *The Public Interest*, Dept. PI, P.O. Box 3000, Denville, NJ 07834; (800) 783-4903.]

Podrijetlo konzervativnog nauka

III

Kršćanska tradicija

James V. Schall, S.J.

Dva su načela konzervativnog nauka: (1) Sačuvati ono što je vrijedno čuvanja; i (2) Da bi se sačuvalo bilo što vrijedno, nužne su poneke promjene. Kršćanstvo se pojavilo kao nešto novo u svijetu □ nova shvaćanja o unutarnjem životu Boga (svetog Trojstva) i nova shvaćanja o čovjeku. Oba su se očitovala kroz utjelovljenje Drugog lica ovog svetog Trojstva. »I Riječ tijelom postala i nastanila se među nama.« (Iv 1,14) Ako je i sam Bog prigrlio ljudski bitak, sa svim njegovim nesrećama i problemima, onda čovjek ne može biti posve loš. I doista, ova je činjenica postala osnovni temelj ljudskog dostojanstva u kršćanskom nauku.

Sve stvari su, u svojoj biti, »dobre«, kao što je poučavala Knjiga Postanka, iako treba tumačiti očigledno postojanje zla.

Glede Izraela, kršćanstvo nije sebe doživljavalo kao odbacivanje Zakona i Proroka, nego njegovo ispunjenje. »Nov« Zakon nije poništio Deset zapovijedi, postojeće norme koje kažu kako trebamo živjeti. Duh u kome je trebalo promatrati Deset zapovijedi produbljen je doktrinama milosrđa, praštanja, ljubavi prema neprijateljima i milosti. Ove su zapovijedi, kada ih se ispita, pokrivale glavne moguće moralne poremećaje u većini ljudskih života □ ubojstva, preljub, laganje, krađu, zavist, pohlepu. Povreda Zapovijedi ispunila je svijet različitim poremećajima koji su se pojavljivali u svim razdobljima. Uzalud su ljudi nastojali zamijeniti ovaj naputak za ispravno življenje drugim filozofijama, ideologijama ili vjerama, ali kada bolje pogledamo, ta su opravdanja zapravo bila ponuđena kao djelomična dobra koja su težila uništavanju pravoga dobra koje je trebalo zadržati. Kao što je Edmund Burke rekao:

Povijest se, najvećim dijelom, sastoji od nesreća koje su svijetu donijeli ponos, ambicija, gramzivost, osveta, pohota, pobuna, licemjerje, neobuzdana gorljivost te cijeli niz razuzdanih nagona koji potresaju puk... Ovi su poroci *uzroci* oluja. Religija, moral, zakoni, prerogativi, povlastice, slobostine, prava čovjeka, sve su to *izlike*. Izlike uvijek možemo otkriti u nekoj prividnoj pojavnosti stvarnog dobra.« (*Reflections on the Revolution in France*, 1790)

Štoviše, iako je kršćanstvo općenito prihvaćalo državu i vlasništvo kao prihvatljive, ono nije bilo učenje o politici ili ekonomiji nego o čovjekovoj temeljnoj svrsi postojanja i udesu, o tomu kako ih dosegnuti te o instituciji u kojoj se to trebalo postići □ Crkvi, ne državi. Pouke iz politike i ekonomije trebalo

je prvenstveno usvajati iz iskustva i dobiti od filozofa. Aristotel, Platon, Ciceron (općenito, Atena i Rim), zajedno s kasnijim filozofima (i državama), bili su vrijedni izvori praktične mudrosti, osim ako javni život nije na neki način ometao najvažniju dužnost prema Bogu. Kada je Petru i Ivanu bilo zapovjedbno da prestanu propovijedati, odgovorili su uvijek iznova aktualnim protupitanjem, »Sami prosudite je li pravo pred Bogom da se više pokoravamo vama nego Bogu!« (Dj 4,19). Jedino ovo pitanje uvijek ograničava državu.

Petar i Pavle vjerojatno su pogubljeni za vladavine jednog od najgorih rimskih careva, Nerona. Oba su apostola, međutim, savjetovala kršćanima da se pokore caru, jer dana mu je moć da oštro kazni zločince (Rim 13,4; 1 Pt 4,3). Dakle, kršćani su morali naučiti razlikovati tiranina od dobra vladara koji čini ono što bi trebao. Ako je tiranin zahtijevao nešto izvan svojih zakonskih ovlasti, radije su birali smrt nego da mu se pokore.

I drugi su kratki komentari o politici u Novome zavjetu, štoviše, služili kao putokaz konzervativnom načinu razmišljanja. Najglasovitiji ulomak iz Evanđelja govori o prikupljanju poreza, tom vječnom znaku političke moći: »Podajte caru carevo, A Bogu Božje!« (Mt 22,22). Ovo je značilo da je religija doista shvaćala da je postojanje cara, njegove političke moći, opravdano jer služi svrsi, čak i određivanju pravičnog poreza. Ali značilo je i da unutar carstva politike ima stvari koje nisu careve. Car nije mogao, iz državnih razloga, zabraniti propovijedanje Radosne vijesti (Evanđelja).

Kasnija je povijest Čovjeka obilježena raznolikim carevima koji su tražili više nego što im je pripadalo, a katkada i duhovnim vođama koji su tražili više nego što je njima pripadalo. Značajka konzervativnog nauka je nastojanje da se unutar svoje strukture

zadrži i ono što pripada caru i ono što pripada Bogu. S motrišta religije, najopasnija država je ona koju ne obvezuju nikakva ograničenja. S motrišta konzervativizma, najopasnija religija je ona koja čini politiku svojim najvažnijim interesom.

Povijest kršćanstva prate pokušaji tumačenja i zakonskog definiranja onoga što pripada Bogu, i onoga što pripada caru. Ova dvojnost legitimnosti, karakteristična za konzervativni nauk, vidi dinamičnost u nedostatku koncentracije moći. Kristova rasprava s Pilatom na Njegovu suđenju zorno pokazuje što je u pitanju (Iv 19,10-11). Pilat, kao rimski prokurator, tvrdio je da može odlučivati o životu i smrti. Krist mu je odgovorio da on (Pilat) ne bi imao vlasti nad njime kada mu ne bi bila dana odozgo. Način na koji je politička moć shvaćana, kao istodobno prirodna i dana od Boga, u svojoj je biti predstavljala jedan od glavnih motiva svekolike kršćanske misli, posebice srednjovjekovne, koje je trebalo rastumačiti. U nastojanju da sebe spozna teoretski, moderni konzervativni nauk zadržava oba ova aspekta, i autoritet Pilata i njegova transcendentna ograničenja.

Općenito, postoje dvije kršćanske teorije o legitimnosti države, jedna sv. Augustina a druga Aristotelova, via sv. Tome Akvinskog. Augustinska tradicija uvjerava da je država nužna zbog izгона iz zemaljskog raja, zbog prvog grijeha i zbog zbiljskog grijeha. Zato ne bismo smjeli pripisati savršenstvo bilo kom obliku vladavine. Prema tomističkom motrištu, države ili vladavine bi bilo i da Čovjek nije zgriješio, jer vladavina je, kao što je rekao Aristotel, prirodna Čovjeku. Sv. Toma je smatrao da se oba ova stava mogu pomiriti jer oba su istinita na različite načine. Neko je državna tijelo s ovlastima koje uključuju prisilu bilo potrebno radi stvarnih poremećaja koji su se očitovali u

javnosti, a koji potječu iz Čovjekovih osobnih poremećaja. Prema drugom stanovištu, čovjek je politička životinja te i samim sobom mora vladati razboritim argumentom i stegom. Ovo podrijetlo konzervativne tradicije objasnilo je postojanje političkog realizma glede toga što se može od Čovjeka očekivati, uključujući njegove grijehe, i vrste nestalnog optimizma glede važnosti ljudskih ideala i privlačne snage dobra.

O ovom kršćanskom iskustvu s državom počelo se obično raspravljati u okviru prirodnoga zakona. »Prirodni zakon« pojam je koji se pojavljuje kod Platona, Aristotela i stoika. I judaizam i islam bili su religije »Zakona«. Ali kršćanstvo je upotrebljavalo »zakon« na posve drukčiji način. Zakon je sv. Toma zamislio kao organizacijski princip, kao »poredak razboritog« na temelju kojega se sve stupnjeve stvarnosti može zorno razlučiti. Sukladno njemu, postoji vječni zakon, prirodni zakon, božanski zakon, građanski zakon te čak i zakon grijeha i nereda (*Summa Theologica*, I-II, 90-97). Upravo je pomno razlaganje načina na koji su ti stupnjevi zakona stupali u odnose među sobom ono što je dovelo do intelektualne spoznaje principa raznovrsnosti i jedinstva u kršćanskoj tradiciji.

Sve su stvari imale neki prikladan način djelovanja ili zakon koji je upravljao njihovim normalnim funkcioniranjem. Kršćansku je misao obilježavala nevjerojatna raznolikost koja je postojala unutar istog svemirskog i ljudskog poretka. Svećenstvo se nije suprotstavljalo puku, ali nužni su bili i jedni i drugi. Jedinstvo učenja nije bilo u opreci spram velike različitosti načina na koji ga se moglo živjeti. Na koncu, ovo je shvaćanje dovelo do onoga što je preko Pape Pija XI. postalo poznato kao princip supsidijarnosti. Ovaj princip jednostavno znači da sav autoritet treba ostati na najnižoj mogućoj razini. Nije se svim

stvarima dobro upravljalo s vrha nadolje. Dakle, možda postoji razlog koji govori u prilog autoritetu države ili carstva, ali postojao je i razlog da manje jedinice imaju svoju autonomiju i tradiciju. Legitimna, katkada i kaotična raznolikost unutar konzervativizma potječe od ovog misaonog toka.

Prema tome, glavni su prinosi kršćanstva konzervativizmu sljedeći: (1) unošenje promjene u istine i principe; (2) razlikovanje Boga i cara kao normalnih aspekata jednog građanskog društva; (3) ustanovljenje unutarnje vrijednosti osobe koja istodobno pripada većim skupinama, uključujući i Crkvu, pri čemu je svima dopušteno biti dijelovima društva; (4) priznavanje da su hijerarhija i supsidijarnost normalni elementi jednog zdravog društva; i (5) razvijanje teorije prirodnog zakona koja je težila razumijevanju različitih staleža u kojima su ljudi trebali živjeti i koja bi također objasnila zašto su iskustvo i raznolikost normalni dijelovi društvenog poretka.

Fra Schall je profesor na Odjelu za studij politike Sveučilišta Georgetown. Među njegovim brojnim knjigama nalaze se: *The Politics of Heaven and Hell*; *The Distinctiveness of Christianity*; i *Religion, Wealth, and Poverty*.

Goldwater, Barry M. (1909-): Američki konzervativni političar (pet mandata kao senator iz Arizone) koji je bio republikanski predsjednički kandidat 1964. god. Premda je izgubio (od Lyndona B. Johnsona) u jednoj od najvećih izbornih pobjeda u američkoj povijesti, ipak je uspio polučiti dvije stvari: uveo je konzervativizam u glavnu struju američke nacionalne politike i doista osvojio »tvrđi Jug«, pokrenuvši tako transformaciju prijašnjeg uporišta Demokratske stranke. Barryja Goldwatera najbolje bismo opisali rječju »samosvojan«. Iako nije pristao

kritizirati Josepha McCarthyja te je 1964. glasovao protiv Zakona o građanskim pravima, malo toga opravdava histerične optužbe za **ekstremizam** uperene protiv njega 1964. god, tijekom kampanje, osim činjenice da je u govoru u povodu prihvaćanja kandidature izgovorio glasovitu rečenicu (čiji je vjerojatno bio **Jaffa**): »Ekstremizam u obrani slobode nije grijeh, umjerenost u potrazi za pravdom nije vrlina.« **Reagan** (1989) je to najbolje objasnio: »Govorio je poštujući principe, ponudio je viziju... Natječući se za predsjednika, pobijedio je u šest država a izgubio u četrdeset četiri. Ali njegova je kandidatura djelovala kao predznak onoga što se trebalo dogoditi.« **Literatura:** *The Conscience of a Conservative* (1960); *With No Apologies* (1979); **Vidi:** L. Edwards, *Goldwater: The Man Who Made a Revolution* (1995). »**Ronald Reagan nije ništa više Republikanska stranka nego što je konzervativna revolucija. Uvijek sam se ljutio na ljude koji su mi pripisivali takvu moć. Zapravo, još uvijek poludim kada kažu da sam bio Reaganov politički kum ili njegov prorok koji mu je otvorio pokazao put kroz divljinu... Ne vjerujem da smo ni Reagan ni ja pokrenuli konzervativnu revoluciju jer se tijekom najvećeg dijela naše povijesti većina Amerikanaca smatrala konzervativcima. Često nisu tako glasovali, zbog toga što im se nije nudio jasan izbor. Ja sam počeo otvarati, a Reagan je dosegnuo dno dubokog izvora koji je već postojao... Ne prihvaćam ni zamisao da njegovo predsjednikovanje predstavlja trajno političko prestrojavanje. Politika se odvija u ciklusima. Demokrati će ponovno ojačati oko 2000. god. ili brzo nakon toga. Ali bit će to nova Demokratska stranka, poglavito zbog Reagana. Program rada nacije sada je skrenuo udesno.**« *Goldwater* [njegov životopis] (1988)

grijeħ: Svjesno kršenje Božjih zakona; ovo je jedino ispravno značenje riječi. Tvrdnja da su, primjerice, neizmjereno bogatstvo ili siromaštvo grijesi, netočna je, budući da (barem unutar kanona židovsko-kršćanske tradicije) *jus divinum* nije protiv njih. Na sličan način, alkohol ili seksualni odnos □ kao *predmeti* □ nisu grijesi, ali njihova zloraba može biti. Grijesi su uvijek djela (uma, ili u svijetu); uvijek i jedino djela koja čine misleći ljudi. Prema tome, jedina druga bića sposobna za grijeh jesu anđeli. Glede grijeha se dvoji zato što je on istodobno *naravan* i *nenaravan*. Svi smo mi »rođeni grešnici« (pali, ako se vjeruje u prvi grijeh), a ipak, svaki je grijeh suprotan našoj naravi □ u smislu da je Čovjek načinjen prema Božjemu obličju. (Ali vidi ljudska priroda.) Kao što je Kreeft naglasio (1990), protuslovlje je plitko: »Jer mi brkamo (u ontološkom smislu) *naravno* sa (u statističkom smislu) *normalnim*, kvalitativno s kvantitativnim.« Današnja sklonost zahtijevanju zakonskog sankcioniranja takvih »normativnih« grijehova kao što su pobačaj ili homoseksualnost, odražava tamnu stranu individualizma. Ali kao što je Karl Rahner napisao (1978), kršćanstvo bar »razumije čovjeka kao biće čija slobodna, grješna djela nisu njegova 'osobna stvar' koje se sam može odriješiti svojom vlastitom moći i snagom.« Postavite ovo u opreku s (ponajprije) Millovim svjetovnim motrištem, prema kojem šteta nanesena sebi (ono što bi se danas moglo nazvati »zločinom bez žrtve«) nije dostatnim razlogom za iskazivanje zabrane sredstvom »sile«. Dakako, Mill je mislio na državu ili zajednicu, a ne na religiju, koju i tako nije poštovao. Ali rasplinutost granica između svjetovnog i svetog vodila je sve više k sve slabijoj sposobnosti spoznaje grijeha u javnom životu i zakonu (vidi modernizam). Glasovita je Viereckova primjedba (1949) da je

konzervativizam »posvjetovljenje prvoga grijeha.« **Literatura:** G. Grisez, *Christian Moral Principles* (1983). »Zaključak je da su Tvorci Ustava vjerovali u prvi grijeh, vjerovali da je čovjekova narav nepromjenjiva i nečasna. Smatrali su da se čovjek rađa izopačen, nesavršen i nepopravljiv, da je motiviran sebičnim žudnjama, razborit jedino u smislu sposobnosti smišljanja načina na koji bi udovoljio svojim nagonima. S potpunim prezirom promatrali su apstraktne političke teorije zasnovane na shvaćanju da su čovjek i društvo popravljivi, ili da se zlo može iskorijeniti, ili da se čovjeka može poučiti da ne bude koristoljubiv, ili da čovjek može postati stvor kojim upravlja razum, ili da je moguće postići trajan i slobodan društveni poredak zasnovan na jednakosti, bratstvu i kreposti.« Forrest McDonald, »I Have Seen the Past And It Works« u Edward B. McLean (ur.), *Derailing the Constitution* (1995)

Hamilton, Alexander (1755-1804): Američki državnik (rođ. na otoku Nevisu, Zap. Indija), časnik gen. Washingtona, prvi ministar financija, te □ s Johnom Jayjom i Madisonom □ autor *The Federalist* (1787-88), u kojem je iskazao poštovanje svojim filozofskim uzorima Blackstoneu i Humeu. Eseji nazvani *The Federalist* bili su Hamiltonova zamisao. Sâm je napisao bar 51 od 85 brojeva. Iako ga s pravom smatraju »konzervativnom« figurom u američkoj političkoj povijesti, Hamilton je ipak bio centralist, koji je mislio da nacionalna vlada, premda ograničenaih ovlasti, treba biti pretpostavljena saveznm državama. Bio je, također, slijedom svojega *nacionalizma*, sklon zaštitnim pristojbama. (Divio se Smithovoj knjizi *Wealth of Nations* [1776] ali se oglušio na njeno zauzimanje za slobodnu trgovinu.) Ipak, omalovažavao je nove pojave u društvu i radije je bio spreman

»izložiti se negativnim neugodnostima odgode nego pozitivnim vragolijama nerazboritih metoda.« Hamilton je bio možda najveći vizionar među Tvorcima, a njegova osobita vrsta konzervativizma, toliko udaljena od nazora Jeffersona i Johna Adamsa, ograničenih na male farme i poduzeća, predviđela je ekonomski rast i kulturnu promjenu koju će Amerika doživjeti. Zato je preuzeo i otplatio ratne dugove svih država i stvorio jedinstvenu nacionalnu valutu. Reagirao je na Francusku revoluciju zgražanjem jednakim Burkeovom, a mogućnost neograničene slobode (u obliku demokracije) gadila mu se. (»Čovječanstvo je, u cjelini, pokvareno.«) Ali znao je i da uređena sloboda u Americi neizbježno mora voditi velikim gradovima i velikim industrijama, želio stvoriti nacionalnu vladu dostatno »energičnu« da izdrži američku ekspanziju. Država s previše ovlasti, priznao je, vodi u despotizam, ali s premalo, u anarhiju, »a oboje, na koncu, uništava narod.« Ironično □ za njega i potresno □ država kojoj se najviše divio bila je ista ona koje se želio osloboditi. Toliko ga je britanska tradicija impresionirala da je htio da Senat bude Gornji dom; i da predsjednik bude kralj. Ustav, koji je tako žestoko branio u *The Federalistu* i u raspravama o ratifikaciji u New Yorku, bio je zapravo »krhko i bezvrijedno tkivo.« Ali zato što je imenovao saveznu vladu, bio je prihvatljiviji od anarhije država koje se međusobno natječu. Ali ova motrišta (posebice u iskrivljenu tumačenju njegovih neprijatelja) vodila su sve većoj marginalizaciji Hamiltona. Premda je osjećao odbojnost prema Jeffersonu, pružio je Virginijancu (1800) podršku Federalističke stranke kako bi onemogućio predsjedničke ambicije Aarona Burra, koga je zvao, proročki, američkim Katilinom (stari Rimljanin koji je poveo neuspješnu pobunu protiv velikog Cicerona). Četiri godine nakon toga, Hamilton je pristao na dvoboj s Burrom, ali u

odsudnom trenutku nije opalio. Burr jest. **Literatura:** *The Federalist* (1788); M. Frisch (ur.), *Selected Writings & Speeches* (1985); **Vidi:** F. McDonald, *Alexander Hamilton* (1979); C. Rossiter, *Alexander Hamilton and the Constitution* (1964). »**Država treba imati sve nužne ovlasti za ispunjenje povjerenih joj ciljeva te za potpuno izvršenje obveza za koje je odgovorna, oslobođena svake druge kontrole osim obzira prema općem dobru i mišljenju naroda.**« *The Federalist*, Br. 31

Hayek, Friedrich A. (1899-1992): Ekonomist austrijske škole i zagovornik slobodnih tržišta i libertarijanizma. Nakon vojne službe u 1. svj. ratu (te rada u Austriji u državnoj službi, pod upravom Misesa), predavao je na sveučilištima u Beču (1929-31); Londonu (1932-50, gdje je razmjenjivao ideje s Popperom i pretrpio utjecaje □ među ostalima □ Lockea, Humea, Burkea, Tocquevillea i Actona); i naposljetku, Chicagu, (1950-62), gdje je bio blisko povezan s Friedmanom i drugima. (Hayekovi rani radovi na neki su način naslutili monetarizam.) Ni tijekom rada na sveučilištima, ni u brojnim člancima i knjigama nije prestajao pokazivati mržnju spram intervencionizma Johna Maynarda Keynesa. U svojoj *The Road To Serfdom* (1944) dokazivao je da centralno planiranje ekonomije vodi ravno □ iako ne neizbježno □ u totalitarizam. Prava uloga vlasti je da ohrabruje slobodu, ne da planira napredak. Knjiga (prvo objavljena u Britaniji □ i poglavito njoj posvećena) je postala senzacija u Americi (*New York Times* □ zapravo, Hazlitt koji je za nj pisao □ nazvao je »jednom od najvažnijih knjiga našega naraštaja«), posebno nakon što je bila distribuirana u sažetom izdanju *Reader's Digesta* (1947. god.) Sažeo je središnji argument knjige (to je u velikoj mjeri bila tema na kojoj je cijeloga života radio) u intervjuu za

londonski *Spectator* (26. siječnja 1945): »U postupnom procesu prilagodbe i promjene uvijek je postojala mogućnost da ljudi promijene cilj postojanja institucija u nešto drugo od onoga zašto su stvorene, da stvore društvo koje nije rezultat jednog jedinog čvrstog plana nego bezbrojnih odluka slobodnih muškaraca i žena.« Hayek je kasnije bio profesor ekonomije na Sveučilištu u Freiburgu te profesor-gost na Sveučilištu u Salzburgu. Osnovao je (i dvaneast godina bio njegovim predsjednikom) **Društvo Mont Pélerin**, a 1974. god. primio Nobelovu nagradu za ekonomiju (podijelio je s Gunnarom Myrdalom) za »pionirski rad na teoriji novca i ekonomskih fluktuacija te za... pionirsku raščlambu međuovisnosti ekonomskih, društvenih i institucionalnih pojava.« Poznat je po tome što se nije volio zvati **konzervativcem** (vidi **klasični liberalizam**). U knjizi *The Constitution of Liberty* (1960) iznosi stav da su suvremeni intelektualci napustili slobodu kao baštinu Zapada: zato što podcjenjuju složenost života i ograničenja »intelektak«; zato što njihovo uzrujavanje zbog »napravde« potiče intervenciju; i zato što smatraju da **demokracija** opravdava prisilu. Među Hayekovim značajnijim zapažanjima □ riječ je o, najvećim dijelom, tipično »austrijskom« shvaćanju koje mu je bilo posebno blisko □ jest zamisao o spontanom **poretku**, koja unekoliko predstavlja konačno opovrgavanje **racionalizma**. Naše najosnovnije, najuspješnije i najugodnije društvene, političke i ekonomske strukture nikada nisu planirane, nego spontano nastaju iz povijesti. Zato su sve predodžbe o »socijalnoj pravdi« (ili »diobenoj pravdi«) pogrešne, budući da neplanirani (organski ili prirodni) poredak ne može biti ni pravedan ni nepravedan. Hayek je također povezao □ što je iznimno važno za Istočnu Europu koja je odbacila svoju komunističku prošlost □ slobodna tržišta i političku slobodu.

Značajno je da je naslov njegova predavanja prigodom dodjele Nobelove nagrade bio »The Pretense of Knowledge«* (Op. prev. »Izmišljeno znanje«). **Literatura:** *The Road to Serfdom* (1944); *The Constitution of Liberty* (1960); **Vidi:** R. Fryer, *Recent Conservative Political Thought* (1979); J. Gray, *Hayek on Liberty* (1984). »Kada bi postojali sveznajući ljudi, kada bismo znali ne samo sve ono što utječe na ispunjenje naših sadašnjih želja nego i naših budućih potreba i žudnja, bilo bi malo opravdanja za slobodu... [Ali] zato što svatko zna tako malo te, osobito, zato što rijetko znamo tko od nas ima pravo, vjerujemo neovisnim i međusobno konkurentnim nastojanjima mnogih ljudi koji potiču pojavljivanje onoga što ćemo poželjeti kada ga vidimo.« »The Creative Powers of a Free Civilization« u *The Constitution of Liberty* (1960)

Hazlitt, Henry (1894-1993): Američki novinar (*The New York Times*, magazin *Fortune*, i *The Freeman*), čija je *Economics in One Lesson* (1946) i dalje najbolje kratko svjedočenje o konzervativnom shvaćanju ekonomije. Hazlittov vlastiti sažetak te jedne lekcije bio je sljedeći: »Umjetnost ekonomije sastoji se u sagledavanju ne samo neposrednih nego i dugoročnijih djelovanja bilo koje uredbe ili politike; sastoji se od utvrđivanja posljedica takve politike ne samo za jednu skupinu, nego za sve.« Hazlitt je ilustrirao svoje stanovište Bastiatovom pričom o razbijenom prozoru, u kojoj su prikazani koncentrični krugovi međusobno povezanog ekonomskog djelovanja (vidljivog i nevidljivog), a mladi kriminalac koji razbija prozor očigledno simbolizira moć države koja nameće poreze. Hazlitt je bio osobito djelotvoran kritičar kejnzijanske i drugih teorija koje opravdavaju državno trošenje i deficite. (Vidi također **FEO**.) **Literatura:** *Economics in*

One Lesson (1946); Vidi: J. Tucker, *Henry Hazlitt* (1994). »Jedino što je jače od patološke žudnje za izvozom robe jest patološki strah od uvezene robe koji pogada sve narode. Logično, točno je, ništa ne bi moglo biti nedosljednije. Dugoročno, uvoz i izvoz moraju biti jednaki (i jedno i drugo u najširem smislu, koji uključuje takve 'nevidljive' pojedinosti kao što su turistički rashodi, pristojbe za oceanski prijevoz tereta i sve ostale pojedinosti u okviru 'platne bilance'). Izvoz plaća uvoz, i obratno. Što nam je veći izvoz, to veći treba biti uvoz, ako uopće očekujemo plaćanje. Što je manji uvoz, to manje smijemo izvoziti. Bez uvoza ne možemo imati izvoz, jer stranci neće imati sredstva kojim bi platili našu robu. Kada odlučimo smanjiti uvoz, zapravo istodobno odlučujemo smanjiti izvoz. Kada odlučimo povećati izvoz, zapravo odlučujemo povećati uvoz.« *Economics in One Lesson* (1946)

Herberg, Will (1909-1977): Američki novinar koji je bio urednik zadužen za religiju u *National Review*. Kao i mnogi iz njegova naraštaja, Herberg je počeo svoj intelektualni život kao ljevičar. Kao što je David G. Dalin zamijetio, **Burke** □ čija je djela čitao na nagovor Reinholda Niebuhra □ je smatrao da je Herbert bio vrlo konzervativan zato što je mislio da je religija »pravi temelj političke kulture, bez koga je održavanje društvenog poretka nemoguće... Herberg se zalagao za nužnost religije kao 'odgojne sile', one koja bi omogućila američkoj državi da preživi kao moralni entitet u poratnom svijetu.« (Herberg, 1989) Herbergova slava za života i njegov današnji ugled poglavito počivaju na djelu *Protestant, Catholic, Jew* (1955), u kome analizira paradoks izmjenično materijalističkih i religioznih značajki Amerike. Ono što je on vidio bila je nacija

u kojoj je vjera bila gotovo neodvojiva od statusa građanina; nacija koja je bila 'trostruka posuda za taljenje', u kojoj je, da bi »bio« Amerikanac, čovjek morao »biti« vezan za jednu od triju velikih religija. Herberg je vjerovao, sada se čini □ pogrešno, da se protestantska Amerika nemilosrdno udaljava od fundamentalizma. S druge strane, smatrao je da su Amerikanci radničkog staleža, unatoč svojoj proradničkoj, liberalnoj glasačkoj povijesti, načelno konzervativni. Među prvima je doveo u pitanje tvrdnje liberalizma prema kojima religija ne smije igrati ulogu u javnome životu. Također je sjajno napao predodžbu da je savjest (barem ona izražena kao građanski neposluš) moralno superiornija od postojećeg poretka. **Literatura:** *From Marxism to Judaism* (1989); *Protestant, Catholic, Jew* (1955); **Vidi:** H. Ausmus, *Will Herberg* (1987).»Bila bi to najgrublja vrst nerazumijevanja kada bismo odbacili Američki Način Života kao običnu političku formulu ili promičbeni slogan, ili kada bismo ga promatrali samo kao izraz 'materijalističkih' pobuda američkog naroda. Bez sumnje, Amerikanci jesu 'materijalisti', ali svakako ne više od drugih naroda, više od francuskog seljaka ili malograđanina, primjerice. Sve takve etikete nevažne su, ako ne i besmislene. Američki Način Života jest, temeljno, duhovna struktura, struktura zamisli i ideala, želja i vrijednosti, uvjerenja i standarda; on sintetizira sve što se Amerikancu preporučuje kao ispravno, dobro i istinito u stvarnom životu. On obuhvaća takve, naizgled nespojive elemente kao što su ispravne vodovodne instalacije i sloboda mogućnosti, Coca-Cola i izražena vjera u školovanje □ sve ono na što se gleda kao na moralna pitanja koja se odnose na ispravan način života. Izraz 'način života' ukazuje na njegovu religioznu bît, budući da je čovjekov

osnovni, cjelokupni način života njegova religija.« *Protestant, Catholic, Jew* (1955)

Himmelfarb, Gertrude (1922-): Vidi Kristol, Irving

hladnoratovski liberal: Termin koji je iznikao u 1950-ima kako bi označio onu grupu osoba koje su istodobno prihvatile i liberalizam (ili klasični liberalizam) i antikomunizam. Hook je bio pravi hladnoratovski liberal, koji je □ što je diskutabilno □ ostao liberal i u 1980-ima, ali ljudi kao što su Kristol i Podhoretz prošli su hladnoratovski liberalizam prije potpunog napuštanja liberalizma (kako ga se shvaća u njegovu suvremenu američkom smislu). **Literatura:** S. Hook, *Out of Step* (1987), gdje piše: »Većina [lijevo orijentiranih] kritičara pragmatičnih ili hladnoratovskih liberala bili su... školovani i inteligentni... Njihovi najuvjerljiviji argumenti bili su usmjereni protiv postojećih zala u Sjedinjenim Državama □ raskoraka, na mnogim područjima od građanskih prava do naseljavanja gradova, između ideala američke demokracije i njene primjene. Na to smo odgovorili trostruko. Prvo, bilo je moguće ujediniti se u snažnoj težnji da se uklone postojeća zla u Sjedinjenim Državama politikom koalicije i istodobno obrani institucionalna praksa otvorenog društva gdje god je postojalo, protiv komunističke agresije. Drugo, ni sami naši kritičari tijekom Drugog svjetskog rata ni najmanje nisu bili svjesni protuslovlja u koje su zapadali kada su istodobno podržavali borbu protiv fašizma u svim njenim raznolikostima i sudjelovali u aktivnim reformističkim pokretima. To se događalo u trenutku kada su, relativno govoreći, uvjeti u zemlji bili znatno gori nego u razdoblju hladnog rata, u trenutku kada je, materijalno i moralno, položaj radnika i

etničkih manjina bilo daleko bjedniji. Treće, tvrdili smo da postoje snažni dokazi da su ostvareni značajni koraci na svim područjima osobnog života američkog naroda, unatoč hladnom ratu, te da je privremeno nazadovanje, kao posljedica McCathryjeve demagogije, prevladano.«

Hook, Sidney (1902-1989): Američki filozof koji je isprva tumačio Marxa (više iz etičke, nego iz ekonomske perspektive), ali je poslije postao vodeći hladnoratovski liberal (što znači da se protivio komunizmu ali ne i »socijalnoj demokraciji«) te prethodnik neokonzervativizma. Kao student (i prijatelj) Johna Deweyja, Hook je bio pragmatičar koji se posvetio pokusima i »obnoviteljskom djelovanju«, ali bio je žestok i opasan protivnik ljevice i totalitarizma, posebno na današnjim sveučilištima. Također je bio ustrajan organizator. God. 1939. pomogao je osnovati međunarodno Povjerenstvo za kulturnu slobodu koje se borilo protiv komunizma i fašizma. God. 1950. osnovan je Kongres za kulturnu slobodu. Počeo je predavati filozofiju na Sveučilištu u New Yorku 1927. god. a u mirovinu je otišao 1972. god., nakon što je više od trideset godina bio pročelnik odsjeka. Svoju dugu karijeru završio je kao član Hooverova zavoda. Predsjednik Reagan dodijelio je Hooku Odličje slobode. Hookove brojne knjige (njih više od trideset) govore o jednome od najvećih intelektualaca ovoga stoljeća □ umu koji je mogao shvatiti složenosti gotovo svakog područja. Bio je uzorom intelektualca, čija mentalna snaga nikada nije nadjačala njegovo hrabro srce. »Proživjevši,« napisao je o Hooku William McGurn u *The American Spectator* 1987., »kako sâm kaže, jedan sretan i ispunjen život, obilježen, prema njegovu priznanju, nemalom količinom sreće, čak se umalo počeo moliti □ ali je shvatio da je to nemoguće jer 'svijet nade isključuje

tvorca prirode.' Kao Akvinski, koji je smatrao da je smisao za humor logički nespojiv s božanstvom, bilo bi bolje da Hook ne nastoji uvijek o svemu logički zaključivati. Ali problemu slobode u našem se vremenu posvećuje više pozornosti poglavito zbog toga što to on čini... « (Također vidi antikomunizam.) **Literatura:** *Heresy, Yes, Conspiracy, No* (1952); *Academic Freedom and Academic Anarchy* (1970); **Vidi:** njegova knjiga *Out of Step* (1987), u kojoj Hook piše: »Najjača kritika intelektualne potpore hladnome ratu bila je posljedica sve veće tjeskobe zbog nuklearne ravnoteže straha. Predvidio sam je u svojoj raspravi s Bertrandom Russellom, potkraj pedesetih. U nesretnom intervjuu koji je dao Josephu Alsopu, Russell je izjavio da ukoliko Kremlj ne bude moguće navesti da pristane na razumne prijedloge o kontroliranom nuklearnom razoružanju, on bi pozdravio jednostrano razoružanje čak i kada bi to značilo opću komunističku dominaciju 'sa svim njezinim strahotama.' Prigovorio sam da je takva izjava nerazborita jer bi samo mogla pojačati sovjetsku tvrdoglavost tijekom pregovora, budući da bi oni očekivali da će Zapad kapitulirati. Jedini način da se izbjegnu mračne alternative rata ili kapitulacije predstavljalo je zauzimanje obrambenog stava koji bi uvjerio sovjetski režim da ne bi odnio pobjedu u nuklearnom sukobu. Drugim riječima, spremnost na otpor agresiji konvencionalnim ili nuklearnim oružjem predstavljala je najbolje osiguranje mira. Neizbježna posljedica jednostranog razoružavanja Zapada značila bi prepuštanje totalitarnom komunizmu. Bilo bi posve nerazborito prihvatiti ovo neposredno i sigurno zlo da bi se izbjeglo neizvjesno zlo mogućeg nuklearnog holokausta. Naš slogan ne bi trebao biti 'Crven ili mrtav' nego 'Ni crven, ni mrtav,' a još odlučniji, 'Bolje slobodan, nego rob.'«

Hooverov zavod (Hoover Institution): Američki centar za istraživanje javne politike, koji je 1919. god. utemeljio Herbert Hoover (1874-1964, predsjednik Sjedinjenih Država 1929-1933). Slavljen od strane magazina *Economist* kao najbolji istraživački tim u svijetu, Hoover je prvotno bio ustanovljen kao arhiv za zaštitu povijesnih dokumenata ovoga stoljeća, što je funkcija koju je zadržao. Danas je Hoover, zajedno s Fondacijom za zaštitu baštine, Američkim institutom za poduzetništvo i Institutom Rockford, vodeći centar američkih konzervativnih i klasično-liberalnih znanstvenika. Ustanova je smještena na zemljištu koje pripada Sveučilištu Stanford, sa čijim liberalnim nastavničkim osobljem i upravom održava nestabilno dobre odnose. Hoover je nedavno počeo katalogizirati i pripremati preslike brda nekoć tajnih sovjetskih dokumenata (posebice onih Komunističke partije), pod vodstvom svojega člana Roberta Conquesta. Među ostalim istaknutim članovima Hoovera su Martin Anderson, Gary Becker, Arnold Beichman, Friedman, Lipset, Paul Craig Roberts i Sowell. U zavodu postoji i knjižnica u kojoj je 1,6 milijuna naslova (otvorena za javnost), posvećena gotovo u potpunosti 20. stoljeću. (Knjižnica također posjeduje 50 milijuna dokumenata kao pismohranu povijesnih podataka, kao što su već spomenuti dokumenti KP SSSR-a □ koje je upotrebljavao Solženjicin □ i zapanjujuće mnoštvo drugih materijala, od isprava negdašnjeg člana poljskog Politbiroa do materijala za kampanju za prve izbore u Južnoafričkoj Republici na koje su izašli pripadnici svih rasa.) Kao i ostali istraživački centri, Hoover sponzorira brojne seminare i konferencije te tiska knjige i eseje svojih znanstvenika. Nažalost, zavod ne izdaje magazin ili časopis kao što to čine Heritage i A.I.P. **Literatura:** J. Smith, *The Idea Brokers* (1991). »Često me mole da opišem idealno imenovanje u

Hooveru. Nitko nije bliži tomu idealu od Milтона Friedmana, koji je član Hoovera preko petnaest godina. Ono što na mene ostavlja tako dubok dojam jest to da je on istodobno učenjak vrhunske kvalitete i vrstan retor. Pritom mislim na retoriku u tradicionalnom smislu pojma □ ne prazne riječi nego vještina koja omogućava Miltonu da piše i govori jednostavnim, uvjerljivim engleskim, čineći svoja motrišta dostupnima ne samo kolegama akademikima nego i tvorcima politike i laicima.« John Raisian, upravitelj, Hoover Institution, u *Hoover Institution Report 1994* [*Hoover Institution*, Stanford University, Stanford, CA 94305-6010; (415) 723 1754. Hoover Institution Press, (415) 723 3373 za narudžbe i kataloge.]

Human Events: See **Morley, Felix**

humanističke znanosti: Sustav školovanja uveden u srednjem vijeku, koji naglašava postojanje sedam područja proučavanja u dvije skupine: *trivium* (gramatika, retorika i logika □ koje vode k sveučilišnoj diplomi) ; i *quadrivium* (aritmetika, geometrija, astronomija i glazba □ koje vode zvanju magistra znanosti). Kao naobrazba kakva priliči slobodnom (*liberalis*) čovjeku, sustav humanističkih znanosti protivan je uskim predodžbama o značajnosti, te potiče, kao što je **Strauss** (1968) rekao, »univerzalnu elitu«. **Kirk** (1987) je napisao da »on brani red od nereda«. A u najpoznatijoj definiciji, **Newman** (1873) ga je nazvao »procesom vježbanja, kojim se um, umjesto da se oblikuje ili žrtvuje nekom osobitom ili slučajnom cilju, nekom posebnom zvanju, ili profesiji, ili učenju, ili znanosti kroti zbog sebe sama, zbog spoznaje svog vlastitog predmeta i zbog svoje vlastite najviše kulture... « Zato »humanističko«* (Op. prev. Engl. *Liberal*)

u humanističkoj naobrazbi nije, ponovno piše Strauss, »oprečno konzervativnoj naobrazbi, nego nehumanističkoj** (Op. prev. Engl. *Illiberal*) naobrazbi.« **Literatura:** L. Strauss, *Liberalism: Ancient and Modern* (1968); J. Barzun, *The Teacher in America* (1944). »Metodu humanističke naobrazbe predstavljaju humanističke znanosti, a humanistički odgoj rezultira poštovanjem pravila koja vladaju u tim znanostima. Humanistički usmjeren znanstvenik uči čitati, pisati, govoriti, slušati, razumjeti i misliti. Uči zbrajati, prosuđivati i upravljati stvarju, veličinom i kretanjem da bi mogao predviđati, proizvoditi i razmjenjivati. Budući da živimo u tradiciji, bili mi toga svjesni ili ne, svi smo humanistički usmjereni znanstvenici, bili mi toga svjesni ili ne... Humanističke znanosti nisu samo nužne; one su neizbježne.« Robert M. Hutchins, *The Great Conversation* (1948)

humanizam: Plemenita riječ koja se katkada brka (i odbacuje) sa *svjetovnim humanizmom*. Pravi humanizam □ u svom izvornom smislu □ samo je proučavanje velike književnosti starog vijeka, te se dovodi u vezu s humanističkim znanostima. On je predstavljao (i još uvijek predstavlja) proučavanje podrijetla i znamenitosti zapadne civilizacije. Od renesanse, *studia humanitatis* bila je predmet proučavanja tradicije. (Od temeljne je važnosti za ponovno otkrivanje spoznaja iz doba starog vijeka bilo otkrivanje grčkog jezika, koji prije 1400. god. gotovo nitko nije znao čitati.) Ta je tradicija, nekoć kao i danas, ukorijenjena u religioznom poimanju Čovjeka. Svjetovni humanizam tako predstavlja pogled na Čovjeka otrgnuta od svojih korijena; onaj prema kome je Čovjek, ne Bog, središte postojanja. Do današnjih se dana ovo obično nazivalo *poganskim humanizmom*. Najznačajnije

suvremeno očitovanje o svjetovnom humanizmu pojavljuje se u *The Magic Mountain* (1924) Thomasa Manna: »[Čovjek] je mjera svih stvari, i njegova je dobrobit isključivi i jedini kriterij istine.« Kršćanski obojen humanizam prikazali su suvremeni pisci, poput Christophera Dawsona i, posebice, Jacquesa Maritaina, čiji je »integralni humanizam« osobito nastojao razviti tradicionalne predodžbe o jedinstvu Čovjeka i Boga. **Literatura:** J. Maritain, *Integral Humanism* (1968); T. Molnar, *Christian Humanism* (1978).

»Ukratko, nepatvoreni humanizam jest uvjerenje da je čovjek osebužno biće, kojim upravljaju zakoni svojstveni njegovoj naravi: postoji zakon za čovjeka, postoji zakon za stvari. Čovjek je na višem stupnju od zvijeri koje izumiru jer on priznaje zakon svoje naravi i pokorava mu se. Stegovni princip humanitasa poučava čovjeka svladavanju svoje volje i nagona. Svladavanje je djelo uma □ ne skrovite razboritosti prosvjetiteljstva, nego višeg uma koji je iznikao iz poštovanja mudrosti naših predaka i nastojanja da se shvati red u čovjeku i red u republici. Sentimentalan tip, koji bi podvrgnuo čovjeka silama nagona i strasti; pragmatičan materijalist, koji bi tretirao čovjeka kao običnog prosvijećenog majmuna; zanesenjak sklon izjednačavanju, koji bi sveo ljudsku osobnost na zajedničku osrednjost □ to su neprijatelji zbiljske čovjekove naravi... « Russell Kirk, u svom Uvodu u *Democracy and Leadership* (1979) Irvinga Babbitta

Hume, David (1711-1776): Škotski filozof i povjesničar (objavio je povijest Engleske u osam svezaka, koju su čitali svi Tvorci američkog ustava) čiji je empirizam znatno utjecao na rad njegova prijatelja Smitha (posebice u svezi s moralnim temeljem slobodne trgovine). Hume je predložio jednostavan aforizam: Sve što je zamislivo, moguće je., kao polaznu točku skeptičke

filozofije koja je bila djelomice kritička obrada djela Renéea Decartesa (1596-1650). (Hume je napadao stav da je moguće spoznati uzroke ili da se postojeće okolnosti mora smatrati nužnima.) Premda je bio Rousseauov prijatelj, Hume je možda bio (osim Burkea) onaj mislilac prosvjetiteljstva koji se najviše protivio njemu svojstvenom racionalizmu; posebice stavu da razum ima sposobnost otkrivanja moralno dobrog. (Bio je dosljedan, jednako je ispitivao uzročno povezane tvrdnje znanosti i teologije. Vjera, tvrdio je, jest zapravo navika. Vidi Hayek, kao i Popper.) Prema tome, nije se slagao s većim dijelom razmišljanja zasnovanih na prirodnom zakonu i prirodnim pravima koja su dominirala u 17. i u 18. stoljeću, iako je doista smatrao da su određeni moralni osjećaji urođeni. Među ostalim implikacijama, ovo je značilo da nije prihvaćao ugovornu teoriju države (vidi Locke). On sâm je mislio (i u tomu bio sličan Montesquieuu), kako bi bilo monarhija, bilo demokracija bile prihvatljive ako bi bile »zasnovane na običaju i autoritetu.« Doista, Hume je značajno podupirao utemeljenu državu, poglavito zbog svog skepticizma; to jest, nije vjerovao logičkim planovima za popravljene ljudske vrste zato što oni neizbježno (i pogrešno) tvrde da shvaćaju uzroke. »Svi planovi vlasti koji pretpostavljaju goleme promjene u ponašanju ljudske vrste jednostavno su nestvarni,« pisao je, te zaključio da je običaj »veliki usmjerivač ljudskog života.« Bio je torijevac, ali, kako kaže dr. Johnson, samo »slučajno.« Njegov je utjecaj na kasniju filozofiju, počevši od Immanuela Kanta i Jeremyja Bentham, bio golem (ništa manje nije utjecao i na Hamiltonova i Madisonova gledišta o ravnoteži moći). Njegovo je djelo tako veliko da ga katkada slave kao preteču pozitivizma, što je potpuna neistina.

Literatura: *Essays Moral, Political and Literary* (1741-

1777/1985); *A treatise of Human Nature* (1740). **Vidi:** J. Stewart, *The Moral and Political Philosophy of David Hume* (1963). »Kada bi svi ljudi posjedovali tako čvrsto poimanje pravde, da bi se, sami, potpuno uzdržali od vlasništva drugih; zauvijek bi zadržali stanje potpune slobode, nepodčinjeni bilo kom sucu ili političkom društvu: Ali to je stanje savršenosti, za koju se ljudska narav s pravom ne smatra sposobnom. Ponovno; kada bi svi ljudi bili obdareni tako savršenim razumijevanjem, da uvijek znaju svoje vlastite interese, ne bi bili izloženi nijednom obliku vlasti nego onom koji počiva na pristanku, i o kojemu su se posve izjasnili svi članovi društva: Ali i ovo stanje savršenosti znatno nadmašuje ljudsku narav. Razum, povijest i iskustvo pokazuju nam da je podrijetlo svih političkih društava mnogo manje besprijeckorno i regularno; i ako bismo birali razdoblje kada je pristanak naroda najmanje bio cijenjen u javnim poslovima, bilo bi to upravo onda kada se ustanovljivala nova vlast. U staloženim prilikama njihove se želje često uzimaju u obzir; ali u jeku revolucija, osvajanja i javnih potresa, vojna sila ili političko umijeće obično odlučuju o prijepornome.« »Of the Original Contract« u *Essays Moral, Political, and Literary* (1777)

ideologija: Od njenih korijena u Francuskoj s početka 19. stoljeća, riječ ideologija uvijek je nagovještavala sveobuhvatan, znanstveni temelj za njene brojne oblike socio-političke misli o naravi svijeta. Svoj temeljno negativan doživljaj riječi koja predstavlja *lažnu spoznaju*, nešto čega se tvrdoglavo drži, izvodimo iz Marxova napada na »ideologiju« religije. To što je sâm Marx posijao jednu od glavnih ideologija u povijesti nije mala ironija. Jedan je komentator (Minogue, 1985) definirao

ideologiju kao »oblik društvene analize koji otkriva da su ljudska bića žrtve jednog tiranskog sustava, i da je zadatak života osloboditi ga se.« **Konzervativizam** kao takav, sa svojim suštinskim skepticizmom, nije moguće odrediti kao ideologiju. (Kao ni **klasični liberalizam**.) John **Adams** sarkastično je nazvao ideologiju »naukom o idiotizmu.« **Literatura:** K. Minogue, *Alien Powers* (1985); K. Popper, *The Open Society and Its Enemies* (1962). »Traganje za čistom zajednicom počinje revolucijom koja teži rušenju tiranije buržoazije, pri čemu 'buržoazija' označava prihvatljivo ograničen krug ljudi koji zauzimaju direktorske prostorije u industriji i vladine urede. U nekima od strašnijih slučajeva, od Adolfa Hitlera do Pola Pota, projekt čišćenja vrlo je izravno značio ubijanje svih koji su obilježeni kao nečisti, ali u svim ideološkim revolucijama smrt i progonstvo postali su nešto svakidašnje.« Kenneth Minogue, *Alien Powers* (1985)

Imprimis: Vidi **Koledž Hillsdale**

individualizam: Uvjerenje da shvaćamo društvo samo shvaćajući pojedince, i da raznoliko djelovanje pojedinaca stvara, obično nenamjerno, tradicije i institucije društva. Individualizam je društvena, politička i ekonomska filozofija **slobode**. Ali ovo nije baš definicija koja se najčešće vezuje za tu riječ. Nju je skovao **Tocqueville** kako bi opisao prevladavajući duh demokratske Amerike, duh koji je doživio kao povjesno oslobađajući, ali također potencijalno podlozan atomiziranju; ovaj drugi smisao prevladao je podjednako među liberalima i konzervativcima, ne kao zamršeno shvaćanje decentralizirane ekonomske i političke moći, nego kao površna mizantropija (koja je, kako je Tocqueville smatrao, nasljednik običnog *égoïsme*). **Nisbet** (1953)

je ovako sažeo to gledište o individualizmu: »Filozofija individualizma... rodila se s kršćansko-židovskim naglašavanjem etičkog prvenstva osobe; ali... pretvorila se u racionalističku psihologiju vjernu motrištu... prema kome su skupine i institucije u najboljem slučaju samo odraz čvrste i neizbrisive činjenice o pojedincu.« Definicija ovdje predočena, međutim, opisuje onaj individualizam koji je daleko od sebičnosti prikazane u objektivizmu, premda ne nužno odvojen od libertarijanizma. Socijalizam je, kako je Hayek (1984) smatrao, bio izraz »skovan kako bi označio njegovu oprečnost individualizmu,« a on i drugi »libertarijanci« (vidi i Nock i Chodorov) zbog toga hvale tu riječ. Neki idu tako daleko da niječu i samu realnost onoga što zovemo društvom, što kod mnogih budi sumnjičavost prema izrazu □ posebice kod konzervativnih katolika □ premda nipošto nije sigurno da bi Ivan Pavao II. osudio socijalni individualizam jednoga Hayeka kao što je Pio XI. osudio ekonomski individualizam općenito (*Quadragesimo Anno*, 1931). Pravi individualizam ne odbacuje ni autoritet ni zajednicu, te je posve kompatibilan sa supsidijarnošću. Bez razumijevanja individualnosti ne bi bilo (nikako ne bi moglo biti) predanosti slobodi bilo gdje, bilo kada, i, kao što je Popper istaknuo (1985), individualizam je »središnja doktrina kršćanstva. ('Voli svog susjeda,' kaže Biblija, ne 'voli svoje pleme'... «)

Literatura: F. A. Hayek, *The Road to Serfdom* (1944). »Iluzorno je vjerovati da je moguće predočiti cjeline skupina. One nikada nisu vidljive; njihova je spoznaja uvijek posljedica razumijevanja onog značenja koje ljudi o kojima je riječ pripisuju svom djelovanju. Možemo zamijetiti gomilu, to jest, mnoštvo ljudi. Je li ova gomila samo skup ili masa (u smislu u kome se ovaj termin upotrebljava u suvremenoj psihologiji), ili organizirano tijelo,

ili bilo koja druga vrsta socijalnog entiteta, pitanje je na koje se jedino može odgovoriti shvaćanjem značenja koje oni sami pripisuju svojoj nazočnosti. A ovo je značenje uvijek značenje pojedinaca. Ne naša osjetila, već razumijevanje, mentalni proces, čini da prepoznamo socijalne entitete.« Ludwig von Mises, *Human Action* (1949)

Institut Hudson (Hudson Institute): Istraživački centar u Indianapolisu. Osnovao ga Herman Kahn (1922-1983) i drugi 1961. god., vodeći se gledištem koje, kako su sami pojasnili, »utjelovljuje skepticizam glede konvencionalne razboritosti, optimizam kada je riječ o rješavanju problema, odanost slobodnim institucijama i individualnoj odgovornosti, uviđanje ključne uloge tehnologije u postizanju napretka, i trajno poštovanje važnosti vrijednosti, kulture i religije u ljudskom djelovanju.« Kahn je otišao iz Korporacije Rand (mislim na istraživački centar, a ne na proizvođača istog imena, čije je ime, onako usputno, akronim od *research and development*), zato što mu je bilo potrebno mjesto na kome bi mogao istraživati i biti oslobođen pritisaka institucija, koji su pratili objavljivanje knjige *On Thermonuclear War* (1961), u kojoj je »pomislio nezamislivo,« naime da Sjedinjene Države mogu dobiti nuklearni rat. Među prvim savjetnicima instituta bili su Aron, Bell i Henry Kissinger, što govori o interesu za diplomatska i vojna pitanje □ interesu koji postoji i danas, kada ga vodi umirovljeni gen. William E. Odom. Hudson danas pokazuje interes i za niz tema iz vanjske i domaće politike. Institut je često objavljivao knjige koje su oštro utjecale na raspravu □ katkada je i potpuno mijenjale: u *Thinking About the Unthinkable* (1962) izložena su Kahnova gledišta o nuklearnom ratu; knjiga *The Year 2000* (1967)

predvidjela je, među ostalim, ekonomski uspon Japana; *The Next 200 Years* (1976) bila je »odgovor Hudsona na argumente o ograničenosti napretka«; Kahnova *The Coming Boom* (1982) točno je predvidjela ekonomski napredak u 1980-ima. Među sadašnjim znamenitim savjetnicima Hudsona su: Alan Reynolds, voditelj ekonomskih istraživanja; Elliott Abrams, stručnjak za međunarodne poslove (i Reynolds i Abrams su suradnici **National Review-a**); Anna Kondratas, specijalistkinja za gradske teme; te stručnjakinje za naobrazbu, Sally B. Kilgore i Carol D'Amico, koje upravljaju, prva Hudsonovim projektom Modern Red Schoolhouse (Moderna crvena školska zgrada), druga njegovu Educational Excellence Network (EEN) (Mreža obrazovne vrsnoće), uz suradnike Chester Finn i Diane Ravitch. Nedavni predsjednički kandidat Lamar Alexander, jedan je od viših istraživača na Hudsonu, a romanopisac Mark Helprin je viši savjetnik. **Literatura:** W. Johnston and A. Packer, *Workforce 2000* (1987); J. Smith, *The Idea Brokers* (1991). **»Amerikanci će biti nevjerojatno bogati te stoga moraju naučiti kako trošiti svoje bogatstvo a da ne postanu prezasićeni, razočarani ili moderni protivnici materijalizma. Moraju naučiti prihvatiti određene svakodnevne poslove ozbiljno (tako da im ne postanu opsesija) kako bi izbjegli dosadu i naći nešto čime bi nadoknadili činjenicu da više nema životno važnih borbi oko kojih bi se uzrujavali... Amerikanci moraju biti kao Atenjani... Ako je bio rat, gimnasticirali bi kako bi bili spremni za borbu. Ako je vladao mir, imali su više vremena za gimnasticiranje. Nažalost, Amerikanci više sliče Spartancima i Rimljanima, koji su stjecali fizičku spremnost zato da bi mogli sudjelovati u očekivanim ratovima, ali su u vrijeme mira i napretka obično naginjali lijenosti. Moramo spoznati prednosti obiteljskog života, i razgovora i druženja s prijateljima.**

Epikurejske (i u grčkom i u modernom smislu) vrijednosti bit će najvažnije... ako Amerikanci žele provoditi svoje slobodno vrijeme kod kuće bez ubijanja svakoga koga vide zbog pretjerane prisnosti i dosade.« Herman Kahn, William Brown, and Leon Martel, *The Next 200 Years* (1976)

[Hudson Institute, Herman Kahn Center, P.O. Box 26-919, Indianapolis, IN 46226; (317) 545-1000. Leslie Lenkowsky, ravnatelj.]

Institut Rockford: Istraživačka i nakladnička organizacija sa sjedištem u državi Illinois, koja naglašava važnost osobne odgovornosti u slobodnom društvu. Osnovao ga je 1976. god. rektor koledža Rockford John A. Howard □ djelomice kao odgovor na nemire u studentskom naselju; institut se danas deklarira kao takozvano **paleokonzervativno** krilo **konzervativnog** pokreta, koje naglašava važnost **vjere**, **obitelji** i **izolacionizma**, iako bi institut vjerojatno radije izabrao *antiimperijalizam* ili *nacionalizam*. Riječ koja se najviše rabi u publikacijama Rockforda kada se opisuje gledište instituta jest **tradicija**. Pa ipak, postoji i snažan element **libertarijanizma** □ ili bar sklonosti spram njega □ u publikacijama instituta; to možda pokazuje da institut nema neprijatelja u borbi za onesposobljavanje moćne države. Ili da **Stara desnica** još živi. Institut objavljuje nekoliko stručnih časopisa, od kojih je naznačajniji magazin *Chronicles* (nekoć *Chronicles of Culture*). Uređuje ga klasičar Thomas Fleming, koji je u nedavnom broju magazina (travanj 1995) □ pišući nekrolog **Rothbardu** □ uspio usmjeriti svoju kritiku prema »konzervaticima otpadnicima i varalicama« (poglavito onima na Manhattanu) koji vladaju novinarskim »uporištima okupatorske vojske koja je nametnuta nekada slobodnim ljudima«. U tom istom broju,

tradicionalist Samuel Francis optužio je Gingricha za nezreli gnosticizam, a libertarijanac Llewellyn H. Rockwell ml. napao je neokonzervativizam zbog njegove predanosti »reaganizmu, koji je značio veću državu blagostanja-rata u ime ograničene vladavine«, te slavio Warrena G. Hardinga kao »najboljeg predsjednika u ovome stoljeću«. Ravnatelj instituta Allan C. Carlson nabrojao je sve što »tradicionalno« gledište zagovara: istinu zasnovanu na Bibliji; slobodu zasnovanu na prirodnom zakonu; odanost zapadnoj civilizaciji u pravu i školstvu; brak kao temelj društvenog poretka; slobodnu trgovinu; ograničenu vladavinu; i realizam u književnosti, a tonalnost u glazbi. Kako se tobožnje zagovaraje slobodne trgovine slaže s potporom *Chronicle*-a nacionalističkoj predsjedničkoj kampanji Patricka Buchanana, nije sigurno. Ostala izdanja Rockforda govore o istraživačkom djelovanju instituta. *Obitelj u Americi* (*The Family in America*), koju je uredio Bryce Christensen, predočava nazore i podatke o položaju ove ugrožene institucije, često s vjerskog motrišta, a *Izvješće o religiji & društvu* (*The Religion & Society Report*), koji uređuje teolog Harold O. J. Brown, propituje »utjecaj kulture na snagu moralnih prosudba«. Rockford također dodjeljuje Ingersollovu nagradu, jednu (za kreativno pisanje) koja je dobila ime po Eliotu i drugu (za prinos znanosti) koja nosi Weaverovo ime. Među nagrađenima su: Walker Percy, Mario Vargas Llosa i Muriel Spark; Burnham, Kirk i Nisbet. **Literatura:** P. Gottfried i T. Fleming, *The Conservative Movement* (1988). » Kamo god podem, susretnem prave južnjake koji se nisu spremni ispričati ni zbog obitelji, ni zbog zastave. Prije neku večer telefonirao mi je potpuni neznanac koji je poželio malo streljiva u obliku povijesnih podataka. U gimnaziji u njegovu mjestu, nazvanoj po generalu Leeju, neki su učenici izlagali zastavu Konfederacije sve dok nadzornik nije

donio odluku kojom se to zabranjuje, i čovjek koji mi se javio □ govorio je razložno, ali nije bio obrazovan □ htio je braniti učenike. I poslije svega, u ovim kontroverzama oko zastave samo jedan argument ima smisla, i to je odanost. Možemo cijeli dan raspravljati uspoređujući grijehove južnjačkih robovlasnika i kapitalista sjevernjaka, ali za prave muškarce i žene, jedino što je važno jest ljubav koju osjećaju prema svojim ljudima i kraju. Ako će se od južnjaka tražiti da odbace svoju zastavu i povijest, nemojte misliti da će ih to učiniti dobrim Amerikancima. Najbolje čemu bismo se tad mogli nadati jest da će se pretvoriti u još jednu uplakanu manjinu.« T. Fleming, »*Southern Men, American Persons*« u *Chronicles*, svibanj 1994

[*Rockford Institute*, 934 North Main Street, Rockford, IL 61103-7061; (815) 964-5811. Ravnatelj, Allan C. Carlson. Pretplata: *Chronicles* (mjesečnik) 39 USD/god.; (800) 877-5459; *The Family in America* (mjesečnik) 24 USD/god.; (800) 877-5603; *The Religion & Society Report* (mjesečnik) 24 USD/god.; (800) 877-5179.]

Institut za interuniverzitetski studij (Intercollegiate Studies Institute): Američka obrazovna ustanova koju je 1953. god. osnovao Chodorov kao Interuniverzitetsko društvo individualista (Intercollegiate Society of Individualists). Buckley je bio prvi predsjednik IIS-a. Temeljni cilj instituta jest »školovanje za slobodu.« (Proklamirani »principi slobodnog društva« uključuju individualnu slobodu, osobnu odgovornost, vladanje zakona, ograničenu vladavinu, ekonomiju slobodnog tržišta, i »kulturne norme«, čime se misli na židovsko-kršćansku tradiciju, jer bez »takvih naloga, društvo potiče svoj rasap prihvaćajući relativizam koji odbacuje objektivni moralni poredak.«) Obrazovne aktivnosti IIS-a promiču se putem sponzoriranja konferencija,

predavanja (310 tijekom 1995.), stipendija za sveučilišne nastavnike i publikacija. Na nedavnom nizu predavanja o multikulturalizmu (vidi akademska sloboda) koji je sponzorirao IIS, predstavili su se Dinesh D'Souza, Christina Hoff Sommers, Hilton Kramer i Walter Williams. Ono što je najznačajnije kod IIS-a, međutim □ posebice u vremenu u kome se načelno smatra da su sveučilišne zgrade leglo radikalizma □ jest novačenje i mobilizacija konzervativnih aktivista: na više od 1.000 fakulteta, te više od 50.000 studenata i sveučilišnih nastavnika. Publikacije IIS-a, s ukupnom nakladom većom od pola milijuna primjeraka, uključuju *Modern Age* (osnovao ga je Kirk), *Intercollegiate Review*, *CAMPUS* (neka vrst *USA Today* za mladež koja pripada desnici), te *The Political Science Reviewer*, godišnji pregled stanja u znanosti. *Modern Age*, koji trenutačno uređuje George Panichas, danas je sjajan časopis □ što je čudnovato, s obzirom na njegov naziv □ neizolacionističke Stare desnice. *Intercollegiate Review*, koji uređuje Jeffrey O. Nelson, živahno je sastajalište zagovornika i tradicije i libertarijanizma. **Literatura:** G. Nash, *The Conservative Intellectual Movement in America* (1976). »Treba nas podsjetiti da se ne možemo uspeti iz pakla nijekanja ne obazirajući se na duh potvrđivanja... Moramo... poštovati duh potvrđivanja u njegovim konkretnim oblicima □ i s konkretnim dokazom □ koji obuzdava današnju sklonost sumnji i odbijanju, odbacivanju i opovrgavanju. Ovi oblici sadrže glas potvrđivanja koji nas potiče da osiguramo viši smisao i svrhu života, i dosegnemo višu moralnu svijest. Osobito u vrijeme nemira i zbrke, kada sve više slavimo bezvrijedno, ništavno, prostačko, čak i paklensko, osjećamo snažnu potrebu suočiti se s vrijednostima i sačuvati u sjećanju iskustva koja dramatično naglašavaju istinitost riječi Martina

Bubera: 'Iskra koja poskoči iz onoga koji poučava na onoga koji uči, ponovno pali iskru vatre koja je podigla goru objave samom srcu providnosti.'« George A. Panichas u *Modern Age* (Ljeto 1995)

Ivan Pavao II. (1920-): Papa Rimokatoličke Crkve (od 1978. god.) rođen u Poljskoj, prvi netalijan koga je od 1523. god. izabrao sabor Zbora kardinala. Karol Jozef Wojtyła bio je tijekom 2. svj. rata borac pokreta otpora a onda aktivan protivnik komunizma nakon 1946., godine svog zaređenja. Poslije školovanja u Rimu, postao je profesor etike na poljskom Katoličkom sveučilištu, a 1958. god. posvećen je kao pomoćni krakovski biskup. Na II. vatikanskom saboru biskup Wojtyła nastupio je kao pobornik vjerske slobode. Papa Pavao VI. učinio ga je kardinalom 1967. god. Odnosi kardinala Wojtyły s poljskom komunističkom vlasti bili su površno srdačni, ali budući je papa očito učinio sve što je mogao da zadrži pozornost poljskog naroda na propustima marksizma. Godinu nakon što se uspeo na mjesto pape, Ivan Pavao otišao je u Poljsku, službeno zemlju ateista, i uspjeh njegova puta bio je zapanjujući. Jedva tri mjeseca nakon toga, 30. rujna 1979. god., celebrirao je misu na otvorenom u Dublinu, u Irskoj, nedvojbeno najposjećeniju u povijesti □ prisustvovalo joj je gotovo milijun i pol ljudi. Na svim je putovanjima □ od Amerike do Afrike □ slično djelovao na ljude. Malo je papa ikada u sebi sjedinjavalo filozofsku dubinu i pastoralnu privlačnost čovjeka koga su često nazivali papom hodočasnikom. Njegove enciklike pomogle su ponovnom oživljavanju tradicionalne crkvene dogme, a posjeti zemljama vraćanju vjere ljudi, kako u pristupačnost, tako i u veličanstvenost vjere. Njegova uloga u ubrzavanju pada komunizma ne može se preuveličati. Uz Reagana i Thatcherovu, te spoj prodornosti i tankoćutnosti, privukao je moralnu pozornost

Zapada (a možda i svijeta) kao nijedna druga ličnost u drugoj polovici stoljeća. **Literatura:** *Sign of Contradiction* (1979); **Vidi:** P. Johnson, *John Paul II and the Catholic Restoration* (1981); R. Neuhaus, *Doing Well and Doing Good* (1992). »**To je doista ključ za tumačenje stvarnosti. Istočni grijeh nije samo kršenje izričite Božje zapovijedi, nego i, prije svega, kršenje Božje volje izražene tom zapovijedi. Istočni grijeh tako nastoji ukinuti očinstvo, uništavajući njegove zrake koje prožimaju stvoreni svijet, dovodeći u sumnju istinu o Bogu koji je Ljubav, i ostavljajući čovjeka samo s dojmom da je riječ o odnosu gospodara i roba. Posljedica toga je dojam da je Gospodin ljubomoran na Svoju moć nad svijetom i nad čovjekom; slijedom toga, čovjek se čuti potaknutim voditi bitku protiv Boga. Posve kao i u novom razdoblju povijesti, podjarmljeni je čovjek prisiljen stati protiv gospodara koji ga je držao u ropstvu... Kako bi se današnjeg čovjeka oslobodilo straha... neophodno je usrdno se moliti da se u njegovu srcu rodi i razvije istinski strah od Boga, koji je početak svake mudrosti.**« *Crossing the Threshold of Hope* (1994)

izolacionizam: Tradicionalno američko uvjerenje da narod mora izbjegavati »zamoršene saveze« (Jefferson), koje su nekoć dijelili i »liberali« i »konzervativci«, ali koje se nakon 1940. god. počelo dovoditi u vezu s Prvim povjerenstvom Amerike (America First Committee) koje se protivilo ulasku Amerike u 2. svjetski rat, te, zbog drugih bliskih veza i uvjerenja članova Povjerenstva, i sa samim konzervativizmom. Poslije japanskog napada na Pearl Harbor potkraj 1941. god., međutim, izolacionizam je prestao biti ozbiljno političko pitanje te je konačno napustio središnju pozornicu kada je 1952. god. Republikanska stranka

odbacila **Tafta**. Neki sociološki pokazatelji govore o tome da je američki izolacionizam isto toliko odraz etničkog identiteta koliko i političke filozofije: u oba svjetska rata Amerikanci njemačkog podrijetla usprotivili su se sudjelovanju podupirući **obitelj** i prijatelje u staroj domovini. Amerikanci irskoga podrijetla učinili su isto, zato što su bili protiv opskrbljivanja Engleske bilo kakvom pomoći. Nedvojbeno, nečeg u ovome ima, imajući u vidu da je izolacionizam bio najjači u onim područjima, posebice na Srednjem zapadu (ali i u okolici gradova kao što je New York), gdje živi mnogo američkih Nijemaca i Iraca. Ali barem su podjednako važne agrarne i individualističke težnje neovisnosti, koje su kao živa rana još više boljele zbog sve većeg miješanja vlade u sve vidove života Amerikanaca, i koje su bacale sve ozbiljniju sumnju na motive države. U upitnom povezivanju uzročnika i rezultata, neizbježna posljedica rata i drugih agresivnih inozemnih pustolovina □ kao što su sporazumi o **slobodnoj trgovini** □ vidi se u većoj i nametljivijoj vladi. Tako su izolacionizam i protekcionizam bili dvije najvažnije prijeporne točke koje su definirale sukob na desnici tijekom najvećeg dijela ovoga stoljeća, sve do, i uključujući, Zaljevski rat (1990) i Sjevernoatlantski sporazum o slobodnoj trgovini (North Atlantic Free Trade Agreement) (1994). **Literatura:** R. Radosh, *Prophets on the Right* (1975). »Koliko ja poznajem američki narod, savjest većine danas ne doziva onaj tip neoizolacionizma kakav vidimo da promiču u dvoranama Kongresa i intelektualnim središtima naše zemlje. Mislim da je američki narod postao izrazito uznemiren, te barem djelomice razočaran cijelom zamisli o inozemnim pustolovinama, zbog rata u Vijetnamu. Ali moramo znati da možda nikada nije bilo sukoba koji je bio tako savršeno stvoren za povećavanje frustracije Amerikanaca kao

što je ovaj prljavi mali rat u džunglama i na rižinim poljima jugoistočne Azije. Nema sumnje da je Amerikancima dosta gubitaka, i u ljudstvu i u novcu... [i] naše nesposobnosti ili odbijanja da ih se riješimo potpunom pobjedom nad snagama komunizma... Ali bilo bi veoma pogrešno procijeniti da to znači da savjest Amerike ozbiljno želi povratak u izolacionizam i posljedično uzdizanje principa zakona džungle u kojoj samo najsnažniji preživljavaju.«

Barry Goldwater, *The Conscience of a Majority* (1970)

Jaffa, Harry V. (1918-): Američki politolog i pravnik, blisko povezan, metodom i filozofijom, sa Straussom. Jaffa je trenutačno umirovljeni profesor na Koledžu McKenna u Claremontu (gdje je predavao od 1964. god.), a prije toga je bio profesor na Koledžu Queens Sveučilišta u Chicagu te na Državnom sveučilištu u Ohaju. On i Bloom napisali su izvrsnu knjigu *Shakespeare's Politics* (1964). Jaffa je također napisao zapažene knjige o filozofiji religije (koje odražavaju njegov interes za prirodni zakon), američkoj revoluciji i ranoameričkom konzervativizmu, ali najduže je radio na osnovnim principima američkog poretka, posebice onakvoga kakav je utjelovljen u Ustavu, Deklaraciji nezavisnosti i ulozi Lincolna. Ove su teme razvijene u njegovu klasičnom djelu *The Crisis of the House Divided* (1959). Pitanje koje postavlja je sljedeće: je li naš sustav zasnovan na zakonskom pozitivizmu, ili na principima prirodnog zakona. Odgovor daje na početku knjige: »Oni koji misle da je sve što zakon odobrava ispravno čine jednu veliku pogrešku; oni koji misle da zakon mora odobriti samo ono što je ispravno, čine drugu.« Drugim riječima, trebamo standarde dobra i zla koje se ne bi moglo osporiti □ čak ni odlukom većine; ti standardi moraju biti uporište ali ne i sputavati našu zakonsku kreativnost.

Uvjerenje da su svi ljudi stvoreni jednaki nije ljevičarska izmišljotina; to je bît američkog načina razmišljanja □ prihvaćanje transcendentnog ideala koji potječe od prirodnog zakona. Jednakost je, dakako, *politički* ideal, a ne prikaz sposobnosti ili posljedica. Ipak, Jaffu su njegova gledišta dovodila u katkada oštar sukob, među ostalima i s Kendallom, Meyerom, Kilpatrickom i M. E. Bradfordom. Pišući za National Review (22. siječnja 1990), lijepo je sažeo upute za Lincolnov nacionalistički otpor spram »neobičnih zasada« Juga: »Nema te moralne zapovijedi židovsko-kršćanske tradicije koju ropstvo nije zanijekalo; Lincoln je izjavio da ako ropstvo nije nepravedno, ništa nije nepravedno. U čemu je griješio?« Profesor Jaffa također je velik poklonik biciklizma. **Literatura:** *The Crisis of the House Divided* (1959); *Equality and Liberty* (1965); **Vidi:** *Natural Right and Political Right* (1984), T. Silver i P. Schramm, ur.,; G. Nash, *The Conservative Intellectual Movement in America* (1976). »[P]roblem razumijevanja ljudske prirode, osobit predmet interesa politologa, nikada ne može biti riješen metodom suvremene znanosti ukoliko ta metoda zamišlja čovjeka kao epifenomen, kao nusproizvod jedne važnije stvarnosti koja je ispod ljudske. Dok biljke, i životinje osim čovjeka, možemo, ne protusloveći sebi, zamisliti kao epifenomene neke važnije stvarnosti koja je ispod ljudske, čovjeka ne možemo tako zamisliti. Inteligenciju ne možemo smatrati nusproizvodom neinteligencije. Čovjekovo 'biće', njegova samosvijest, svijest o sebi kao o 'drugomu', povezana simbolima artikuliranog govora s drugim osobama, i ne samo tim simbolima nego i shvatljivom stvarnošću koje su ti simboli simboli, ne može biti zamišljena kao posljedica neinteligentnog povoda. Jer u tom bi se slučaju čovjekova inteligencija, kao drugotne značajke, smatrala

iluzijom, koja ne odogovara ničem u stvarnosti izvan čovjekova intelekta. Budući da je doktrina o neinteligentnoj prvotnoj stvarnosti i sama proizvod čovjekova mozga, i nju bi trebalo shvaćati kao iluziju. Doktrina prema kojoj je čovjek, kao inteligentno biće, 'prouzročen' neinteligentnim prvim principom, tada ne može izmaknuti vlastitom protuslovlju. Inteligencija je konačna stvarnost.« *Equality and Liberty* (1965)

Jefferson, Thomas (1743-1826): Treći predsjednik Sjedinjenih Država i glavni autor Deklaracije nezavisnosti. Bio je antiaristokratski raspoložen aristokrat, koji je Ameriku, u političkom smislu, vidio kao agrarnu demokraciju. Međutim, jeffersonovska demokracija □ nasuprot kasnijoj jacksonovskoj □ izravno se protivila centralizaciji moći u nacionalnoj vladi, te je zato bio Hamiltonov protivnik. Jefferson je nedvojbeno bio »liberal«, ali poklonik klasičnog liberalizma i humanističkih znanosti, koji je mogao reći: »Ja nikako ne zagovaram česte i neprovjerene promjene zakona i institucija.« On je bio i osoba poznata po tome što je rekla (parafrazirajući Cicerona) da je »najbolja ona vlada koja najmanje vlada«. Nemalo je ironično to što Hamiltonovi nasljednici sada traže laissez-faire, a Jeffersonovi centralizaciju. »[U]natoč njegovu poznavanju *philosophes* i privrženosti Francuskoj, Jeffersonovi pravi politički mentori bili su [Sir Edward] Coke, Locke i [Lord Henry] Kames; i, kao i oni, razmišljao je da postane konzervativcem □ a katkada i više od toga (Kirk, 1953).« **Literatura:** *Thomas Jefferson: Writings* (1984); **Vidi:** A. Mapp, *Thomas Jefferson: A Strange Case of Mistaken Identity* (1987); A. J. Nock, *Mr. Jefferson* (1926). »[M]ožemo reći istinito i iskreno, da su države više ili manje republikanske prema tome sadrže li više ili manje

elementa izbora i kontrole naroda; a smatrajući da je građansko mnoštvo najsigurnije spremište njihovih prava, te posebice, da su zla koja dolaze iz prijevara koje čine ljudi manje opasna od onih koja su posljedica egoizma njihovih zastupnika, slažem se s onim sastavom vlade koji u sebi ima najviše ovoga sastojka. I ja, zajedno s vama, iskreno vjerujem da su bankovne ustanove opasnije od stajaćih vojski; te da je princip trošenja novca koji će platiti budući naraštaji, pod imenom ulaganja kapitala, samo golemo varanje potomstva.« Pismo Johnu Tayloru, 28. svibnja 1816., u *Thomas Jefferson: Writings* (1984)

Jouvenel, Bertrand de (1903-1987): Francuski filozof politike i novinar, čija su klasično-liberalna gledišta opisana kao »promonarhistička, aristokratska i antidemokratska«. Neposredno poslije diplomiranja na Sorbonnei, Jouvenalov se interes usredotočio na socio-ekonomske čimbenike u Americi. Velika kriza ga je uvjerila da je slobodnotržišni kapitalizam, sa svojom mogućnošću razvitka, jedini ekonomski sustav koji je u stanju izbjeći destabilizaciju kao posljedicu ekonomske stagnacije. Jedno od značajnijih Jouvenalovih pojmovnih razdvajanja jest i ono između *nomokracije* i *telokracije*. On je bio nepopravljiv tvorac novih riječi. Nomokracija je društvo koje se temelji na vladavini zakona. U svakom slučaju, nomokracija je oblik tradicionalne kulture i nužno je svjesna prošlosti koliko i budućnosti. U telokraciji, koja predstavlja trend u suvremenom načinu vladanja, vizija je prvenstveno izravna; ona predstavlja vladavinu ciljeva, kojima su, u naizraženijim oblicima telokracije, sva sredstva dužna služiti. Vrijeme pojave prve telokracije vezao je za 1776. god., ali ne za dva najglasovitija događaja iz te godine, Smithovu knjigu *Wealth of Nations* i

američku Deklaraciju nezavisnosti, nego za otkriće parnoga stroja Jamesa Watta. (Nije važno što ga Watt zapravo nije ni izumio.) Prijelaz s poljodjelstva na industriju Čovjeka je još više usmjerio k postizanju cilja, te, prema tomu, k opsjednutosti napretkom. Sâm je Jouvenal postao iznimno opsjednut budućom strukturom svijeta, onim (u jednoj od njegovih najmanje prikladnih tvorbi) što je nazvao *futuriblama*, što istodobno označava proces predmnijevanja i onoga koji predmnijeva. Premda se na neki način počeo zanimati za pitanja čovjekova okoliša, Jouvenal se nikada nije prestao užasavati socijalizma. U *The Ethics of Redistribution* (1952), sjajno je razotkrio zablude ponovne razdiobe: uzimajući od najproduktivnijih, smanjuje produktivnost (smanjujući ulaganja), što kao posljedicu ima smanjenje ukupnih raspoloživih sredstava koja se trebaju ponovno razdijeliti (rani izraz teorije ponude); podupirući očekivanja koja ne može ispuniti, ponovna razdioba vodi u nered. Usput, Jouvenelova je maćeha bila spisateljica Colette. **Literatura:** *On Power* (148); *Sovereignty* (1957); **Vidi:** R. Fryer, *Recent Conservative Political Thought* (1979). »Netočno je da se supremacija zakona može postići samo djelovanjem Moći. Svakako najviše posla obave uvjerenja i običaji naroda, koje ovdje nećemo neprestano dovoditi u pitanje; njihova relativna stabilnost temeljni je uvjet blagostanja društva. Neophodnu unutarnju povezanost društva ne može priskrbiti Moć sama. Mora postojati, ukorijenjeno u zajedničkoj vjeri, i duboko zajedništvo osjećaja, koje postaje prihvaćenom etikom te ostaje kao nepovrediv zakon... Moć ne može postići ništa od svega ovoga. Ako se jednom ovo zajedništvo osjećaja raspe, a zakon se preda na volju zakonodavnom tijelu, tada, nedvojbeno, Moć ne samo da može nego i mora pružiti svoju ruku. Mora se umiješati, snažno i trajno,

kako bi ponovno uspostavila ugroženu unutarnju povezanost.« *On Power* (1948)

južnjački konzervativizam: Iako danas malo po čemu možemo razlikovati američke konzervativce prema regiji iz koje potječu, sve do 1960-ih nije bilo tako. Na Jugu je vladala vrlo profinjena filozofska i literarna tradicija, katkada zvana *agrarizam*, čiji su korijeni bili u Jeffersonovim gledištima o pravima država, te poslije i Randolphovim i Calhounovim, te za koju se najviše zna po sažetku u *I'll Take My Stand: The South and the Agrarian Tradition* (1930), antologiji u kojoj je pisao tucet pisaca: Ransom, Davidson, Frank Lawrence Owsley, John Gould Fletcher, Lyle Lanier, Tate, H. C. Nixon, Andrew Lytle, Robert Penn Warren, John Donald Wade, Henry Blue Kline i Stark Young. Južnjački konzervativizam koji se ovdje očitovao obilježen je tragičnim doživljajem povijesti (što je Ransom nazvao »žestokom odanošću izgubljenoj stvari«); neoaristotelovskim uvjerenjem da industrijalizam proždire južnjački identitet i dobar život, život blisko povezan sa zemljom. Kao što je Jefferson napisao (*Notes on the State of Virginia*, 1785): »Oni koji obrađuju zemlju izabrani su Božji ljudi... « Ova skupina, okupljena oko Sveučilišta Vanderbilt, objavljivala je isprva i magazin *The Fugitive*, koji je bio kratka vijeka, te je zato katkada zovu Fugitive Poets (Prolazni pjesnici). Njihov konzervativizam bio je onoliko nostalgičan i aristokratski koliko i agrarni. Weaver i Kilpatrick nastavili su razvijati zamisao tijekom 1950-ih; Kilpatrick je dao (1960) kratku definiciju južnjačke konzervativne filozofije: »Uvijek prisutna odanost tradiciji i pristojnost, opiranje industrijalizmu, suzdržanost spram svjetovnih sirena koje pjevaju o materijalnim zadovoljstvima... [I]... uporno, nepopustljivo

protivljenje centralizmu, i mrtvoj šaci ravnodušne države.«

Literatura: M. E. Bradford, *Remembering Who We Are* (1985); E. Genovese, *The Southern Tradition* (1994); J. J. Kilpatrick, *The Sovereign States* (1957); Ransom et al., *I'll Take My Stand* (1930); Weaver, *The Southern Tradition at Bay* (1968).